

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**ERGENLERDE SOSYALLEŞME, AKRAN İLİŞKİLERİ VE
DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

ARİFE ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. ADEM ŞAHİN

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife ÇETİN
	Numarası	088102071002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adem ŞAHİN
	Tezin Adı	Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma 11/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Adem ŞAHİN	
2	Prof. Dr.	Abdülkerim BAHADIR	
3	Doç. Dr.	Naci KULA	

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife ÇETİN		
	Numarası	088102071002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Arife ÇETİN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Arife ÇETİN		
	Numarası	088102071002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe Ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adem ŞAHİN		
Tezin Adı	Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi			

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırmanın örneklemini Aksaray ilinde bulunan çeşitli ortaokul ve liselerde öğrenim görmekte olan 13-17 yaş arasında, seçkisiz örneklem yoluyla seçilen, 269 kız ve 119 erkek olmak üzere 388 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada sosyalleşmeyi ölçmek için “Sosyal Beceri Ölçeği”, akran ilişkilerini ölçmek için “Akran İlişkileri Ölçeği”, dindarlığı ölçmek için “Dini Hayat Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı kullanılarak, araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Beklentimizle uyumlu olarak sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Arife ÇETİN		
	Student Number	088102071002		
	Department			
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Adem ŞAHİN		
Title of the Thesis/Dissertation	Analysing the connection among the socialization, pietism and peer relationship of the adolescents			

The aim of this research is to find out the connection among the socialization, pietism and peer relationship of the adolescents. The samples of the research are the 13-17 year old students in Aksaray province from different middle and high schools. These 269 female and 119 male, in total 388 students were chosen randomly.

In the research, in order to measure the socialization “Social Skills Scale”, in order to measure the peer relationships “Peer Relationship Scale”, in order to measure the pietism “Religious Life Scale” were used. The obtained data was analyzed by the researcher by using SPSS 22.0 packaged software. In line with our anticipations, reasonable connections were obtained among the socialization, pietism and peer relationships.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL FORMU.....	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Problemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı.....	3
3. Araştırmanın Önemi.....	3
4. Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar Ve Bu Çalışmanın Alana Katkısı.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGENLERDE SOSYALLEŞME, AKRAN İLİŞKİLERİ VE DİNDARLIK

1. ERGENLİK DÖNEMİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	6
1.1. Ergenliğin Tanımı.....	6
1.2. Ergenliğin Sınırları.....	7
1.2.1. İlk Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri.....	8
1.2.2. Orta Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri.....	9
1.2.3. Son Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri.....	10
1.3. Ergen Gelişiminin Boyutları.....	10
1.3.1. Ergenlikte Fiziksel (Bedensel) Gelişim.....	11
1.3.2. Ergenlikte Psikolojik Gelişim.....	12
1.3.2.1. Ergenlikte Bilişsel Gelişim.....	13
1.3.2.2. Ergenlikte Kişilik Gelişimi.....	14
1.3.2.3. Ergenlikte Ahlak Gelişimi.....	17
1.3.3. Ergenlikte Sosyal Gelişim.....	19
1.4. Ergenlikte Dini Gelişim ve Dindarlık.....	21

2. ERGENLİK VE SOSYALLEŞME	23
2.1. Sosyalleşme: Tanım ve İçerik.....	23
2.2. Sosyalleşme Kuramları.....	27
2.2.1. Psikanalitik Kuram.....	28
2.2.2. Kültürleştirme Kuramı.....	28
2.2.3. Öğrenme Kuramı.....	29
2.3. Sosyalleşmede Etkili Kurumlar.....	30
2.3.1. Aile.....	30
2.3.2. Eğitim (Okul).....	35
2.3.3. Arkadaş Grupları.....	37
2.3.4. Kitle İletişim Araçları.....	39
3. ERGENLİK VE AKRAN İLİŞKİLERİ	40
4. ERGENLİK VE DİNDARLIK	45
4.1. Din ve Dindarlık.....	45
4.2. Dindarlığın Boyutları.....	51
4.2.1. İdeolojik (İnanç) Boyutu.....	51
4.2.2. Törenselleşme (İbadet ve Uygulama) Boyutu.....	52
4.2.3. Zihinsel (Bilgi) Boyutu.....	52
4.2.4. Tecrübe (Duygusal) Boyutu.....	53
4.2.5. Etki Boyutu.....	53
4.3. Dindarlık Modelleri.....	54
4.3.1. Dış Güdümlü Dindarlık.....	54
4.3.2. İç Güdümlü Dindarlık.....	55
5. ERGENLERDE SOSYALLEŞME, AKRAN İLİŞKİLERİ VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ	56
5.1. Ergenlik Bağlamında Dindarlık.....	56
5.2. Sosyalleşme Bağlamında Dindarlık.....	58
5.3. Akran İlişkileri Bağlamında Dindarlık.....	59
5.4. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişki.....	60

İKİNCİ BÖLÜM

A. YÖNTEM	63
1. Araştırmanın Modeli	63
2. Araştırmanın Hipotezleri	63
3. Evren Ve Örneklem.....	65
4. Veri Toplama Araçları.....	78
4.1. Dinî Hayat Ölçeği (DHÖ).....	78
4.2. Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ).....	79
4.3. Akran İlişkileri Ölçeği.....	80
B. İŞLEM	81
1. Uygulama.....	81
2. Verilerin Analizi.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR	82
1. Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular.....	82
2. Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular.....	89
3. Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenlerin Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulgular.....	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME	113
1. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlıkla Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	113
1.1. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Sosyalleşme Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	113

1.2. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Akran İlişkileri Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	117
1. 3. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Dindarlık Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	119
2. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	123
2.1. Ergenlerde Sosyalleşme İle Dindarlık İlişisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	123
2.2. Ergenlerde Akran İlişkileri İle Dindarlık İlişisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	126
2.3. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Boyutları İle Dindarlık İlişisine Dair Değerlendirmeler.....	128
2.3.1. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Bağlılık Boyutuyla Dindarlık İlişkisi.....	128
2.3.2. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Güven Ve Özdeşim Boyutuyla Dindarlık İlişkisi.....	129
2.3.3. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Kendini Açma Boyutuyla Dindarlık İlişkisi.....	129
2.3.4. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Sadakat Boyutuyla Dindarlık İlişkisi.....	130
3. Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenlerin Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	130
4. Ergenlerde Dindarlığın Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi.....	132
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135
KAYNAKÇA.....	138
EKLER.....	144

KISALTMALAR

- AİBÜ:** Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜİFD : Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Akt. : Aktaran
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
ÇÜİFD : Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Derl. : Derleyen
DEÜİFD : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ed. : Editör
K.Ü. : Kastamonu Üniversitesi
MEB : Milli Eğitim Basımevi
MÜİFD : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜİFD : Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s. : Sayfa
S. : Sayı
SDÜİFD : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜİFD : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜSBE : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
ts. : Tarihsiz
UÜİFD : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
UÜSBE: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Üniv. : Üniversitesi
V. : Volume / Cilt
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve diğerleri
Yay. : Yayınları, Yayıncılık

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	65
Şekil 2. Örneklemin Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı.....	65
Şekil 3. Örneklemin Öğrenim Görülen Okul Türüne Göre Dağılımı.....	66
Şekil 4. Örneklemin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı.....	67
Şekil 5. Örneklemin Sosyal Çevre Değişkenine Göre Dağılımı.....	67
Şekil 6. İlgi Alanları.....	68
Şekil 7. Başarılı Görülen Alan.....	68
Şekil 8. Kardeş Sayısı.....	69
Şekil 9. Anne Baba Durumu.....	69
Şekil 10. Annenin Eğitim Durumu.....	70
Şekil 11. Babanın Eğitim Durumu.....	70
Şekil 12. Annenin Mesleği.....	71
Şekil 13. Babanın Mesleği.....	71
Şekil 14. Samimi Arkadaş Sayısı.....	72
Şekil 15. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü.....	72
Şekil 16. Annenin Dindarlık Düzeyi.....	73
Şekil 17. Babanın Dindarlık Düzeyi.....	74
Şekil 18. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi.....	74
Şekil 19. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi.....	75
Şekil 20. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi.....	76
Şekil 21. Dinin Önem Derecesi.....	76
Şekil 22. Dindarlık Algısı.....	77
Şekil 23. Dindarlık Düzeyi.....	77

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sosyalleşme ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	83
Tablo 2. Sosyalleşme Ve Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	84
Tablo 3. Akran İlişkileri ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar....	85
Tablo 4. Akran İlişkileri ile Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	86
Tablo 5. Dindarlık ile Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	87
Tablo 6. Dindarlık Ve Dindarlıkla İlgili Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar.....	88
Tablo 7. Sosyalleşme ile Akran İlişkileri Arasındaki Korelasyonlar.....	89
Tablo 8. Sosyalleşme ve Dindarlık Arasındaki Korelasyonlar.....	90
Tablo 9. Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki Korelasyonlar.....	91
Tablo 10. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	93
Tablo 11. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	94
Tablo 12. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	95
Tablo 13. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	95
Tablo 14. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	96
Tablo 15. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi.....	97

Tablo 16. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	98
Tablo 17. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi.....	98
Tablo 18. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi.....	99
Tablo 19. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	100
Tablo 20. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	100
Tablo 21. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	101
Tablo 22. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	102
Tablo 23. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	103
Tablo 24. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	104
Tablo 25. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi Bağımsız Değişkenine Göre Örneklemin Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları	105

Tablo 26. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	106
Tablo 27. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi.....	107
Tablo 28. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	107
Tablo 29. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	108
Tablo 30. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi.....	109
Tablo 31. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi	109
Tablo 32. Dindarlık Düzeyi Gruplarının Sosyalleşme ve Akran İlişkileri Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları	110
Tablo 33. Dindarlık Gruplarının Akran İlişkileri Alt Gruplarına Ait Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları	111

ÖNSÖZ

Birey doğumundan ölümüne kadar süren yaşam sürecinde birbirinden farklı biyolojik ve psikolojik özellikler göstererek değişik gelişim dönemlerinden geçer. Çocukluktan ergenliğe geçişle birlikte sosyal ilişkilerin de değiştiği bir gelişim süreci ortaya çıkar . Ergenlik dönemiyle birlikte bireyin hayatında hem kendine yönelik hem sosyal ilişkilere yönelik bir anlamlandırma süreci yaşanır.

Bireyler içinde yaşadıkları toplumun değer yargılarını, inançlarını, geleneklerini, yaşam tarzlarını sosyalleşme süreci ile kuşaktan kuşağa aktarırlar. Bu süreç öğrenme yolu ile gerçekleşmektedir. Yapısı itibari ile sosyalleşme bireyin topluma, toplumun bireye bilgi ve teorik aktarımını sürekli hâle getirmektir.

Sosyalleşme aynı zamanda ömür boyu devam eden bir kültürlemedir. Fakat en yoğun yaşandığı dönem ergenlik ve gençlik yıllarıdır. Toplumsal bir birey olmanın öğrenildiği en önemli çağlar, ergenlik dönemine tekabül eden yıllardır. Ergenlikte bireyin arkadaşlık ilişkilerinde de değişiklikler yaşanır. Akran grubu da bireyin sosyalleşmesinde önemli bir yere sahiptir.

Yaşları büyüdükçe çocuklar, sınıf arkadaşları ve mahalle arkadaşları gibi çeşitli gruplarla sosyal ilişkiler kurma ihtiyacı duymaktadırlar. Arkadaşlarla ilişki içerisine girme, karşılıklı etkileşimde bulunma ise bu ihtiyaçların tatmini ile sonuçlanmaktadır. Arkadaş grupları, bireyleri belirli şekillerde davranmaya teşvik etme, davranışlarıyla onlara örnek ya da model olma ve sosyal etkileşim de içeren iletişim süreçleri aracılığıyla, kişilerin davranışlarını, değerlerini ve tutumlarını etkileyebilmektedir.

Dinin sosyalleşmeye etkisi, ergenin dinle ilişkisiyle doğru orantılıdır. Ergen ne kadar dindarsa veya bir başka deyişle, din onun için ne kadar önemliyse, dinin etkisi de o oranda yüksek olacaktır. Diğer taraftan, ergenin dinî davranışları ve dini ritüellere katılma düzeyi de dinin anlam ve amaç bağlantılı etkisine olumlu katkılar sağlar. Bu da neticede, ergenin dinin etkisine daha açık hale gelmesini sağlar.

Çalışmamızda ergenlik döneminde etkisi maksimum düzeye ulaşan sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkileri tespit etmeyi amaçladık. Çalışma evreni olarak orta büyüklükte ve Anadolu kültürünün özelliklerini taşıyan bir yerleşim yeri olan Aksaray ili seçilmiş, evren olarak da buradaki 13- 17 yaş arası

ergenler belirlenmiştir. Örneklemimiz ise tesadüfi örneklem ile seçilen 388 ergenden oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın problemi, önemi ve amacını belirterek konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verdik. Birinci bölümde ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyle ilgili kavramlar üzerinde durulmuş ve kavramlar arasındaki ilişkilere değinilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi, uygulama ve analiz işlemleri hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Araştırmamızın üçüncü bölümünde sosyalleşme, akran ilişkileri, dindarlık ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere dair veriler analiz edilmiştir. Dördüncü bölümde de ulaşılan bulgularla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmamızın gerçekleşmesinde gerekli desteği ve hoşgörüyü gösteren, araştırmamın veri analizi konusunda yardımını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Adem Şahin'e, yüksek lisans eğitimim boyunca engin deneyim ve bilgilerinden faydalandığım sayın Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır' a, tüm eğitim hayatım boyunca beni destekleyen değerli anne-babama, çalışmam için kendilerine ayırmam gereken zamandan fedakarlık eden değerli aile üyelerime, verilerin toplanmasında anketleri içtenlikle cevaplayarak yardımcı olan öğrencilere teşekkürlerimi sunarım.

Arife ÇETİN

Konya, 2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Birey doğumundan ölümüne kadar devam eden yaşam sürecinde birbirinden farklı biyolojik ve psikolojik özellikler göstererek değişik gelişim dönemleri yaşar. Bireyin yaşadığı gelişim dönemlerini ana hatlarıyla çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik, yaşlılık ve itiyarlık dönemi olarak ifade edebiliriz. Gelişim dönemleri kapsamında çoğunlukla böyle bir sınıflandırma yapılabilirken gelişim dönemlerinin başlangıç ve bitiş zamanı için yaş sınırları noktasında bir kesinlik söz konusu değildir. UNESCO, ergenlik dönemini 15-25 yaş dilimleri arası olarak belirtmektedir. Ülkemizde ise ergenlik dönemi kesin bir yaş aralığı olmamakla birlikte, kızlar için ortalama olarak 10-12, erkekler için 12-14 yaşları arasında başlar, 17- 19 yaşları arasında sona erer.

Ergenlik, bireyde beden ve boy bakımından büyümenin, hormonal, cinsel, toplumsal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin yaşandığı, bülüğ ile başlayan ve beden bakımından büyümenin bitmesiyle sonlandığı düşünülen özel bir evredir.¹

Sosyalleşme, bireyin toplum içinde yaşamayı öğrendiği süreç olarak ifade edilebilir. Bilgiyle dolu bir dünyaya gelen birey ancak toplumsallaşma ile sosyal hayata katılabilir. Sosyalleşme kavramı sosyalizasyon, toplumsallaşma, sosyalleştirme, toplumsallaştırma sözcükleriyle de ifade edilebilir. Sosyalleşme, insanın toplumsal anlamda var olması ve topluma katılabilmesi sürecidir. Sosyalleşme, ömür boyu kural, inanç, ahlak, gelenek ve düşünce sistemlerini edinme sürecidir. İnsan, toplumsallaşmanın gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyduğu kazanımları sağlayarak sosyal bir bireye dönüşür. Sosyal hayata hazır olabilme aşaması olarak düşünebileceğimiz sosyalleşme olgusunu en kapsamlı olarak eğitim ve öğretim tabanlı süreç olarak düşünebiliriz. Aslına bakılırsa sosyalleşme sosyal hayata katılabilmek için geçirilen süreçtir.²

Çocukluk döneminin sona ermesiyle birlikte bireyde bazı değişiklikler

¹ Adnan Kulaksızoğlu, **Ergenlik Psikolojisi**, 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 34.

² Ejder Okumuş, "Din ve Sosyalleşme", **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9 Issue 11, 2007, ss. 429- 454.

gözlenir. Ergenlikle birlikte insan ilişkilerinde de farklılıklar yaşanır. Bu dönemle birlikte gençler arasında birbirlerine öneri sunma, bir arada vakit geçirme, birbirlerine örnek olma, içinde buldukları zor zamanlarda yardımcı olma, yetenek gerektiren konularda birbirlerine referans sağlama anlamında arkadaş ilişkileri önem kazanır. Ancak anne- babalarıyla ilişkileri ve geleceklerini ilgilendiren konular da önemini korur. Popüler kültür konularında kendi yaş dönemlerindeki bireyler daha etkili olmaktadır.

Bununla birlikte gençler hayat serüveninde ihtiyaç duydukları değerleri anne-babaları yoluyla kazandıkları; ancak insan ilişkileriyle ilgili bireysel sorunları noktasında hem anne-babalarıyla hem de akranlarıyla fikir alışverişinde buldukları ifade edilir. Bu anlamda ergenlerin çoğu ailesiyle olmak yerine akranlarıyla olmayı istediklerini belirtirler. Her iki tarafla ilişkilerini göz önünde bulundurursak arkadaşlarından daha çok anne- babalarının baskıcı tutumlarını eleştirirler.

Dinle ilgili kanaat, tavır ve fiiller genelde dindarlık şeklinde açıklanmaktadır. Bireyin varoluşuna dair sorularına cevaplar aradığı ergenlikte din de ergenin gündeminde en üst sıralarda yer almaktadır.

Ergen tarafından kaynak olarak kabul gören din, ergenin kendisine ve çevresindeki insanlara güven duymasında, öncelikle bazı değerlere sahip olmasında ve yüce bir varlığa inanış ihtiyacı çerçevesinde bir araya geldiği kişilerle bütünleşmesinde etkili olur.³

Bu bağlamda ergenlerin hayatında önemli yeri olan sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ilişkisinin incelenmesi konusu günümüz gençlerinde mevcut durumu anlamlandırabilmemiz açısından büyük bir önemle karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak çalışmamızda, birey olarak topluma katılım ve kişilik oluşumunda önemli bir yeri olan sosyalleşme, arkadaş ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiler ergenlik bağlamında ele alınmakta; dindarlığın ergenin arkadaşlık ilişkileri ve sosyalleşmesine etkisi incelenmektedir.

³ Mustafa Naci Kula, Kimlik ve Din, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001, s. 78.

2. Araştırmanın Amacı

Ergenlikte sosyallik ve akran ilişkileri bu dönemin en önemli konuları arasındadır. Toplumsal bir varlık olan insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, hayatın farklı alanlarında da etkileri gözlemlenecek önemli bir faktördür.

İnsanoğlu yaşadığı topluma ait düşünce, değer, inanç, âdet ve yaşam biçimlerini, toplumsallaşma sayesinde sonraki nesillere aktarırlar. Bu sebeple toplumsallaşma aracılığıyla toplum ve birey arasında çift yönlü bir veri iletişimi gerçekleşir. Bu aktarım büyük oranda eğitim ve öğretim sayesinde gerçekleştirilir ve sosyalleşme ergenlikle zirve düzeye ulaşır.

Ergenlikte çocukluk dönemine oranla daha yoğun arkadaş ilişkileri yaşanır. Fiziksel, bilişsel ve toplumsal değişmelerle betimlenen ve geçiş dönemi olarak kabul gören ergenlik döneminin gidişatını değiştiren en önemli faktörlerden birisi de hiç şüphesiz akran ilişkileri ve bu bağlamda sosyalleşmedir.

Din ve dindarlık insan hayatının tamamında etkili olan en önemli faktörlerdendir. Sonuç olarak bu çalışma ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi, dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkileri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Çocukluktan ergenlik dönemine geçişle birlikte daha yoğun bir şekilde yaşanan sosyalleşme ve akran ilişkileri, dindarlıkla ilgili önemli faktörlerdir. Ülkemizde ergenlerin örneklem seçildiği dindarlık odaklı sosyalleşme ve akran ilişkilerini ele alan bir çalışmaya rastlanılmadığından dolayı, bu çalışmanın alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ergenlerin sosyalleşmeleri, akran ilişkileri ve dindarlıkları konusunda birincil veri kaynaklarından istifade edilmesi, çalışmayı önemli kılan yönlerinden birisidir.

Araştırma ayrıca, daha önce yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırma yapma ve kuşaklar arasındaki farkın olup olmadığını görme açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

4. Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar ve Bu Çalışmanın Alana Katkısı

Çocukluktan ergenlik dönemine geçişle birlikte daha yoğun bir şekilde yaşanan sosyalleşme ve akran ilişkileri, dindarlıkla ilgili önemli faktörlerdir. Bu sebeple konuyla ilgili çalışmalar ergen davranışlarını anlamlandırabilmemiz açısından büyük öneme sahiptir.

Çalışmamızın bu aşamasında konumuzla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ilişkili daha önce yapılan çalışmalar tanıtılacaktır.

Kula' nın "Kimlik ve Din" başlıklı çalışmasında 16-21 yaşları arasında bulunan gençlerin dindarlık düzeylerini ve kimlik yapılarını inceleyerek, kimlik ve dindarlık düzeyi arasında bir ilişkinin varlığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bizim çalışmamız ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ilişkisine yoğunlaşırken Kula, ergenlik döneminde din – kimlik ilişkisi üzerinde çalışmıştır. Çalışma sonucunda din-kimlik arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Demir, Baran ve Ulusoy tarafından "Türkiye'de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örneği" isimli çalışmasında ergenlerdeki akran ve duygusal ilişkilerin depresyona sebep olma ve sapmış davranışlara yöneltme durumunu incelemiştir.

Kafalı' nın lise öğrencilerinin dini tutumlarının sosyal ilişkilere etkisini araştırdığı "Lise Öğrencilerinde Dini İnanç Ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği" isimli çalışmasında elde ettiği bulgular ergenlerin sosyalleşmeleri, akran ilişkileri ve dindarlıkları arasındaki ilişkileri analiz etmek amacıyla yaptığımız çalışmamıza katkı sağlayacaktır. Sözünü ettiğimiz çalışmanın sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz; Topluma adaptasyon sonucunda birey sosyal ilişkilerinde daha rahat olarak davranabilir. Bu rahatlık bireyin ilişkilerinde daha rahat ve girişken olmasına imkan verebilir. Birey, toplum tarafından benimsenen dinî ve sosyal ilkelere uygun davranmadığında ise kınanır veya cezalandırılır. Birey bu durumda sosyal ilişkilerinde rahatsızlık duyacaktır. Böyle bir durumla karşılaştığı zaman bireyin sosyal ilişkilerinde daha az rahat ve daha az girişken yaklaşım sergilemesi doğal bir sonuç olacaktır. Dini tutumu yüksek insanlar, dini kuralları daha fazla kabul ederek toplumsal eğilim yönünde hareket etmiş olurlar. Bu şekilde de toplumsal desteği

arkalarında hissetmeleri, sosyal anlamda daha rahat ve girişken olmalarına sebep olmuş olabilir.

Solmaz ve Şahin' e ait olan “Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik” isimli çalışmada, ergenlik dönemi ve genel özellikleri, ergenlikte dinî gelişim ve sosyal benlik teorik düzeyde ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada araştırmamızla ilgili bulunan aile ve arkadaş seçimi değişkenlerine de yer verilmiştir.

Bizim çalışmamızı bu alanda yapılan diğer çalışmalardan farklı kılan özelliği ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ile dindarlık gibi ergenlikte önemi artan kavramları bir arada inceleyerek aralarındaki ilişkiyi analiz eden bir çalışma olmasıdır. Bu yönüyle din psikolojisi alanındaki eksikliği gidererek ergen dindarlığı bağlamında sosyalleşme ve akran ilişkileri boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle araştırma konusuyla ilgili yapılacak sonraki çalışmalara da yol gösterecek niteliktedir.

1.BÖLÜM

ERGENLERDE SOSYALLEŞME, AKRAN İLİŞKİLERİ VE DİNDARLIK

Araştırmanın bu bölümünde, ergenlik dönemi genel özellikleri, ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık kavramları; ergenlerde dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisi ele alınacaktır.

1. ERGENLİK DÖNEMİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında, ergen dönemiyle ilgili genel bilgiler verildikten sonra dönemin farklı gelişim alanları hakkındaki bilgilerle birlikte ergenlikte dini gelişim konusuna değinilecektir.

1.1. Ergenliğin Tanımı

Ergenlik, bireyde beden ve boy bakımından büyümenin, hormonal, cinsel, toplumsal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin yaşandığı, bülüğ ile başlayan ve beden bakımından büyümenin bitmesiyle sonlandığı düşünülen özel bir evredir.⁴

“Ergen” kelimesi Batı literatüründeki “adolescent” in yerine kullanılmıştır. Latince büyüme, olgunlaşmak anlamını ifade eden “adolescere” fiilinin kökünden gelen bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci işaret etmektedir; günümüzde, bireyde gözlemlenebilen hızlı ve devamlı bir gelişme evresi olarak da açıklanabilmektedir.⁵

Bahadır da ergenlik kavramını tanımlarken daha önce yapılmış tanımların ayırt edici yönlerini kullanmış ve belirgin bir tanıma ulaşmıştır. “Biyo-psiko-sosyal alanlarda en kritik gelişmelerin ortaya çıktığı; duygu, düşünce ve tutumlarda en keskin değişmelerin izlendiği, davranış ve hareketlerde çarpıcı bocalamaların yaşandığı bir geçiş dönemi” olarak yeni ve kapsamlı bir tanım oluşturmuştur.⁶

⁴ Adnan Kulaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 34.

⁵ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, 30. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 262.

⁶ Abdülkerim Bahadır, **Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler**, U.Ü.S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Bursa, 1994, s. 13.

Ergenlik döneminde; ilk olarak biyolojik değişiklikler sonrasında fiziksel, zihinsel, psikolojik, toplumsal alanlarda değişme ve gelişmeler yaşanarak soyut düşünme kazanılır ve sorumluluk artar.⁷

Literatür incelendiğinde ergenlik konusundaki tanımların yıllardır değişmediği görülür. Ancak günümüzde ergenlik konusundaki bilgi birikimi çok değişmiştir. 1900' lü yıllardan itibaren ergenlik üzerine yapılan çalışmaların sayısı süratle artmıştır. 1904 senesinde G. Stanley Hall tarafından yayınlanan “Adolescence” kitabı ergenlik konusundaki ilk bilimsel çalışmadır. Evrim teorisinin etkisinde kalan Hall, ergenliği yeniden doğuş olarak görür ve medeniyete geçiş olarak yorumlar. Bu sebeple ona göre yetişkinliğe geçişte yaşanan zorluklar olağandır. Her bireyin bu zorlu süreçten geçtiğini ifade ederek ergenliği “fırtına ve stres dönemi” olarak tanımlar.⁸

1.2. Ergenliğin Sınırları

Sosyal bilim uzmanları ergenliği 3 aşama halinde değerlendirirler. Genel olarak bakılırsa;

- 10- 13 yaşları arasında yaşanan “ön ergenlik (puberty, ilk ergenlik)”
- 14- 17 yaşları arasında yaşanan “orta ergenlik”
- 18- 22 yaşları arasında yaşanan “son ergenlik” olarak sıralanır.

Ergenlik dönemi yaş sınırlarını dikkatle incelersek eğitim kurumlarının yaş ortalamalarıyla aynı doğrultuda olduklarını görürüz. Türkiye’ de günümüz eğitim sistemini ergenlik dönemleriyle eşleştirecek olursak ortaokul, lise ve üniversite yıllarıyla eşleşmeyi yapabiliriz.⁹

Sözü edilen ergenlik süreçlerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

⁷ Nuray Senemoğlu, **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya**, Gazi Kitabevi, Ankara,1997, ss.56-57.

⁸ Kulaksızoğlu, **a.g.e.**, s.19.

⁹ Kulaksızoğlu, **.a.g.e.** s. 18.

1.2.1. İlk Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri

Çocukluk döneminin bitişiyle birlikte erinlik dönemi yaşanır. Eski zamanlarda “bülüğ” olarak ifade edilen dönemin İngilizce karşılığı “puberty” kelimesidir. Fiziksel anlamda büyüüp gelişmenin yanı sıra daha ağırbaşlı tavırlar gözlemlenir. Fiziksel ve ruhsal anlamda hızlı değişimler gözlenir.¹⁰

Ergenlik dönemi çok boyutlu yapısıyla farklı açılardan incelenmeye müsait özelliktedir.¹¹

İlk ergenlik, cinsel organ gelişimini de içeren biyolojik ve psikolojik hızlı değişikliklerin yaşandığı dönemdir. Erinlik olarak da bilinir. Cinsiyetlerin arasında dönem farklı yaşanır. Üremeye yönelik gelişimle birlikte beden yapısının değişimi gözlenir. Ergen bu dönemde bedenindeki değişiklikleri fark etmesiyle farklı ve yeni hissiyatlara kapılır. Fiziksel anlamda organlardaki gelişimin davranışlardaki yansımaları bilim insanlarının üzerine çalıştığı bir konudur. Orantısız değişme ve gelişmelerin ergenin hayatında uyum sorununa neden olduğu ifade edilmiştir. Ergen, toplumsal anlamda var olmaya adım atarken, bu dönem birey için son derece önemlidir.¹²

Bu dönemde kızlardaki büyüme ve gelişme erkeklere oranla daha hızlıdır. Büyüme ve gelişmenin psikolojik yansımaları da cinsiyetler arasında fark gösterir. Erken büyüme gösteren erkekler psikolojik anlamda daha olumlu etkilenirken kızlar için aynı durum söz konusu değildir. Erken büyüme ve gelişme gösteren kızlarda daha depresif, özgüvensiz özellikler ve beslenme düzensizlikleri yaşayabilmektedir. Bu dönemde gençlerin en büyük ilgileri kendi bedenlerine yöneliktir. Büyüme ve gelişmelerle birlikte ergen kendini sosyal anlamda çocukluktan farklı olarak bir kadın ya da erkek olarak kabul eder. Ergenin cinsel anlamda gelişimi cinsiyet rolünü kazanmasına sebep olur. Toplumun da bireyin cinsel kimliğine uygun yaşaması beklentisi, ergenin cinsiyet rolünü içselleştirmesiyle sonuçlanır. Ergenlik sürecinde ikili ilişkilerin önemi artarak hemcinslerle grup etkinlikleri daha cazip bir hal alır. İlk

¹⁰ Neda Armaner, **Din Psikolojisine Giriş**, Cilt I, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara, 1980, s. 93.

¹¹ Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 17, 2004, s. 232.

¹² Oya Akbaş, **Çocuk Eğitiminde Pozitif Disiplin Teknikleri**, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2016, s. 38.

Ergenin içinde bulunduğu grubun özellikleri onun hâl, hareket ve kıyafet tarzını etkisi altına alır.¹³

Yapılan araştırmalar ilk ergenlikte duyguların çok sık değişiklik gösterdiğini, ancak benlik saygısının yatay seyrettiğini tespit etmişlerdir. Yüksek benlik saygısına sahip çocukluk yaşayanlar ergenlikte de aynı doğrultuda devam edebilmektedir.¹⁴

1.2.2. Orta Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri

14- 17 yaşları arasında yaşanan orta ergenlik döneminde ergen belirsizliklerden kurtulabilmek için çevresinde güven duyabileceği birilerine ihtiyaç duyduğundan arkadaşların önemi artar. Zararlı alışkanlıklara yönelerek yeni heyecanlar arayabilir. İlk etapta gelecek kaygısı yaşamaz. Yakınlığa ihtiyaç duyduğundan uzun süreli arkadaşlıkların önemi artar, bu da muhatabının duygularını idrak etme ihtiyacını artırır. Fakat anne-babasını devamlı olarak eleştirir. Kendisinin bir fert olarak varlığını ispat etmek isteyen genç, anne-babasının varlığını hissetmeye ihtiyaç duyar. Eleştiri tek yöne değildir; yaptığı yanlışları hatırlayarak kendisini de çokça eleştirir. Duygusal gelgitler sonrasında olumsuz bakış açısına eşlik eden sessizlik hali yaşanmaya başlamıştır.¹⁵

Ergen gelişiminin devam edebilmesi için aslî ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Söz konusu gereksinimler karşılıksız kaldığında birey üzerinde ciddi bir baskı oluşabilir ve bireysel veya toplumsal alanlarda kendini gösterebilir. Aslî ihtiyaçların karşılanmasıyla birey kimlik gelişimini yaşayabilir. Orta ergenlikte ergenler arkadaş ve ebeveynleriyle yaşadıkları sosyal ilişkileri vasıtasıyla gelişme gösterirler. Genç, gelişim ihtiyaçları karşılandığı oranda kendini yetişmiş bir birey olarak kabul eder. Aynı zamanda kişisel alanın belirginleşmesi ve meslek seçimi dönemin popüler konularıdır.¹⁶

¹³ Orhan Derman, “Ergenlerde Psikososyal Değişim”, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Mart 2008, s.20.

¹⁴ Gülden Uyanık Balat, Berrin Akman, Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 2, Elazığ, 2004, s. 180.

¹⁵ Başak Özçelik, Oğuz Karamustafalıoğlu, “Ergenlik Dönemi ve Ergenlerde Suisid Açısından Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi”, **Düşünen Adam Dergisi**, 15. Sayı, 2002, s. 70.

¹⁶ Kulaksızoğlu, **a.g.e.**, ss. 84- 87.

Toplumsal alanda adaptasyon sorunları bu dönemde zirveye ulaşır. Daha önceleri dikkatini çeken konulara ilgisiz kalarak kişilik gelişimine yönelir. Ergene yapılacak güzel bir rehberlikle problemler rahatlıkla aşılabilecektir. Bu doğrultuda ebeveynlerin tutumu önem kazanmaktadır. Ebeveyn tutumları ergenin toplumsallaşması ve toplumsal hayata başarılı bir şekilde adaptasyonu için belirleyici karakterdedir.¹⁷

1.2.3. Son Ergenlik Döneminin Genel Özellikleri

Son ergenlik döneminde ergen, bir birey olarak kendini idrak ve ifade eder. Genç kendisi dışındaki bireylerin sosyal ilişkilerini inceleyerek kendi tutum ve davranışlarına yön verir. Sosyal hayatta tecrübeleriyle kendine özgü bir üslup geliştirerek kendini ortaya koyar.¹⁸

Son ergenlikle birlikte bedensel gelişim sonra erer, daha kontrollü ve olumlu düşünce ve davranışlar ortaya çıkar. Düşünceler karmaşık yapıdan sonra net bir hâl alır. Gençlerin bu süreçleri verimli bir şekilde geçirmeleri ebeveyn ve arkadaş ilişkilerinin boyutuyla ilişkilidir.¹⁹

1.3. Ergen Gelişiminin Boyutları

Ergen gelişimi birbirinden farklı alanlarda meydana gelir. Ergenlik, bedensel değişme ve gelişmelere cinsel anlamda olgunlaşmanın eşlik ettiği, psikolojik ve sosyolojik ilerlemeleri de içeren bir geçiş dönemidir. Çocukluk ve yetişkinlik arasında köprü olarak anlaşılabilir.

Yıllar öncesinde ergenliğin bilişsel boyutunun 12 yaş civarında tamamlandığı ve ergenliğin geçici bir buhran dönemi olduğu kabul edilirdi. Cinsel boyuttaki gelişmenin yanı sıra fiziksel gelişmenin tamamlanması ile ergende geçici uyumsuzluklar ortaya çıkarır. Ergenlik değerlendirmesi yaparken söz konusu süreçleri basitleştiren birtakım yazılar duruma gerçekçi bir yaklaşım sergileyememekte ve geri planda kalmaktadır.²⁰

¹⁷ Kulaksızoğlu, a.g.e., ss. 82- 83.

¹⁸ Engin Gençtan, **Psikanaliz Ve Sonrası**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 41.

¹⁹ Fatih Bayraktar, "Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Akran İlişkilerinin Önemi", **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi**, 14(3), 2007, s. 158.

²⁰ Jean Piaget, **Çocukta Zihinsel Gelişim**, Çev. Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 84.

Ergen gelişimindeki farklı alanlar değişik işlevler gösterse de kendi aralarında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.²¹

Ergenlik döneminde bedensel gelişim ve cinsel olgunlaşmanın yanı sıra psikolojik ve sosyal ilerleme boyutunun varlığından söz etmiştik.

Bir fert olarak toplumda yerini elde ettiği bir dönem olma özelliği gösteren ergenlikte, ergen için kimlik gelişiminden de söz etmek gerekir. Aynı zamanda yetişkinlik için hazırlanma boyutu da söz konusudur. Toplumdaki rolü için bir hazırlık aşaması anlamını da içerir.²²

1.3.1. Ergenlikte Fiziksel (Bedensel) Gelişim

Ergenlik döneminde ilk etapta hızlı değişimin yaşandığı bir dönem görülür. Bu döneme 'erinlik (puberte)' ismi verilmektedir. Hormon seviyelerindeki değişim ve hızlı fiziksel gelişme sayesinde bedenen olgunlaşmaya ulaşılır. Erinlik döneminde çeşitli etmenler etkilidir. Genetik özellikler, sağlık, kilo ve beslenme erinlik döneminin ne zaman başlayacağını gösteren unsurlardır. Genetik yapıya göre belli bir erinlik yaşı vardır; ancak saydığımız diğer faktörler de belirleyici olmaktadır. Yaşanılan çevreye ait iklim özellikleri de kız ve erkeklerde erinliğe geçişi etkiler. Sıcak iklim şartlarında yaşayanların soğuk iklim şartlarında yaşayanlara oranla daha erken gelişim gösterdikleri belirtilmektedir.²³

Çocukluk döneminin bitişiyle ergenlik döneminin başlangıcı arasında kabul edilen erinlik 1 veya 2 yıl sürebilmektedir. İnsan hayatı boyunca geçirilen en hızlı gelişim dönemleri erinlik ve anne karnında geçirilen dönemdir. Değişme ve gelişmelerin çok fazla olduğu erinlik dönemi büyüme atakları ve cinsiyet konusundaki yeni oluşumlarla karakterizedir.²⁴

Her iki cinsiyette de cinsel anlamda olgunlaşmayı işaret eden birincil ve ikincil türde isimlendirilen özellikler ortaya çıkar. Üreme ile ilgili gelişime birincil

²¹ Banu Yazgan İnanç, Mehmet Bilgin, Meral Kılıç Atıcı, **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 2. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 11.

²² Orhan Derman, **a.g.m.**, s.19.

²³ Betül Aydın, **Çocuk Ve Ergen Psikolojisi**, 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s. 173.

²⁴ Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, **Çocuk Ve Ergen Gelişimi**, Yay. Haz. Bekir Onur, 3.Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1993, s. 534.

cinsiyet özellikleri; bedensel olarak gerçekleşen değişime de ikincil cinsiyet özellikleri denir.

İskelet yapısındaki gelişim kızlarda en yoğun olarak 11- 14 yaşlarında, erkeklerde ise 13- 16 yaşları arasında yaşanır. Vücutta yağ bezlerinin aktifleşmesiyle sivilce problemi yaşanabilir. Cinsiyetlerde beden kütlesinde artış noktasında farklılık mevcuttur. Kızlarda yağ kütlesi artarken erkeklerde kas kütlesi artar. Boy uzaması ile vücut kütlesinin artışı birbirine paraleldir. Her iki cinsiyette de gırtlaktaki gelişim sebebiyle ses kalınlaşır. Ses 13-14 yaşlarında gelişmeye başlar.²⁵

Hızlı gelişme yaşanan dönemlere nispeten ergenlikte gelişme orantısızdır. Vücutta içteki değişimi dıştan gelişim takip ederken, ergenlik döneminde tam tersi söz konusudur. Örnek verecek olursak, önce eller ve kollar gelişir ardından kollar ve bacaklarda büyüme yaşanır. Bu durum ergenlerin sakar oldukları şeklinde yorumlanır. Boyun gelişimi yetişkinliğe geçişte son aşamadır, ancak en büyük gelişme atağıdır. Baş gelişiminden önce yüz hatları ve kulak gelişimi yaşanır. Gözlerde şekil değiştiğinden ergenlik döneminde miyopluk ve gözlük ihtiyacı artar. Erinlik döneminin sonunda büyüme ve gelişme orantılı bir hale gelse de ergen sürekli bu halde kalma endişesi yaşayabilir. Ergenlik döneminde iç organlarda da büyüme olur. Akciğerler ve kalp gelişimi nedeniyle Ergenlerin fiziksel kapasitesi artarak daha güçlü olmaları da söz konusudur. Karaciğer ve mide genişleyerek bir yetişkinin organlarıyla aynı düzene ulaşır. Yağ bezlerinin aktivitesinin artmasıyla akne tedavileri ve koltuk altı kokusuna yönelik önlemler ergenlerin gündemini meşgul eden konulardır. Diğer taraftan bu dönemde üst solunun yolu rahatsızlıklarına karşı daha dirençli bir hal alınır.²⁶

1.3.2. Ergenlikte Psikolojik Gelişim

Ergenlik döneminde yaşanan psikolojik gelişim adı altında; bilişsel, kişilik ve ahlak gelişimi alanlarını inceleyeceğiz.

²⁵ Yavuzer, **a.g.e.**, ss. 264- 266.

²⁶ Figen Çok, “Gelişim Psikolojisi: Ergenlik Ve Yetişkinlik”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, Cilt:27, 1974, ss. 905- 935.

1.3.2.1. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim, ‘kişilik gelişimini oluşturan bedensel, devimsel, toplumsal, duygusal ve cinsel gelişim alanlarından etkilenen ve onları etkileyen gelişim’ şeklinde tarif edilmektedir.²⁷

Ergenlik döneminde bireyin bilişsel gelişimi noktasında en sistemli bilgi birikimi Jean Piaget’ e aittir. Ergenlik başlamadan çocukta somut düzeyde düşünceler yaygınken, ergenlik döneminin başlamasıyla soyut düzeyde düşünce aktivitesi başlar. Ergenliğin başlamasıyla soyut düzeyde işlemlerin yapılabilmeye başladığını kabul eden Piaget, 1952 yılında soyut düzeyde düşüncelerin başlama yaş sınırını 12- 15 olarak kabul etmiştir. Fakat 1972 yılı sonrasındaki eserlerinde soyut düzeyde işlemlerin başlaması için yaş sınırının 15 ila 20 yaşları arasında olduğunu ortaya atmıştır.²⁸

Doğumla başlayan bilişsel gelişimi çevresel etmenlere adaptasyon süreci olarak düşünebiliriz. Bu süreçte birey çevresel uyarıcıları alıp analiz ettikten sonra kendine özgü bir şekilde değerlendirir. Davranış kuramından bilim adamlarına göre çevresel faktörlerin aktivitesiyle tamamlanan levha görüşünün aksine; Piaget, kişinin bireysel aktivitelerinin baş rol oynadığı bilişsel işlemlerle özetler bu gelişimi. Canlı bir organizma durumunda olan bireyin bilişsel gelişimi sözünü ettiğimiz işlemler neticesinde belli bir istikrar kazanır. Fakat bu istikrar durumu; devamlı değildir, bireyin her yeni tecrübeye muhatap oluşuyla bilişsel istikrar bozulur. Bu sebeple 1977 yılında Piaget, bilişsel gelişim tanımını, bilişsel sistemde ortaya çıkan istikrarsızlık halinden daha üst düzey istikrara geçiş olarak yapmıştır.²⁹

Çocuklara nispeten ergenlerin teori üretme kapasitesi daha üst düzeydedir. Çocuklar sistemli bir şekilde düşünemez ve bilinçli olarak teorik bilgilere ulaşamazken ergen bunlara güç yetirebilir. Bir başka ifadeyle, çocuklar somut düzeyde soruna yönelik çıkarımlar yapabilirken, temel esasla genel teori arasında

²⁷ Bkz. Rasim Bakırcıoğlu, **Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 189.

²⁸ Aydın, **a.g.e.**, ss. 176- 178.

²⁹E.Nihal Ahioğlu- Lindberg, “Piaget Ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt:19, No:1, Ocak 2011, s.1.

ilişki kuramaz. Ancak ergenlerde gündelik hayatın dışındaki problemlere merak söz konusudur ve bu da ergene soyut teorileri geliştirme kolaylığı sağlar.³⁰

Ergendeki büyüme ve gelişme fiziksel ve cinsel alanlarla sınırlı değildir, bilişsel düzeyde bir gelişimin varlığı da muhakkaktır. Gittikçe artan gelecek kaygısı ve soyut düzeyde düşünceler zihinsel etkinlikler arasında yerini alır. Bu şekilde ergenin kendisine ve çevresindeki muhataplarına karşı görüşleri değişim gösterir. Psikolojik anlamda gelişimin işareti olan bilişsel yetkinlik, insan ilişkilerinde ve sosyal hayatta kendini ifade eden ergenin somuttan soyut düzeyde düşünceye geçişinde yeni kazanımları ifade eder. Soyut düzeyde düşüncenin gelişimi 12 yaşlarında başlayıp hızlı gelişen bir karakter göstererek ergenin düşünce dünyası zenginleştirir ve ergen kendisini analize başlar. Teorik düşünme yetisi, soyut kavramlardan faydalanmak ve kendi düşünsel etkinliğini sorgulayabilme becerileri ergenliğin önemini artıran başlıca özelliklerdir. Ergenlerde sosyal anlamda varlık sahnesine katılımla birlikte ergende başkalarının görüşleri daha anlamlı bir hal alır, sebep- sonuç ilişkileri üzerine kafa yorular, problem çözme becerileri de gelişim gösterir. Bu özelliklerdeki bilişsel aktivitelerin, ergenin duygularını düzenlemesinde ve kontrolünde yadsınamaz önemi vardır. Örnek verecek olursak, yaşanan problemlerle bağlantılı negatif duygular bilişsel düzeydeki aktivitelerle kontrol edilebilir.³¹

1.3.2.2. Ergenlik Döneminde Kişilik Gelişimi

Kişilik kavramı “bireyin bedensel ve devimsel yapısının, bilişsel ve duygusal tepki biçimlerinin, benlik oluşumunun özgün, karmaşık ve dinamik bir bütünü; personalite, şahsiyet” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu olgu, bireyin hayatında yer etmiş ve yerini koruyan negatif, pozitif tüm faktörlerin etkisinde kalır. Fiziksel ve zihinsel özelliklerin yanı sıra genetik yapı, çevresel faktörler ve kültür bireyde kişilik oluşumunda söz sahibidir. Bireyin potansiyeli söz konusu unsurların gelişimine elverişli imkanlarla birlikte ortaya çıkar. Aile ortamı, okul hayatı ve iş ortamının

³⁰ Piaget, a.g.e., s. 85.

³¹ Melike Guzey ve Sezin Başbuğ, “Ergenlerde Zihinsel ve Gelişimsel Değerlendirmede Çoklu Bileşenlerin Rolü Üzerine Bir Gözden Geçirme”, **Türkiye Klinikleri Psychol-Special Topics**, 16, 6, 2001.

nitelik ve nicelikleri çevresel faktörleri oluşturur. “Kişilik” anlamına gelen “personalite” kelimesi, Latince tiyatrocuların “persona” adı verilen maskelerinden türetilmiş bir sözcüktür. Bazen “huy(temperament)” bazen de “karakter(character)” terimleriyle birlikte anılır. Bireyin başkalarından farklılığını ortaya koyan objektif, subjektif özellikleri, tutum ve davranışları ifade eder. Ancak bireyin davranışlarına bakılarak tam bir kişilik değerlendirmesi yapmak mümkün değildir. Bunu sağlayabilmek için uzun vadede birbirinden farklı, uygun teknikler kullanılarak bireyin değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Kişilik yapısı farklı düzeyleri içeren ve kompleks özellikte olduğundan kişilikle alakalı pek çok teori ortaya atılmış; sonucunda sayısız kişilik tanımı yapılmıştır.³²

Kişiliğin başka bir tanımını yapacak olursak bireysel, sistemli, dengeli davranış tarzları ve psikolojik süreçler olarak ifade edilebilir. Verdiğimiz tanımın davranışlar arasında çelişki bulunmaması ve içsel nitelikleri barındırması hususlarının önemle üzerinde durulması gerekir. Davranışlar arasında çelişkiler bulunmaması sayesinde devamlı ve her ortamda tekrar eder. Sosyal ortamlarda rahatlığı ön planda olan bir bireyin, ertesi gün de aynı rahatlığı sergilemesi beklentisinde oluruz. Buna rağmen bireylerin zaman içinde değişim gösterebileceğini, içinde bulunulan ortamın şartlarından ötürü farklı davranışlar sergileyebileceğini unutmamamız gerekir. İçsel boyutta ise psikolojik ve zihinsel özellik faktörleri etkilidir. Bazı görüşlere göre, her insan bir problem karşısında tedirgin olur veya problem çözme becerilerine sahiptir. Fakat bu aşamaları nasıl yönettiğimiz, ve bu aşamaların kişisel özelliklerle ilişkisinin niteliği, bireyin kişiliğini değerlendirmede önemli hususlardır.³³

Kişilik gelişimi de “bireyi başka bireylerden ayıran özgün yapının oluşumu”³⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

Kişilik konusunda en geniş kapsama sahip incelemelerin ilki Freud’a ait kuramlardır. Kişilik konusunda Freud’un 5 farklı kuramı mevcuttur: Kişiliğin unsurlarını analiz ettiği “yapısal kuram”; his, fikir ve hatıraların kişilik yapısına etkilerini incelediği “topografik kuram”; kişiliğe yön veren faktörleri analiz ettiği

³² Bkz. Bakırcıoğlu, a.g.e., s. 754.

³³ Sinem Evin Akbay, “Kişilik Gelişimi”, **Eğitim Psikolojisi**, 10. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2017, s. 119.

³⁴ Bkz. Bakırcıoğlu, a.g.e., s. 756.

“psikodinamik kuram”, zaman içinde kişilik yapısındaki gelişimi analiz ettiği “psikoseksüel kuram” ve patolojik belirti gösteren bireylerin tedavisine yönelik ortaya attığı “psikanaliz kuramı”. Bu kuramların tamamı, psikanaliz olarak da isimlendirilir. Kişilik hakkında en geniş kapsama sahip araştırma Freud’ un olduğundan kişilik konusunda ifade edilecekler konusunda iki tercihten biri yapılacaktır. Bu tercihlerle Freud’ la ya aynı görüşte olunacaktır ya da karşı tarafta. Erikson da Freud’ un peşinden gelen bilim insanlarından biridir. Erikson’ un sekiz aşamada incelediği kişilik gelişiminin ardından Marcia “Kimlik Statüleri Kuramı” ve “Bağlanma Kuramları” nı ortaya atmıştır.³⁵

Yetişkinliğe kişilik gelişimini sağlıklı tamamlamış olarak girmek için gelişim dönemlerini başarılı bir şekilde atlama önemlidir. 1968 yılında Erikson gelişim dönemlerinin en önemlisi olarak “Kimlik Oluşturma” sürecini kabul etmiştir. Ergen birey hissettikleri ve düşündükleri karşısında farkındalık edinir ve gelecek planlaması yaparak kendisiyle ilgili düşüncelerle uğraşır. Bireysel konularda çözüm arayışına girer. Bu süreçleri başarıyla çözümlen gençler, nevi şahsına münhasır bir kimlikle yetişkinliğe başlarlar. Bu süreçte başarısız olan ergenler ise “Kimlik Karmaşası” ile muhatap olurlar. Diğer bir deyişle, ergenlik döneminde karşılaştığı problemleri verimli olacak şekilde çözen bireyler güçlü adımlarla yetişkinliğe adım atmakta, problem çözümünde sıkıntı yaşayanlar ise bazı zorluklarla hayatlarını devam ettirmek durumunda kalmaktadırlar.³⁶

Çevre faktörü kişiliğin geleceğini tayin eden son derecede büyük öneme sahiptir. Davranış ekolündeki psikologlar bireyi çevresel etmenlerin durumuna göre şekil alan özelliklerle kabul ederler. Aynı zamanda bu durum bireyin kişilik gelişimi noktasında çocukluğunda karşı karşıya kaldığı ebeveyn tutumunun önemini artırır. Birey büyüyüp geliştikçe yaşadığı ortam da genişlemekte, çevresel etmenler farklılaşmakta, ailesin tesiri azalırken; diğer sosyal değişkenlerin tesiri fazlalaşmaya başlar.³⁷

³⁵ Komisyon, **Gelişim Psikolojisi**, Pegem Akademi, 5. Baskı, Ankara, 2004, s. 5.

³⁶ Ercan Kocayörük, “Ergen Gelişiminde Aile İşlevleri Ve Baba Katılımı”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2010, 4 (33), ss. 37-38.

³⁷ Özdemir Ve Arkadaşları, “Kişilik Gelişimi”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry**, 2012, 4(4), ss. 567- 568.

Bireyin kendine ait nitelikleri tanınması, bireyselliğine ilişkin farkındalık oluşturmaya kişilik gelişiminde son derece önemli kazanımlardır.

Ergenin kişisel niteliklerine dair bilgi sahibi olması ve bu niteliklerin çelişkilere yer bırakmaması ve süreklilik arz etmesi ergenlik döneminde yaşanan bir durumdur. 1965 yılında Rosenberg' in ifade ettiği şekliyle ergen bireylerde kendilerine yönelik algı şuurlu bir hal alır. Dışarıdan gözlenemeyen bireysel kabul durumu ergenlik dönemi sonrasında ergenin kendine yönelik eleştirilebilir teorilere bırakır. Ergen birey, benliğine dair gerçekleri öğrenme çabası içinde olur. Ergen dengeli ve çok boyutlu benlik beklentisiyle çaba harcar; çevresindeki insanlar tarafından nasıl algılandığı sorusunun cevabını arar. Bu dönem içinde ergen bireyin ehliyet, başarı vs. örneklerinde olduğu gibi mesafe kat etmesi gencinin benlik analizinde sembolik, çok öneme sahip gelişmelerdir.³⁸

1.3.2.3. Ergenlik Döneminde Ahlak Gelişimi

Ahlak kelimesi Yunanca 'ethos', Arapça 'hulk' kelimelerinden türetilmiş olup Türkçede 'huy', 'mizaç', 'karakter' anlamına gelmektedir. Bireyin diğer canlı ve cansızlarla belirli kurallar ölçüsünde meydana gelen ilişkileri tamamı, bireyin sözü edilen ilişkiler vasıtasıyla muhatabına yönelik fiillerine anlam veren sistemi belirtir. Cevizci' ye göre ahlak, "bir kültür ortamında kabul edilen, belirli ve tanımlanmış değerler manzumesi ve amaçlarla, bu değerlerin nasıl yaşatılacağını, sözü edilen hedeflere nasıl ulaşılacağını ifade eden ilkeler grubu ya da toplumun tarih serüveninde belirli niteliklerden inanış, kural ve değerler dikkate alınarak belirlenmiş hayat biçimi" şeklinde tarif edilmektedir.³⁹

Ahlakî gelişim, kişinin topluma ait değerleri kabul edip içselleştirerek yaşadığı ortama adaptasyonu, aynı zamanda bireysel değerler geliştirmesini hedefleyen bir süreç olarak açıklanır.⁴⁰

Ergene ait ahlakî bakış açısı, bir çocukla kıyaslanamadığı gibi, yetişkinlerle de mukayese edilemez. Doğru ve yanlış hakkındaki bakış açısının oluşması

³⁸ Betül Aydın, a.g.e., ss. 190- 191.

³⁹ Ahmet Cevizci, **Etiğe Giriş**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008, s. 3.

⁴⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, "**Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi- Ahlak Gelişimi**", Ankara, 2013, s. 3.
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Ahlak%20Geli%C5%9Fimi.pdf.

hususunda ilk çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar süren uzun süreli bir gelişim mevcuttur.⁴¹

Ergenlik başlamadan önce gelişimini tamamlamış bir ahlak sisteminden söz edemeyiz. Çünkü çoğunlukla soyut düzeyde işlemler içeren ahlakî ilkelerin içselleştirilmesi için bilişsel gelişim de şarttır. Bu sebeple ahlakî anlamda olgunlaşmaya soyut düzeyde düşünmenin başladığı 12 yaşından sonra mümkün olabilmektedir. Ergenlik döneminde ahlaken gelişme ile dinî gelişme birbiriyle ilişkili gelişim boyutlarıdır. Her iki boyuttaki ilerleme birbiriyle etkileşim halindedir.⁴²

Ahlak gelişimiyle ilgili teorik bakış açılarında takriben yaşadığımız son 30 yılda ciddi mesafe alınmıştır. Alan yazında mevcut teorik yaklaşımların ve ahlakî konuların sayısı artmıştır. Ahlakî gelişimi konu edinen alan yazı daha çok Piaget, Kohlberg ve sonrası döneme ait teorilere dayanır.⁴³

Ahlak gelişimdeki yaklaşımların en bilineni 1927 ile 1987 yılları arasında yaşamış olan Lawrence Kohlberg' e ait 'Bilişsel-Gelişimsel Ahlak Gelişimi Kuramı'dır. Kohlberg teorisini Piaget' nin çalışmalarını geliştirerek kurmuştur.⁴⁴

Kohlberg 1971 yılında geliştirdiği kuramıyla bireyin sırasıyla çeşitli aşamalardan geçerek evrensel özellikte ahlak anlayışına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, 'gelenek öncesi' seviyede bulunan bireyde menfaat ve kişisel fayda ön plandadır. Bu aşamadaki birey yapacağı davranışları doğru-yanlış süzgecinden geçirmektense ceza odaklı yaklaşım sergileyerek yapacağı davranış sonrasında ceza olmadığını düşünüyorsa, yanlış davranışlarda bulunmaktan kaçınmayacaktır. Bir sonraki aşama olan 'geleneksel' aşamada, kişi için öncelikli olan yaşadığı toplumun değer yargıları ve bu yöndeki beklentileridir. En son ahlakî gelişim aşaması olan 'gelenek sonrası' aşamaya göre, insan hakları, toplumsal anlaşmalar ve evrensel değerler önem kazanmıştır.⁴⁵

⁴¹ Bonnidell Clouse, Çev. Turgay Gündüz, "Ergenlerde Ahlak Gelişimi Ve Cinsellik", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, Cilt: 9, 2000.

⁴² Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Din Ve Ahlak Gelişimi", s. 7.

⁴³ Zekeriya Çam, Duygu Çavdar, Sedef Seydoğulları, Figen Çok, "Ahlak Gelişimine Klasik ve Yeni Kuramsal Yaklaşımlar", **Değerler Eğitimi Sempozyumu**, Eskişehir, 2011, s. 1211.

⁴⁴ Halil Ekşi, "Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg Ve Sonrası", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 6(1), ss. 29- 37.

⁴⁵ Berna Akçınar, Nazlı Baydar, Çiğdem Kağıtçıbaşı, "Erken Ergenlikte Ahlak Gelişimi: Bir Müdahale Araştırması", **18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2018, 14(2), s. 155.

1.3.3. Ergenlik Döneminde Sosyal Gelişim

Ergenin sosyal gelişimi, bir birey olarak toplumda varlığını ortaya koyup kendisini ifade ederek hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyacı olan asgari öğrenmeyi içeren bir dönemdir. Sosyal anlamdaki öğrenme ise ancak başkalarını taklit ederek ve onlarla rekabet ederek oluşturulur.⁴⁶

Sosyalleşmenin başlamasıyla ortaya çıkan bu gelişim, sadece bilişsel alanı etkilemekle kalmaz aynı zamanda duygusal anlamda da etkilerini güçlü bir şekilde hissettirir. Reel anlamda, dil gelişimi öncesinden itibaren, duygusal ve zihinsel işlevler arasında yakın bir ilişki söz konusudur; çünkü bu gelişimler her yetinin arkasında bulunan ve birbirinden ayrı değerlendirilemeyen boyutlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tüm yetiler görünen niteliğinin yanı sıra duygusal, zihinsel ve fiziksel boyutları mevcuttur. Bu demek oluyor ki sadece zihinsel yetenek veya duygusal tepkiler olarak değerlendirilebilecek bir fiil yoktur. Bu durumu bir örnekle açıklayacak olursak matematik sorusu çözerken sadece zihinsel boyut değil aynı zamanda matematiğe karşı ilgi boyutu da söz konusudur. Bu karşılıklılık durumu sadece insanlarla ilgili olarak değil cansız varlıklarla ilgili olarak da geçerli bir durumdur.⁴⁷

Ergenin sosyal gelişiminde en önemli faktörlerden olan aile, biyolojik ilişkiler neticesinde insan türünün devamını sağlayan, sosyalleşme sürecinin ilk olarak oluştuğu, karşılıklı etkileşimin belli ilkelere göre şekillendiği, o zamana kadar toplumda belirlenmiş, somut ve soyut içerikleri nesilden nesile ileten, biyolojik, ruhsal, iktisadî, toplumsal, hukukî vb. yönleri bulunan sosyal bir yapıdır..⁴⁸ Bu yönüyle aile, toplumlar üstü özellikler sergiler. Ortak hedefler etrafında bir araya gelen kişilerden meydana gelen aile, toplumun temel yapısıdır. Çocuğun toplumsallaşmasında ailenin önemi yadsınamaz. Çocukta toplumsallaşma diğer insanlara reaksiyon vermeyle birlikte başlar.

Ebeveynlerin davranışlarıyla çocukların bu etkiye verdiği tepki arasında bir bağ vardır. Başta kendi ebeveynleri olmak üzere yetişkinlerin tutum ve davranışları bebekte güven oluşumuna etki eder. Dolayısıyla bebeğin toplumsallaşma düzeyi

⁴⁶ Derman, **a.g.m.**, s.19.

⁴⁷ Piaget, **a.g.e.**, ss. 50- 51.

⁴⁸ Önal Sayın, **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990, s. 2.

yetişkinlerin tavırlarıyla doğru orantılıdır. Ebeveynleri bebek bakımıyla ne kadar zaman geçirirlerse, bebeğin onları takip ederek söz konusu etkiye tepki verme ihtimali de artar. Bu durum anne-babanın çocuk davranışlarında rol model olma yanını da açıklamaktadır. Bireylerin yaşamlarının ilk dönemlerindeki bu öğrenmeler toplumsal ilişkilerin geleceğine ışık tutacak mahiyettedir. Samimi toplumsal ilişkiler kurma becerisine sahip çocuklar söz konusu davranışı öğrenmişlerdir. Bu nedenle ebeveyn ve öteki yetişkinlere ait toplumsal düzeydeki davranışlar büyük öneme sahiptir. Sonuç olarak toplumsallaşma, insan ilişkilerine dair sezgiler edinmek ve edindiği bu sezgileri onlara çevirmektir. Bu sezgiler zihinsel, ruhsal ya da bedensel özellikte olabilir.⁴⁹

Çalışmamızın bu bölümünde “Ergen ve Aile” konusundaki incelememize son vererek daha detaylı incelemeye “Sosyalleşme İle İlgili Kurumlar” başlığında bulunan “Aile” alt başlığında değineceğiz.

Ergen bireylerinin davranışlarında kilit noktalardan birisi de hiç şüphesiz akran (arkadaş) ilişkileridir. Gençlerin özgüven kazanmaları noktasında ve kendi bireysel değer sistemlerini oluşturmalarında akranlar ailelerden daha ön planda yer alır. Ergenler, arkadaş gruplarıyla birlikte bulunduğu ortamlarda kuvvet, bağ ve itimat edinirler. Bireysel anlamda cesaret edemeyeceği işlere arkadaş grubuyla girişmekten çekinmez. Gençlerin çoğunun davranışlarının kabul edilmesi ya da reddedilmesinde arkadaşlarının etkisi vardır.⁵⁰

Ergenin akranlarıyla ilişkisi ile ilgili daha ayrıntılı incelemeye “Akran İlişkileri” başlığında yer vereceğiz.

Toplumun kültür öğelerini sonraki nesillere aktarma ve gençlerin içinde buldukları kültüre adapte olmalarını sağlama okulun başıca fonksiyonlarından. Ergen bireyin hayatında okul, başlı başına kayda değer bir sosyal birimdir. Birey okul sayesinde ihtiyacı olan bilgi ve becerileri edinirken, topluma adapte olması için toplumsallaşma edimini de kazanır. Sosyalleşme, ergen bireyin okul ortamında karşı karşıya geldiği en büyük sorundur. Zira ergen aileden bağımsız olarak bir topluluğa dahil olmaktadır. Bu aşamada ergen akranları arasında varlığını sürdürme

⁴⁹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 82.

⁵⁰ Nilüfer Özcan Demir- Aylin Görgün Baran- Demet Ulusoy, “ Türkiye’ de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları ile İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örneği”, **Bilgi**, Sayı: 32, 2005, s. 83.

mücadelesine girer. Bu mücadele ergen kişiliğini ortaya koyma çabası verir ki bu bir anlamda fiziksel varlığını yaşlılarına ılandır.

Hızlı değişme ve gelişmelerin neden olduğu ruhsal huzursuzlukların varlığı ve dikkatin yöneldiği konuların farklılaşması bireyin enerjisini azaltarak dengesini bozar, ergenin dikkatini toplamasına engel olur ve okul başarısını düşürebilir. Ergenin gündemini meşgul eden tüm bu meşguliyetler okul başarısını geri plana iter. Okul başarısının akranları nazarında önem arz etmemesi ve ergenin kendini ön plana çıkarmasında etkisiz kalması okula dair bu tutumun oluşma nedenlerindedir. Ancak diğer alanlarda kendini ortaya koyamayan ergen, zayıflık olarak değerlendirdiği bu durumdan uzaklaşmak adına okul derslerine ve okul başarısına eğilim gösterebilir.

1.4. Ergenlikte Dini Gelişim ve Dindarlık

İngilizcede “religion” olarak ifade edilen “din” kavramının “tabu”, “sınırlama”, “kendini tutma”, “men etmek”, “dikkatli olmak” anlamlarına geldiğini belirten Watt, dinin kapsamı konusunda Müslümanlar ve Avrupalı Hıristiyanlar için farklı düzeyde olduğunu belirtmiştir. Ona göre Müslümanlar için din terimi yaşamın her alanını kapsarken; Avrupalı Hıristiyanlar söz konusu olduğunda yaşamın küçük bir alanına hitap eder. Farsçadaki “daena” sözcüğüyle aynı anlamda kullanılan din terimi, bireysel ve derin olan şey manasına gelmektedir. Arapçada da “taat, boyun eğmek, amelleri yerine getirmek, örf, adet” anlamına gelir.⁵¹

Farklı disiplinlere ait din tanımları çok sayıdadır. Dini ilimler, felsefe ve sosyal bilimler alanındaki ilim insanlarına göre halihazırda mevcut din tanımları konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Dinin çok boyutlu ve sofistike yapısı, onun özelliklerini tam anlamıyla karşılayan bir tanıma izin vermemektedir.⁵²

Dünya üzerinde var olan herhangi bir din formuna göre düşünürsek, din tarihin her döneminde var olmuş bir realitedir. Arkeolojik kalıntılar incelendiğinde tarih öncesi dönemlerde bile, muhtelif şekillerde ibadet ve ayin kalıntılarıyla karşılaşılabilir.⁵³

Çocukluk dönemine oranla farklı özellikler gösteren ergen gelişimi yoğun karakterdedir. Bu sebeple dönemi “yeniden doğuş” olarak kabul eden psikologlar

⁵¹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 14.

⁵² Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 5. Baskı, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 69.

⁵³ Nils G. Holm, **Din Psikolojisine Giriş**, Çev. Abdülkerim Bahadır, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 11.

mevcuttur. Kimlik kazanımı ve toplumsal alanda varlığını gösterme ve rollünü öğrenme bu döneme ait gelişim görevlerindedir. Cinsiyetle ilgili ortaya çıkan zıtlıkların çoğu bu dönem içinde yaşanır. Kendine ait bir bakış açısı ve değerler sistemi, aklındaki sorulara kendini tatmin edici cevaplar bulma dönemin başlıca karakter özellikleridir. Ayrıca dinî anlamda bilinç geliştirme de bu dönemde ortaya çıkar.⁵⁴

Konuyla ilgili daha detaylı bilgiye ‘ Ergenlik Bağlamında Dindarlık’ başlığı altında yer verilecektir.

⁵⁴ Hökeleki, **a.g.e.**, ss. 266- 267.

2. ERGENLİK VE SOSYALLEŞME

Bu başlık altında sosyalleşme kavramının tanımı yapılarak kavram hakkındaki genel bilgilere değinilecektir.

2.1. Sosyalleşme: Tanım ve İçerik

Etimolojik anlamda “toplumsal/sosyal (social)” kelimesinin kökeni, Latince “socius” ve “societas” sözcükleriyle bağlantılı “socialis” sözcüğünden türetilmiştir. Türkçe’ye ‘sosyalleşme’ ya da ‘toplumsallaşma’ olarak tercüme edilen ‘socialization’ sözcüğü, sözlükte “kişinin kişilik kazanarak belli bir sosyal ortama uygun hale gelmesi, toplumla bütünlük sağlaması süreci” olarak tanımlanır.⁵⁵

Bireyin toplumsallaşması kompleks yapıda bir adaptasyondur. Birey, çevresinde olanların, sürekli karşı karşıya kaldığı olayların ve insanların, yaşadığı sosyal, ekonomik ve kültürel şartların, kültür ve değer yargılarıyla birlikte sayısız faktörün etkisi altındadır. Bu faktörlerin karşılıklı etkileşiminin bir araya gelmesi sonucu insan bir birey haline gelir. Bu faktörler her insanda aynı sonuçları oluşturmayacağından hiçbir birey başka biriyle külliyen aynı özellikleri gösteremeyecektir. Çevreyle ilgili bu etmenlerin yanı sıra genetik yapı da bireyin bir başkasıyla aynı olamamasının nedenlerindedir. Tek yumurta ikizleri hariç hiç kimsenin genetik potansiyeli başka biriyle aynı olamaz. İnsan varlığının biyolojik boyuttan toplumsal boyuta geçişi böylesi önemli ve ayrıntılı özellikler gösteriyorken, toplumsallaşma tüm ayrıntılarıyla nasıl tespit edilebilir? Aslına bakılacak olursa bu etmenlerin sayıca ve kategorik olarak çok olması sürecin incelenmesini imkansız hale getirmez. Gerçekten kişilik ve akıl gibi insan davranışlarını açıklamakta kullanılan çoğu terimde çok faktörlü yapı geçerli olsa da bunların incelenmesi yapılabilmektedir. İlim insanları toplumsallaşma gerçeğini değişik açılardan değerlendirmişlerdir.⁵⁶

Genel anlamda toplumsallaşma, ergenlerin içinde bulunduğu toplumsal ortamların bir parçası olarak topluma etkin katılımlarını sağlamalarında ihtiyaç duydukları yetiyi kazanmalarını içeren süreç şeklinde açıklanabilir.

⁵⁵ Yakup Coştu, “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, IX, sayı: 3, 2009, s. 119.

⁵⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı-Zeynep Cemalcılar, **Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar- Sosyal Psikolojiye Giriş**, 16. Basım, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 220.

Toplumsallaşmayla ilgili teorik ve psikolojik incelemelerin çoğu, erken çocukluk ve orta çocukluk dönemlerine yoğunlaşmıştır; zira, sahip olunan genetik kodlamalar sonucu ortaya çıkan özelliklerin kişisel seçimlerle çevreden gelen etmenlere biyolojik, psikolojik ve toplumsal mahiyette verilen cevaplar olarak kabul edilmiştir. Ayrıca sosyalleşmenin çocukluktan sonra 20' li yaşlarda da sürdüğü ifade edilmiştir.⁵⁷

Toplumsallaşma, bireyi toplumun bir üyesi haline getiren süreçtir. Sosyologlar tarafından yapılan farklı tanımlarla izah edilmektedir. Sosyalleşme 1925 yılına kadar çokça incelenen bir kavram değilken 1930'lu yıllarla birlikte önem kazanmıştır.⁵⁸

Toplumsallaşma terimini sosyoloji literatürüne kazandıran bilim insanı Fransız asıllı Sosyolog Emile Durkheim' dir. Durkheim toplumsallaşma terimi ile eğitim terimi arasında sıkı bir bağ kurmuştur. Durkheim' in (1972) görüşlerine göre eğitim, yetişkin bireylerin toplumsal özellik gösterebilmelerinin başlıca aracıdır. Dünyaya geldiğinde sosyal özellikler sergileyemeyen insan, eğitim vasıtasıyla toplumsal karakterde bir yaşam tarzına sahip olur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta eğitim aracılığıyla bireylerin davranışlarında meydana gelen değişimin kişisel alanı ortadan kaldırmadığıdır. Yani sosyalleşmeyle toplumsal hayata katılan birey, ferdî boyutta da varlığına devam eder. Aynı zamanda toplumsal ilişkiler bireyin kişilik ve değer yargılarında da etki gösterir. Kısacası sosyalleşmeyle bireysel özellikler yok olmadığı gibi gelişme gösterir. Durkheim'in eğitim tarifinde sosyalleşmenin rolü üzerinde durduğunu görmekteyiz. Ona göre eğitim, yetişkin bireylerin genç nesilleri sosyalleştirmeleridir.⁵⁹

Sosyalleşme terimini, sosyal bilimler alanında toplumsal özellikler gösteren bir açıklama içerisinde ilk olarak kullanan yazar ise Georg Simmel' dir. Simmel 1895 yılında yayınlanan "The Problem of Sociology (Sosyoloji Problemi)" isimli çalışmasında sosyalleşme hususuna değinmiş ve sosyalleşmeyi "grupların ve

⁵⁷ Judith G. Smetana- Jessica Robinson- Wendy M. Rote, "Socialization In Adolescence", **Handbook of Socialization**, Second Edition, Guilford Publications, 2014, s. 60.

⁵⁸ Münir Koştaş, "Sosyalleşme(Socialisation)", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XXIX, 1987, s.329.

⁵⁹ Özgür Ulubey, "**Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökalp' in Görüşlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 74.

bireylerin grup beraberliğinin devamlılığını sağladıkları ilişkilerin oluşum süreci” olarak açıklar. Simmel, sosyalleşme sürecinde kişisel gelişmeden daha çok sosyalleşmenin grup oluşumu boyutuyla meşgul olmuştur. Simmel’ in bu tutumu, onun topluma bakış açısıyla yakından ilgilidir. Ona göre toplum, etkileşim sebebiyle birbiriyle ilişkiler geliştiren bireylerden oluşmuşken, toplumsal ögeler de bu ilişkilerin sonucu ortaya çıkan oluşumlardır. Ona göre insan ilişkileri ve iletişim yok olursa toplum da yok olmaya mahkumdur.⁶⁰

Emilio Williems, “Dictionnaire de Sociologie, Paris, 1961 (Toplumbilim Sözlüğü”nde sosyalleşme terimini şu şekilde tanımlar: “Bireyin, yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp belli bir topluma ve belli kümelere bütünleştirilmesi sürecine toplumsallaşma süreci denir”.⁶¹

Çocukların kültürel kural ve sınırlamalara uyum sağlaması, pek çok ahlaki eylemin tabanını oluşturur. Çocuk geliştikçe, bir ya da birden fazla dil, kendi fizikî ve sosyal ortamı konusunda deneyimleri sonucu elde ettiği verilerle karşılaşmakta, çeşitli becerilerine yönelik farkındalık kazanmaktadır. Toplum, bireyleri sosyal ilişkileri düzenleyen ilke ve değer yargılarına dikkat etmesiyle ilgili olarak yönlendirir. Çocuklar bu istekleri benimseyerek zamanla içselleştirirler.⁶²

İnsanı insan yapan niteliklerin en başında çevresinde bulunan bireylerle kurulu olan toplumsal etkileşimi, düşünme gücü ve anlamlı davranışlarda bulunması gelir. Sosyalleşme kişinin hayatı boyunca içinde olduğu bir süreçtir. Bireyler bu süre zarfı içinde beşerî özelliklerini ve potansiyel güçlerini ilerilere taşımanın yanında içinde bulunduğu toplumun kültürünü ve başkalarının kendisinden taleplerini öğrenir. Topluma ait değer yargılarıyla birlikte doğru ve yanlış gibi terimler de toplumsallaşma sayesinde öğrenilir. Toplumsallaşma sürecinde bulunan kişi, kurumsallaşmış ilkelere adapte olmayı öğrenir. Bu şekilde sosyal düzenin oluşturulması ve devamlılığı sağlanmış olur.⁶³

Sosyalleşme terimiyle ilgili olarak sosyoloji alanındaki ilim insanları iki değişik ana başlık belirtirler. Sözü edilen boyutlar ise “birincil ve ikincil

⁶⁰ Coştu, **a.g.m.**, ss. 122- 123.

⁶¹ Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, 7. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.141.

⁶² Hayati Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, 2. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

⁶³ Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, 3. Baskı, Uşak Yayınları, Ankara, 2009, s.71.

toplumsallaşma süreçleri” dir. Birincil sosyalleşme özellikleri; bireylerin içinde buldukları ortama uyum sağlamaları amacıyla ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerin edinildiği zaman dilimidir. Bu süre zarfında bireylerin çevresel şartlara adapte olmasının şartları yerine getirilir. Bireyin hayatını huzur ve güven içinde devam ettirmesi için sosyal ilişkilerini verimli düzeyde tutmayı öğrenmesi gerekir.

Bireysel ve sosyal güven bu dönemle birlikte başlar. Bu sebeplerden dolayı birincil karakterde sosyalleşme, doğum öncesi dönemde başlayarak çocukluğun ileri dönemlerine varan süreç içinde değerlendirilir. Çocukların sosyal ortamlarda kazandığı çeşitli roller ve bu rolleri gerçekleştirmeye yönelik davranış tarzları birincil düzeyde sosyalleşme dönemi aracılığıyla edinilen kazanımlardır. Süreçle ilgili olarak daha fazlasını ifade edecek olursak çocukların muhatapları veya içinde buldukları gruplarla ilişkileri süresince onların talepleri, taleplerine cevap verebilme yetenekleri, karşılaştıkları problemlere yönelik sorun çözme becerileri dönemin başlıca gündem maddeleridir. Aile hayatı ve okul ortamı birey için son derece önemli faktörlerdir. Çünkü çocuk sosyalleşme olayıyla ilk olarak etapta ailesi içinde daha sonra da okul ortamında karşı karşıya gelecektir.

Sosyalleşme süreçlerinin gerçekleştiği büyük öneme sahip diğer ayağı ise ikincil düzeyde sosyalleşme olarak ifade edilir. Bireyin sosyal hayattaki yerini pekiştirerek diğer önemli noktaların içselleştirmesi sağlanmış olur. Birey içinde bulunduğu toplum hayatında sahip olduğu değişik rolleri yerine getirmesine yönelik farklı davranış tarzları geliştirerek sosyal hayatta yerini koruyacak ve sosyal ilişkileri yönetebilme becerisi kazanması sürecin etkin olduğu konu başlıklarıdır.⁶⁴

Toplumsallaşma, yeni doğmuş bir bebeğin içinde bulunduğu toplumun bir ferdi durumuna gelmesidir. Toplumsallaşma kavramı, daha çok sosyoloji alanında kullanılır ve çevresel etmenlerin birey üzerinde gösterdiği tesiri öne çıkarır. Sosyal psikologların bir bölümü, bu terimin kullanımını onaylamaz. Bunun sebebi, bu terimin bireyi edilgen tarzda yansıtması ve bireyin de aynı şekilde kendine özgü özellikleri vasıtasıyla çevresinde bulunanlara etkide bulunduğunu atlamasıdır. Bu

⁶⁴ Alper Altunay, “Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, 2015, s. 416.

sebeple, sosyal psikologlar, toplumsallaşma terimini kullanmak yerine sosyal gelişim terimini kullanmayı tercih ederler.⁶⁵

Gerçek anlamda sosyalleşme çocuğun topluma ait değerleri bireysel anlamda kendine mal etmesidir.⁶⁶

Giddens' e göre sosyalleşme sadece çocukluk dönemi için geçerli bir konu değildir.⁶⁷

Sosyalleşme aracılığıyla farklı nesiller arasında bir bağ oluşur. Bir çocuğun dünyaya gelmesi onu yetiştirmekle görevli bireylerin hayatlarını değiştirir. Bu bireyler de yeni tecrübeler yoluyla öğrenme yaşarlar. Ebeveynlik çocuklarla ilgili aktiviteler yoluyla anne-baba ve çocuk arasında hayat boyu sürecek etkileşim oluşturur. Hiç şüphesiz insanlar torun sahibi olduklarında bile anne-baba davranışı sergilemeye devam ederler; bu yolla farklı nesiller arasındaki ilişkiler bütünü meydana gelir.⁶⁸

Parsons, sosyalleşme aracılığıyla bireylerin içinde buldukları topluma ait değer yargılarını benimsediklerini ifade etmektedir; bir başka deyişle, çevresel etmenleri göz önünde bulundurarak toplumun kültür yapısını kendi değer yargıları haline getirir.⁶⁹

Sosyalizasyon bireye etki eden kültürel unsurlara vurgu yapar. Her birey hayat serüveni süresince kaçınılmaz bir şekilde toplumsal rolü için gerekli davranış biçimlerini öğrenmeye devam eder.⁷⁰

Sosyalleşme hiçbir şekilde tamamlanamaz. Zira insan bilinçli bir varlık olduğundan çevresel etmenler karşısında edilgen bir yapı sergileyemez; yaşadığı çevreyle arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.⁷¹

2.2. Sosyalleşme Kuramları

Sosyalleşme süreçlerinin sofistike nitelikleri, sosyalleşme kavramıyla alaklı olarak değişik teorik yaklaşımların oluşumuna neden olmuştur.

⁶⁵ Kağıtçıbaşı, **a.g.e.**, s. 219.

⁶⁶ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 404.

⁶⁷ Ruth A. Wallace/ Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları-Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çev. Leyla Elburuz/ M. Rami Ayas, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, s. 355.

⁶⁸ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Yay. Haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayıncılık, 2012, s. 201.

⁶⁹ Wallace, **a.g.e.**, s. 55.

⁷⁰ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Çev. Nilgün Çelebi, 5. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara, 2001, s. 112.

⁷¹ Özer Ozankaya, **Toplumbilimine Giriş**, Ankara Üniversitesi S. B. F. Yayınları, Yayın No: 403, Ankara, 1977, s. 149.

Sosyalleşme hakkında üç farklı bakış açısı mevcuttur. Bu kuramlar, Freud'un önderliğinde 1900 senesi sonrasında ortaya çıkarılmış "Psikanalitik Kuram", 1930'lu yıllarda ortaya atılan "Kültürleşme Kuramı" ve "Öğrenme Kuramı" dır.

2.2.1. Psikanalitik Kuram

Sosyalleşme hem tanımlaması hem de boyutları hakkındaki değerlendirmelerinin yansımaları kendinden sonraki çalışmalarda uzun müddet gözlenen ilk kuram "Psikanalitik Kuram"dır. Bu kuramın öncüsü Freud' dur. Buna rağmen bu 3 psikolog aynı kuramsal yaklaşımda bir araya gelmemekte; ancak ortak hareket noktalarında buluşmaktadırlar. Ortak özellikleri sosyalleşme konusunda çocukları temel almalarıyla çocukluktaki ahlak gelişiminde genetik yapının önemini vurgulamalarıdır.⁷²

Freud'un öncülüğünü yaptığı bu kurama göre bireyin davranışlarının temelinde bilinci değil bilinç altını etkili görmelidir. Bilince ait işlevlerle benlik arasındaki bağlantıyı izah etmeye çalışan bu kuramda patolojik belirtiler gösteren bireylerin tedavisiyle uğraşmış ve gelişim dönemine ait ödevleri incelemeye çalışmışlardır.⁷³

Bu yaklaşımın temsilcilerinden olan Freud, bireyde meydana gelen ahlakî gelişmeyi ise, "id", "ego", ve "süper ego" arasındaki denge kavramına bağlamıştır. Kişilik yapısındaki gelişmemiş istekleri içeren, aceleci kısım "id" dir. Ruhsal enerjinin temelidir ve sistemin tamamına enerji sağlar. İd, cinsellik içeren ve agresif güçlerin etkisinde göre hareket eder. Freud içgüdülerin asla ortadan kaybolmadığını iddia eder; bunların ancak "bastırılabilceğini" ve bilinçaltına gönderilebileceğini ifade eder. Toplum tarafından yöneltilen baskının ve isteklerin, içsel süreçlerde olan süper egodur. Ego bu sebeple iki güç arasında devamlı askıda bekler.⁷⁴

2.2.2. Kültürleştirme Kuramı

Sosyalleşme kavramıyla ilgili olan diğer bir kuramsal disiplin, "antropolojik yaklaşım"lardır. Bu disiplin özellikle 1930'lu yıllarda antropologların sosyalleşmeyi, toplumdaki kültür sisteminin bir sonraki kültür sistemine aktarılması şeklindeki tanımlamaları ile güncel özellikler gösterebilmişlerdir. Bu yaklaşıma göre, birey

⁷² Aysel Aziz, **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim**, A. Ü. S. B. F. Ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1982, ss. 11- 12.

⁷³ Ozankaya, **a.g.e.**, s. 149.

⁷⁴ Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, 7. Baskı, İstanbul, 2010, s. 40.

içinde yaşadığı kültürü öğrendikten sonra bu kültürü fiillerine davranışlarına yansıtır. Bu alanda ilk teorik disiplini ortaya çıkaran Dollard, “ yeni bir bireyin kümeye nasıl kabul edildiği ve cinsiyetine ve yaşına göre toplumun geleneksel beklentilerini karşılayabilecek duruma nasıl geldiği sürecini tanımlamakta idi”.⁷⁵

Sosyalleşmeyi sadece kültür bağlamında değerlendiren bu yaklaşımın yanı sıra, bazı antropologlar, Freud'un, sosyalleşme sürecinde temel öge olarak yansıttığı genetik yaklaşımı da özümsemiş ve sosyalleşmede kültür kazanma, kültür kazanmayla birlikte, bireyin genetik niteliklerinin de rol oynadığı görüşünü benimsemişlerdir. Özellikle 1925 yılından sonra Margaret Mead' in yaptığı çalışmalarda, bireyin sosyalleşmesini açıklarken Freud'un yaklaşımını da etkili görmesi, bu konuda “Psikanalitik” yaklaşımın ilk kez antropologlar tarafından kabul edilmesini sağlamıştır.⁷⁶

2.2.3. Öğrenme Kuramı

Sosyalleşme konusunda çalışmaların çokça olduğu 1930' lu yıllarda, yine insan bilimciler tarafından iddia edilen ve uzun süre etkili olan, çağımızda araştırmacılarının pek çoğunun temelinde olan bir başka disiplin, "Öğrenme Ve Davranış Kuramı" adı ile açıklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, sosyalleşme, devam eden sistemlerin bir etkisi ve gelecekte olması planlanan sistemlerin ise bir sebebidir. Bu şekilde, yaklaşıma göre sosyalleşme, toplum düzenine ve fertlerin kişiliğine etki etmekte kültürün tamamladığı bir sistem olmaktadır. Kişilik yapısı, kültürden hem etkilenir, hem de kültürü etkileyen ara değişken olma özelliğini taşımaktadır. Yapılan pek çok araştırma neticesinde ortaya atılan bu kuram, ilk olarak 1919 yılında Watson tarafından dile getirilmiş ve insanın davranışlarının az sayıda olan içsel tutumlardan müstakil olarak, şartlandırıcı tecrübelerin sonucu olduğu görüşü ortaya çıkarılmıştır. Çok sonraları ise Whitting bu yaklaşımı kabul ederek, gelişmemiş toplumlar içinde çocuk yetiştirilmesi üzerine yaptığı çalışmalarda test etmiştir.⁷⁷

⁷⁵ Aziz, a.g.e., s. 13.

⁷⁶ Aziz, a.g.e., s. 13.

⁷⁷ Aziz, a.g.e., s. 14.

2.3. Sosyalleşmede Etkili Kurumlar

Toplumsal özellikler gösteren insanın hayat serüveni boyunca süren sosyalleşme olgusu, çok sayıda unsur barındırmakta ve çok sayıdaki etmenin tesiriyle gerçekleşmektedir. Bu nedenlerle bireyin toplumsallaşmasında etkili olan kurumlar üzerinde durulacaktır. Bu kurumları şu şekilde açıklayabiliriz:

2.3.1. Aile

Türk toplumuna ait kültür yapısında ailenin üstün durumu bir gerçektir. Toplumumuzun yaşadığı değişikliklere karşın aile mefhumu önemini hâlâ korumaktadır. Bireylerin yaşadıkları topluma uyum sağlayarak sosyalleşmeleri söz konusu olduğunda başlıca sosyal araçlardan biri ailedir.

Ergenlik dönemine girerken, ebeveynlerle ilişkilerde apaçık bir huzursuzluk ve stres yaşanır. Bu durum yoğun bir şekilde yaşanabildiği gibi rahatlıkla atlatılabilir de. Ergenin özgürce kişilik arayışında bulunması amacıyla bu yöndeki istek ve çabasının artması sonucunda ebeveynlerinin ve başka yetişkin bireylerin tepkisi, zıtlaşmaların gelecekte ortaya çıkacak sonuçlarını tayin eden başlıca faktörlerdendir.

Sosyalleşme zincirinde ilk aşama ailedir. Çocuğun toplum hayatına katılması ve hayata hazır hale gelmesi için ilk adımlar ailede atılır. Aile ortamı ve çevre şartlarının çocuğun zihinsel kapasitesinin artması için son derece büyük bir önemi vardır. İnsanın ilk etapta öğrenme koşullarını ailesi meydana getirir. Sonra oluşacak tüm etkinlikleri tayin eden faktör ise anne ile kurulan ilk ilişkilerdir. İnsanın hayatı boyunca kuracağı ilişkilerin temelinde annesiyle ilişkileri vardır. Bu sebeplerden dolayı annenin rolü çocuğa hayatı boyunca güven vermek; babanın rolü ise muhatap olacağı sosyal problemleri çözmesi için rehberlik etmektir. Yetişkin bireyin, hayatının gelecek kısmında nasıl bir yaklaşım içinde olacağı ilk çocukluk yıllarında aldığı eğitime bağlı olduğu, önemle vurgulanan bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir.⁷⁸

İlk oluşan sevgi ve şefkat yatkınlığı anne ile kurulmuş ilişkilere bağlıdır. Bir çocuğun sahip olabileceği en önemli deneyim budur. Çünkü böylesi bir deneyim ile çocuk tam anlamıyla güvenebileceği bir kişinin varlığını fark eder. "BEN" ile "SEN" arasındaki farkı bu şekilde idrak eder. Nietzsche bu konu hakkında şunları söyler:

⁷⁸ Orhan Çiftçi, "Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü", **Aile ve Toplum**, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, 1991, s. 22.

"Herkes sevdiği kişinin hayalini, annesi ile olan ilişkilerine göre biçimlendirir". Hakikaten de çocuğun annesiyle kuracağı ilişki gelecekte bireyin tüm faaliyetlerini tayin etmektedir. Ebeveynlerin sıra dışı davranış şemalarına sahip olması, bireylerin ilerleyen zamanlarda kasten veya sehven bu şemaları benimsemelerine neden olur.⁷⁹

Adler, çevre şartlarının bireye etkilerini araştırırken, özellikle aile kavramı üzerinde durmuştur. Adler de Freud gibi, hayatın ilk yıllarının ve bu süreçte aile içinde kurulu ilişkilerin kişiliğini oluşturmada büyük önem taşıdığına inanmıştı. Freud, çocuğun problemlerini, sahip olduğu biyolojik dürtülerin etkisiyle aile ortamının çocuğun karşısına getirdiği olguların bir mücadelesi ve cinsel boyuttaki gelişim boyunca çocuğun ebeveynlerine yönelik bir tutku geliştirmesiyle açıklamıştır. Buna rağmen Adler, yaklaşımıyla, ebeveynin ve de öncelikle annenin davranışlarına ve kardeşler arasında kurulu ilişkilerin özelliklerine önem vermiştir.⁸⁰

Ergen birey içinde bulunduğu toplumda, kendi rolleri ve konumu hakkında anlaşılır bir düşünceye sahip değildir. Kendisine yetişkinlere ait rol ve görevler verilmemesi ve konumundaki belirsizliği, ergeni mutsuz kılar. Horrocks' a göre, aile, "statüyü belirleme aracı" ve "deney tanımlama aracı" fonksiyonlarını ifa eden bir olgu olarak kabul eder. "Statüyü belirleme aracı" olarak aile, çocuğun sosyal duruşunu ve toplumdaki statüsüne ulaşabilmesi için üstlenmesi gereken rolü tespit etmektedir.⁸¹

Aile ortamının nitelikleri ergen kişiliğinin gelişmesinde son derece önemlidir. Ergen ve ebeveynleri arasında yaşanan karşılıklı etkileşimle ergen ebeveynleri tarafından sosyalleştirilirken ebeveyn de bu durumdan etkilenir. Ergen birey, yaklaşım ve davranışlarını örnek alacağı, bir bakımdan "özdeşim(empathy)" oluşturacağı bireylere ihtiyacı olduğundan genel olarak anne veya baba örnek alınır. Erkek ergenler genellikle baba ile; kız ergenler ise genellikle anne ile özdeşim oluşturmaya çalışır.⁸²

Toplumsal bir varlık olan insan sosyal hayatın bir parçası olarak başka insanlar tarafından sevilme ihtiyacı içinde olur; ilgi bekler, arkadaş edinmeyi ister. İlk olarak bu ihtiyacını gidermek için yakın çevresinde bulunan aile üyelerine

⁷⁹ Çiftçi, **a.g.m.**, ss. 20- 21.

⁸⁰ Geçtan, **a.g.e.**, s. 134.

⁸¹ Yavuzer, **a.g.e.**, ss. 288- 289.

⁸² Kulaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 83.

yönelir. Kurulacak ilişkiler sayesinde maddî ve manevî destek sağlar. Bu doğrultuda hayatında problemlili olaylar yaşamış insanların, sosyal destek ihtiyacını karşılamış olanlara oranla psikolojik sorunlarla baş etmede daha başarısız oldukları gözlenmiştir. Aile içinde ebeveynleri tarafından oluşturulmuş demokratik bir ortamda yaşayan bireylerin nesnel olma becerilerinin geliştiği, mantıklı çıkarımlar yaparak akılcı davrandıkları, sosyal hayatta aktif oldukları belirlenmiştir. Aile ortamında baskıcı tutumlarla karşılaşan, her istediği engellenmiş çocukların yetişkinlik dönemlerinde pasif, ürkek ve baskıcı özellikler gösterdiği belirtilmiştir.⁸³

Anne-babanın agresif olması, aile içinde anlaşmazlıkların bulunması, eğitim hakkındaki görüş farklılıkları çocukların sosyal düzeydeki becerilerine zarar verebilir. Çocukların yetişkinlerin bulunduğu ortamlardan belirgin çizgilerle uzak tutulmasından olabildiğince kaçınmalıdır.⁸⁴

Anne-babaların kişisel özellikleri yanında çocuklarıyla iletişim tarzları çocukların sosyal düzeydeki gelişimine zarar vermektedir. Hoffman'ın 1975 yılı itibariyle yaptığı çalışmalar söz konusu durumu destekleyecek türde sonuçlanmıştır. Hoffman, anne- babaların çocuğun sosyal gelişimini destekleyici ne tür yardımları olabilir? Sorusu hakkında incelemeler yapan bir araştırmacıdır. Bu hedefe yönelik, Hoffman çocuklar arasında başka çocukların duygu durumlarına olan duyarlılıklarını, sözünü ettiğimiz çocukların diğerleri tarafından yorumlanması noktasından değerlendirmiştir. Bu doğrultuda anne- babanın aile ortamında oluşturduğu disiplin biçiminin, çocuklarda başkalarının duygularına karşı farkındalıkla bağlantılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuçlar farklı cinsiyetler için değişik sonuçlar vermiştir. Kız çocuklarında anne- babanın meydana gelen olaylar hakkında açıklamacı tavır sergilemesinin; başka insanlara karşı duyarlı olunmasıyla karşılık bulduğu belirlenmiştir. Anne- babanın yaptığı açıklamalar yoluyla neden-sonuç ilişkilerine yaptığı vurgu, erkek çocuklarında pozitif sosyal davranışlarına hiçbir etkide bulunmamıştır.⁸⁵

Her çocuğa ait durumun aile ortamında herkeste aynı olması konusunda mevcut olan kabule son verilmelidir. Her çocuk için aynı özelliklerde çevre koşulları

⁸³ Feyzullah Eroğlu, **Davranış Bilimleri**, Beta Basım Yayın, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s. 145.

⁸⁴ Alfred Adler, **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Çev. Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 109.

⁸⁵ Aydın, **a.g.e.**, s. 143.

ve eğitim hayatı sağlansa bile, yapıcı etkisinin çocuğa göre ihtiyaca yönelik kullanılacağı hakkında bilgi sahibiyiz. Çevre şartlarından kaynaklanan etkinin her çocuk için ne ölçüde farklı şekillerde yorumlanacağını göreceğiz. Aynı aile ortamında yetişen çocukların, aynı düzeyde gelişmedikleri de bir gerçektir. Hatta tek yumurta ikizleri söz konusu olduğunda bile psikolojik ve fizyolojik anlamda aynı özelliklere sahip olup olmamaları hakkında bile şüphe duyulur.⁸⁶

Ailesine karşı ihmalkâr davranan bir babanın kızı; her erkeğin aynı olduğu noktasındaki kanaatini, çevresinde bu yönde olumlu özellikler gösteren bireyler gözlemlerse dahi değiştirmez. Erkek kardeşin başarılı bir eğitim hayatına girmesi, kız kardeşin aynı başarıyı yakalayacağı ya da haksızlığa uğrayarak daha üst düzeyde bir eğitim hayatından mahrum bırakıldığı düşüncesini ortaya çıkarabilir. Aile ortamında yalnız bırakıldığını veya kendisine özen gösterilmediğini hisseden çocuk, üst düzeyde utangaç biri haline gelebilir. Oğlunu devamlı şımartan bir anne oğlunun her ortamda aynı ilgiyi görmesi gerektiğine inanabilir. Anne erkek çocukları arasında ayırım yaptığını hissettirecek türde davranarak birini aşırı eleştiri ile yıprattığında, çocuk yetişkinlik dönemine geldiğinde her kadının güvensiz olduğu inancına sahip olabilir. Bu durum da çok çeşitli sonuçlara neden olabilir. Çocukluk döneminde farklı hastalıklara yakalanan bir çocuk, her an bir tehlikeyle karşılaşacağına inanarak bu doğrultuda yaşayabilir.⁸⁷

Ergenin toplumsallaşması, ergenin içinde bulunduğu sosyal ortamları ve toplumsal ilişkilerine yaptığı değerlendirmeler doğrultusunda dikkat edilmesi gereken bir husustur. Genç bireyler ebeveyn kontrolünün azaldığı bir dünyaya geçiş yaşarlar. Ergen bireyler daha çok özerklik isteğinde bulunur; bu durum da ergen ile anne-babası arasındaki ilişkilerde çatışma ve gizleme davranışı sonucunu ortaya çıkarır.⁸⁸

Sosyalleşme, özellikle kültür aktarımı noktasında son derece önemlidir. Toplumsal değerler, kişilik gelişiminin başladığı aile ortamında öğrenilir. Çocuk, hayatının ilk beş senesinde aile ortamından farkında olarak veya olmayarak bir şeyler öğrenir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ilk toplumsallaşma sözü edilen

⁸⁶ Adler, **a.g.e.**, s. 110.

⁸⁷ Alfred Adler, **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2002, ss. 25- 26.

⁸⁸ Smetana, Jessica Robinson, Wendy M. Rote, **a.g.e.**, s. 79.

dönemde gerçekleşir. Örnek verecek olursak çocuk kendisine ait cinsiyet rolünü, tuvalet eğitimi esnasında öğrenir. Din eğitiminin ciddi bir bölümü de aile içinde verilir. Dinî tören ve yapılacak dua bilgisi de başka dinî etkinlikler gibi aile ortamında kazanılır. Kaç yaşında olursa olsun çocuklarının olumsuz sosyal davranışlarının kontrolü de sosyalleşme kapsamında değerlendirilir. Aile içinde sosyalleşme, çocuğa eğitim ve öğretim verilerek, danışmanlık yapılarak, çocuğun ihtiyacı olduğunda desteklenmesi ve kendi davranışlarına çocuğun eşlik etmesine izin verilmesi suretiyle gerçekleşir. Çocuk da bu esnada kendisine uygun gördüğü değerleri benimseyerek kendi yoluna devam eder. Çocuk bu tercihlerini, başkalarını onaylayarak, gözlem ve değerlendirmelerde bulunarak, kendi inanış, tutum ve davranışlarını irdeleme aracılığıyla yapar.⁸⁹

Öte yandan ebeveynlerin aralarında anlaşmazlıklarının bulunması, ergenle ailesi arasındaki uyuma olumsuz yönde etki etmektedir. Ebeveynler arasındaki çatışmalara, münakaşalara şahit olmak, ergenin onlara olan güvenini sarsabilir. Bundan daha kötü olan ise, ebeveynlerin kendi aralarındaki sorunları çocuklarına yansıtmaları, çocuğa karşı tarafı şikayet etmeleri, haklılıklarını kanıtlamaya çalışmaları ya da çocuğu kendi tarafına çekmek için harçlıklarını gereğinden fazla verme, yüksek fiyatlı hediyeler gibi rüşvet türünde nitelenebilecek şeylere kalkışmaları ergen bireylerde kişilik bozukluklarına da neden olabilmektedir.⁹⁰

Ergen, davranışlarıyla ilgili konularda kendisine yol gösterecek değerleri kazanma ve toplumsal açıdan görev ve sorumluluklarını öğrenme hususunda yardıma ihtiyaç duyar. Bu ihtiyacı gideren ve ergenin hayatında etkisi bulunan sosyal kurum ailedir. Aile içinde gözlemlediklerinin gelişmekte olan ergen bireyin kişilik yapısını şekillendirmesinde pek çok etkisi vardır. Ergenin yaşı ilerlediği zaman, ebeveynlerini başka insanlarla mukayese ederek gerçekçi biçimde yorumlar. Kendisini kainatın merkezinde hissederek aktif ve güç sahibi gören ergen, ebeveynini edilgen, pasif ve yetersiz olarak görür ve ebeveynlerine benzememek amacıyla kendine yeni iletişim

⁸⁹ Mahmut Tezcan, **Eğitim Sosyolojisi**, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, ss. 159-160.

⁹⁰ Adem Şahin, **Ergenlerde Dindarlık ve Benlik: Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma**, Adal Ofset, Konya, 2007, s. 155.

kaynakları bulmaya çalışır. Ebeveynlerince sevilen ve değer gören ergen, içinde olduğu akran grubun kendisini tasdik etmesine daha az gereksinim hisseder.⁹¹

Ebeveynin tutum ve davranışlarında ergene yönelik destekleyici ve kontrol edici açıları araştıran Dr. Atakan'a göre ikna yoluyla kontrol etmeyi tercih eden ebeveynlerin çocuğu, yetişkinlerin his, düşünce, değer yapıları ve talepleri hakkında nedenleri ve sonuçları ile beraber bilgi sahibidir. Dr. Atakan, ergen ile ebeveynin fiilleri arasında bulunan ilişkiyi araştırdığı çalışma sonuçlarını şu şekilde özetler:

1. Ailede babanın erkek çocuğuyla arkadaşlık kurması ile çocuğun babasının taleplerine cevap vermesi arasında pozitif bir ilişki söz konusudur.

2. Aile içinde annenin erkek çocuğunu ikna yoluyla kontrol etmesi ile kızının annenin taleplerine cevap vermesi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

3. Aile içinde babanın kızını korkutarak kontrol etmesi ile kızının babanın taleplerine cevap vermesi arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

4. Aile içinde annenin kızını, sevgisini göstermeden kaçınarak kontrol etmesi ile kızının annenin taleplerine cevap vermesi arasında negatif bir ilişki belirlenmiştir.⁹²

2.3.2. Eğitim (Okul)

Okula ait temel fonksiyonların başında, kültür değerlerinin yeni nesillere geçişinin sağlanmasının yanında bireylerin içinde buldukları toplumun kültürlerine adaptasyon sağlamaları gelir. Okul, ergen bireyin hayatında büyük öneme sahip sosyal bir yapıdır. Okul insanlara, hayatları boyunca ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve değer yargılarını kazandırırken, yaşadığı topluma adaptasyonunu sağlamak için ihtiyacı olan sosyalleşme yeteneğini de kazandırır. Ergen bireyin okul içinde karşı karşıya kaldığı en büyük problem sosyalleşme olgusudur. Zira ergen ailesinden bağımsız bir şekilde okul içinde bir akran grubuna girmekte, sosyal çevresiyle etkileşimini artırmaktadır. Söz konusu toplumsallaşma aşaması içinde bulunan ergen okul ortamı içinde kendi yaş grubundan olan bireyler arasında varlığını ispat ve ilan mücadelesi verir. Bu mücadele hem bedensel anlamda hem de kişilik boyutuyla var olma çabasıdır.

⁹¹ Yavuzer, **a.g.e.**, s. 288.

⁹² Yavuzer, **a.g.e.**, s. 290.

Ergenlik dönemi içinde bulunan ergenin duygusal anlamda huzursuz oluşu ve ilgisini çeken konuların değişmesi, bir yandan ergenin fiziksel gücünü azaltıp dengesizliğe sebep olurken, öte yandan da motivasyon sağlamayı zorlaştırarak dikkatini etkili kullanmasına mani olur ve okulda başarılı olmasını engelleyebilir. Ergenlik döneminde bulunan bireylerde akademik boyutta değerlendirilen ders başarısı arka planda bırakılır. Çünkü akademik anlamda gösterilen başarı gencin akranları tarafından fazlaca kabul edilmez ve takdir edilmez. Ancak bedensel güçle ilgili olarak veya başka konularda başarılı olamayan genç birey kendini güçlü hissetmek adına akademik başarı sağlamaya çalışabilir.

Yaşları belirlenmiş aralıklarda bulunan çocuk ve gençlerle öğretmenlerini tasarlanmış eğitim- öğretim programlarına yönelik olarak bir araya getiren toplumlar okulları açmış ve okul sistemini yaygınlaştırmıştır. Üç yaşındaki çocuklardan 20’li yaşlarda olan gençlere kadar hatta yetişkin bireylerin her tür eğitimi gördükleri çeşitli kurumlara “okul” denilmektedir. Okula ait başlıca görev ve fonksiyonlardan ilki şu şekilde özetlenebilir:

“Okulöncesi aşamalarda, birbirinden farklı eğitim- öğretim deneyimleri yaşayarak değişik nitelikteki yön ve seviyelerde gelişme meyli kazanmış çocukları eş yaşantılardan geçirmek, diğer bir deyişle, aile içinde daha öne başlatılmış durumda olan sosyalleşmeyi devam ettirmek”.⁹³

Okula devam etmek formel bir süreçtir: Öğrenciler konularla alakalı olarak belirli bir içeriği takip eder. Okullar daha detaylı açılardan da sosyalleşmeye katkı sağlayan yapılardır. Çocukların sınıf içi kültüre uygun olarak sessiz kalmaları, dersleri dikkatle takip etmeleri ve okulda geçerli olan disiplin kurallarına riayet etmeleri istenir. Kendilerine öğretim sağlayan bireylerin yetkinlik düzeylerini onaylamaları ve öğretim çalışmalarına cevap vermeleri beklenir. Öğretmenlerin gösterdikleri reaksiyonlar sayesinde, çocukların öğretmenlerine ilişkin talepleri de şekillenir. Bu talepler de gittikçe çocukların mezun olduklarında çalışacakları iş hayatlarına bağlanacaktır. Arkadaş grupları büyük oranda okulda oluşturulur;

⁹³ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 284.

çocukları içinde buldukları yaşlara göre farklı düzeylerdeki sınıflarda tutmak da bu arkadaş gruplarının tesirini artırır.⁹⁴

Geçmişte yaşayan tarım toplumlarında birey yaşamının büyük çoğunluğunu belki de tamamını aile ortamında veya köy ortamında birlikte yaşadığı köylüleriyle geçirdiğinden toplumsallaşma adına gereksinim duyduğu veri ve beceriler bugüne oranla sınırlı idi. Modern toplumlarda ise çalışma hayatı, sosyal etkileşim şekilleri ve toplumsal grupların varlığı toplumsallaşmanın boyutlarını karmaşık hale getirmiştir. Önceden sosyalleşme alanında ihtiyaç duyulan kazanımlar aile bireyleri, akrabalar, sosyal çevrede bulunan diğer yetişkin bireylerle ve geleneksel eğitim yapılarıyla sağlanırken modern toplumlarda durum değişmiştir. Bireyler önceki dönemlerde olduğu gibi sınırlı çevrelerde değil, geniş alanları içeren gerçek ve sanal ortamlarda bulunmaktadır. Bu kadar karışık ilişkiler yaşayan insan verimli bir toplumsallaşma yaşantısı geçirmeden yaşadığı topluma uyum sağlaması zordur. Eskisine oranla bu süreçleri başarıyla atlama noktasında yetersiz kalan okulların eğitim sürelerinin uzatılması soruna yönelik geliştirilen çözüm yollarından biridir.⁹⁵

2.3.3. Arkadaş Grupları

Akran grupları, aynı yaşta bulunan çocukların bir araya gelmesiyle meydana gelir. Bazı kültürlerde, bilhassa küçük çaptaki geleneksel toplumlarda bulunan akran grupları, özellikle erkek çocukları için geçerli olmak üzere yaş aralıkları çerçevesinde şekillenir. Erkek çocuklarının yeni bir yaşa geçmeleri sebebiyle yapılan özgül kutlamalar mevcuttur. Birbirlerine yakın yaşlarda olan bireyler ömürleri boyunca sıcak ve samimi bağlarını devam ettirirler. Tipik olarak belli yaş aralıkları çerçevesinde oluşmuş gruplar, insan hayatının belli aşamalarından, sadece birey bazında değil, grubun tamamıyla ortak şekilde geçer.⁹⁶

Ergen bireylerin sosyal düzeydeki gelişiminde en dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi hiç şüphesiz ki, arkadaşlık duygusunun önem kazanmasına bağlı olarak, ebeveynlerle olan ilişkilerin zayıflaması gözlenmesi ve arkadaş ilişkilerindeki meydana gelen büyük canlanmadır. Bu dönem içinde arkadaşlık ilişkileri, toplumda mevcut olan diğer ilişkilere de kaynak teşkil eder. Arkadaş grupları ergenlere yönelik

⁹⁴ Giddens, **a.g.e.**, s. 206.

⁹⁵ Vahap Özpolat, “Öğretmenlerin Meslekî Önceliklerinde Sosyalleşmenin Yeri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 13, Cilt: 13, Sayı: 2, Güz 2013, s. 343.

⁹⁶ Giddens, **a.g.e.**, s. 206.

çok boyutlu işlevlere sahiptir. Arkadaş grupların sağladığı faydaların en önemlisi, arkadaş grubunun ergen için bir referans niteliğine sahip olması ve davranışları bağlamında yol gösterici özellikte bir rehber görevi üstlenmesidir. Ergen, öz eleştirisini ve başkalarına yönelik değerlendirmeyi bu toplumsal gruplarda gerçekleştirir. Ergen arkadaş grubunun diğer üyeleriyle özdeşim kurarak onlara ait düşünce ve davranışlarını içselleştirir. Arkadaş grubundan kazandığı bakış açısını kendine mal ederek aile ortamında savunur.⁹⁷

Yaşıt bireyler arasındaki ilişkiler akranlardan her birinin şahsî geçmişinin izlerini barındıran sofistike yapıdaki güdülere bağlıdır. François- Unger 1957 yılında yıllarca takip ettiği ergenlerdeki çeşitli sosyallik şekillerini tasvir etmiştir:

- Kendisi dışındaki insanlara karşı kapalı olarak bireysel çabasını ve kendi geleceğini ön plana çıkarmış bireysellikler. Bunların hedefleri üst düzeydedir, kendilerini başarılı buldukları sosyal faaliyetlerde idareci olma konusunda yeteneklidirler; fakat ilişkilerinde mesafeli davranırlar, başkalarından gizledikleri düşünceleri vardır.

- Neşeli, sosyal hayatta aktif kişiler. Bu kişiler başka insanların düşüncelerini, ortak olarak yapmaları gereken görevleri rahatlıkla kabul ederler ve herkes tarafından kabul görürler.

- İdareciler, organizasyon konusunda yetenekli olanlar, başkalarını yönlendirici bir rol sergileyenler.

- Çekingen, utangaç ve başkalarıyla vakit geçirmeye yeteneksiz olanlar.

- Diğer insanlar tarafından bilinmenin, kendi imkanlarından faydalanmanın yollarını bulmaksızın, kendini mutlak surette değerli hale getirme isteği sebebiyle karşı çıkanlar, muhalif olanlar.⁹⁸

Sosyalleşme başlığı altında incelediğimiz “Akran İlişkileri” konusunu bu kadarla sınırlı tutmayı uygun gördük. Daha detaylı incelemeye “Ergen ve Akran İlişkileri” başlığında yer vereceğiz.

⁹⁷ Atalay Yörükoğlu, **Gençlik Çağı-Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 61- 62.

⁹⁸ Onur, **a.g.e.**, s. 235.

2.3.4. Kitle İletişim Araçları

Avrupa’ da, 1800’lü yıllarla birlikte gazete ve dergilerin sayısı artsa da bu yayınların okuyucuları oldukça az sayıdaydı. Bu şekilde basılı ürünlerin milyonların günlük hayatının bir parçası haline gelmesi, okuyucuların düşünce ve davranışlarını etkilemesi, iz bırakması için bir yüzyıl daha geçmeliydi. Basılı yayınların yer aldığı kitle iletişim araçlarının çoğalması, elektronik ortamda iletişimin yaygınlaşması ve radyo-televizyondaki gelişmelerin onlara eşlik etmesi için çok fazla zaman geçmesi gerekmedi. Yakın zamanlarda yapılan araştırma bulguları, erkek ve kadınların her gün saatlerce zamanını kitle iletişim araçlarıyla ilgilenerak geçirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Kitle iletişim araçlarının, bireylerin kişisel anlayışlarını şekillendirme konusundaki önemi yadsınamaz.⁹⁹

Bilhassa batılı sosyologlar tarafından¹⁰⁰ ortaya atılan görüşe göre, kitle iletişim araçları aracılığıyla etkin bir toplumsal değişim elde edilebilir. Az gelişmiş toplumlar adına bir kurtuluş yolu olarak değerlendirilen bu yaklaşıma göre bu araçların verimli kullanımıyla toplumda istendik yönde değişim ve gelişimler yaşanacaktır. Sosyalleşme sürecinde bulunan birey toplumsal gelişmeye paralel yönde sosyalleşme sağlayacağından sözü edilen araçlar dolaylı olarak sosyalleşme üzerinde de büyük etkiye sahiptir. Sosyologların konunun önemiyle ilgili vurguladıkları ikinci nokta, bu araçların "toplumun ufkunu gözetmesi" dir. Bu anlamda toplumun içinde bulunduğu iklimi belirleme işlevinin doğuracağı önemli sonuçlar unutulmamalıdır.¹⁰¹

⁹⁹ Giddens, **a.g.e.**, ss. 207- 208.

¹⁰⁰ Schramm, 1965; Millikan, 1967; Oshima, 1967; Lerner, 1963.

¹⁰¹ Aziz, **a.g.e.**, s. 52.

3. ERGENLİK VE AKRAN İLİŞKİLERİ

Her bireyin tüm yaşam serüveni süresince mevcudiyeti, iç huzuru, geçim kolaylığı, mutluluğu diğer bireylerin yaklaşım ve davranışlarına, hallerine bağlıdır. Bu bağıllık durumu bebek döneminde inkar edilemeyecek düzeyde ortadadır. Çocuk büyüdükçe başka insanlara yönelik olan bağımsızlığı da zamanla artar. Kendi başına beslenmeye, başkalarından yardım almaksızın bir yerlere gitmeyi ve karşılaştığı olumsuzluklara karşı varlığını korumayı öğrenir. Bu şekilde de yaşamı basit bir hal alır; ancak büyüdükçe başkalarıyla olan ilişkileri değişik özellikler gösterir ve aslına bakılırsa hem çocukluk hem de ergenlik dönemi süresince kompleks yapısı zamanla artan ilişkiler yumağı haline girmiş bulunur.¹⁰²

Ergenlik döneminde gelişen sosyal ilişkiler konusunda en dikkat edilmesi gereken nokta kesinlikle, arkadaş ilişkileri hissiyatının ortaya çıkmasıyla ilişkili olarak, ebeveynlerle olan bağların zayıflaması durumu eşliğinde, arkadaşlık ve hatta kurulan dostluk münasebetlerindeki büyük canlanıştır. Bu dönem içinde kurulan arkadaşlık ilişkileri, sosyal hayattaki diğer ilişkilere de kaynak teşkil eder. Arkadaş grupları ergen gençler bakımından çok doğrultulu işlevlere sahiptir. En mühimi, ergenler açısından bakıldığında bir referans “reference group” ve davranışlar noktasında kendine ışık tutan rehber işlevi üstlenir. Ergen öz değerlendirmesini ve başka insanlara ait değerlendirmelerini bu toplumsal küme içinde yapar. Kümenin diğer mensuplarıyla özdeşim kurar, onların yaklaşım ve davranış biçimlerini içselleştirir. Küme yoluyla kazandığı düşünceleri kendine mal ederek aile ortamında savunur.¹⁰³

Ergen birey, içinde bulunduğu çalkantılara, halletmesi gereken pek çok problemi olmasına rağmen, esasen ebeveyn desteğine en çok ihtiyaç duyduğu bir aşamada, ebeveynlerinden uzaklaşma durumuna gelmiştir. Çünkü asileşme isteği, bağımsızlık kazanma ve özerklik elde etme gayreti, ergenin olay ve olguların kritiğini yapma zorunluluğuna yöneliktir. Bu şartlarda anne-babaya yakın olmak ona ürkütücü görünür. Bu ürküntünün psikolojik analizi yapıldığında çözüme kavuşturulmamış sınır-zaaf “incest” ya da farklılaşma dönemleriyle ilişkisi ve

¹⁰² Cole- Morgan, **a.g.e.**, s. 148.

¹⁰³ Yörükoğlu, **a.g.e.**, s. 60.

gerçekte ürküntü diye görünen deneyimin korku, utanma, suçlanma karışımı bir birleşim olduğu anlaşılır.¹⁰⁴

Arkadaşlık ilişkileri ve ergen gençlere ait yaş gruplarının temel özellikleri ergenlikte döneminde değişmektedir. Ergenlerin yakın arkadaşlıkları yaşlılık dönemine oranla daha içten, daha yoğun ve destek verici hal almıştır. Bu bağlamda, arkadaşlık ilişkileri ve arkadaş kümeleri ergen bireylerin sosyalizasyonu için gittikçe zaruri hal alan bir duruma gelir.¹⁰⁵

Ergenlik sürecinde bağlanma hususundaki rol modelleri anne- babadan arkadaş ilişkilerine ve duygusal ilişkilere doğru değişim gösterir.¹⁰⁶ Ancak anne-babaya olan ihtiyacın minimum düzeylere inmesiyle ergen bireyin eyleme dönük neticeleri bakımından anne-babanın önemsiz kaldıkları anlamını taşımamaktadır¹⁰⁷

Arkadaş veya akran topluluklarının önemini artırarak zaman içinde ebeveynlerin yerine geçmesi ergenliğin önüne geçilemeyen olguları arasındadır. Hatta ülkemiz şartlarında bu durum anne-babaların daha fazla rahatsızlığıyla sonuçlanmaktadır. Yetişkinler cephesinde ergen kızlarının ya da ergen erkek çocuklarının kendilerinden uzaklaşmaya başlamaları, sürekli aynı yaş grubunda oldukları arkadaşlarıyla zaman geçirmeleri, onları huzursuz etmektedir. Erkek çocuklarının devamlı arkadaşlarıyla görüşmeleri, onlarla birlikte zaman geçirmek istemeleri pek çok ebeveynin şikayet etmelerine neden olmaktadır. Kendisine uygun akran bulma çabalarıyla aileden uzaklaşan ergen bireyler anne-babalarına yabancı bir hal almaya da başlarlar. Ayrıca, onlara yönelik tenkitlerinin yoğunluğu artar, anne-babalarını telaşlandıracak, bazen de katlanamayacak düzeye ulaşır.¹⁰⁸

Ailenin istemediği tüm seçim ihtimalleri ergenin akran kümesine katılmasıyla cazip hale gelir; çünkü birey ailesini seçmemesine rağmen kendi tercihlerine göre bir akran kümesini veya bir arkadaş edinebilir. Arkadaş grubuyla veya yakın arkadaşla olan ilişkilerin duygusal boyutundaki yetersizlik, ilişkileri mantık dahilinde bir seviyede tutmayı sağlar. Ergenin grup ya da dostluk ilişkileriyle

¹⁰⁴ Celal Odağ, **Ergenler**, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 2005, s. 71.

¹⁰⁵ Smetana- Robinson- Rote, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰⁶ Allen ve Land, 1999; Carlo ve ark., 1999; Fraley ve Davis, 1997.

¹⁰⁷ Fatih Bayraktar, "Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/ Akran İlişkilerinin Önemi", **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, Cilt:14, Sayı: 3, 2007, s. 158.

¹⁰⁸ Odağ, **a.g.e.**, s. 69.

toplumsallaşması, ailesi karşısında özerk olmasını sağlayan olgunlaşmasına doğru bir adım demektir.¹⁰⁹

Arkadaşlık ve akran topluluğu gençlerin duygu boyutundaki yatırımlarını kolaylaştırır, nesnelere arası yapacağı yatırıma olanak sağlar. Kümede ebeveyn haricindeki nesnelere çok olması, iyi ya da kötü algılarının farklı dönemlerde farklı kişilere yatırılması imkanı verir. Aniden şiddeti artan ama çabuk da etkisi kaybolan sevdalar, aniden oluşan ama sona ermesi kolay olan yakın arkadaşlıklar, ergene, bir başka bireyde kendisini görme, kendisini de bir başka bireyde bulma imkanı sağlar, kendi kimliğini bulma gayretini kolaylaştırır; nesne dizaynlarının değişiminde etkili olur. Akran topluluğu, anne-babaların çoğunlukla kabul etmemelerine rağmen, dönemin olması gereken, engel olunamayacak olguları arasındadır.¹¹⁰

Akranlar, ergene ait tutum ve davranış biçimlerini hem akran tercihi hem de akran sosyalizasyonu yoluyla etkiler. Temel hareket noktası, gençlerde artan sapma ve riskli davranışlar dahil olmak üzere büyük çoğunlukla negatif etkiler üzerinde olmuştur. Daha az araştırılmış olsa bile, arkadaşlar ergen bireylerin yeterliliği hakkında olumlu etkilere sahiptir ve gençlerin özgürlük istekleri için ölçüt görevi görmektedir. Anne-babalar hem doğrudan hem dolaylı şekilde akran ilişkilerini etkiler, bu etki bir kültür ve etnik köken fonksiyonu olarak değişir.¹¹¹

Ergenler birbirlerine toplumsal anlamda güç kazandırma ve merak ettiği konularda bilgi paylaşımında bulunmaya daha istekli davranırlar. Aynı zamanda arkadaş ilişkileri ebeveyn- çocuk ilişkilerine oranla daha rahat, aynı statüyü ifade ettiğinden eşitlik esasına dayalı ve güven vericidir.

Anne- babalar çocukluktan ergenliğe geçişle birlikte çocuklarının arkadaş seçimi noktasında daha ilgili davranırlar. Bunun sebebi, yaşam konusunda tecrübesiz olan bir gencin karşı karşıya gelebileceği muhtemel sorunlarla ilgili endişeleriyle açıklanabilir. Zira ergenler kişisel özellik, ilgi ve tavırları yönüyle kendilerine benzeyen arkadaş seçimleri yaparlar. Anne- babalar aile dışından olan ve tanımadıkları bu arkadaşlara, çocuklarıyla dışarıda kendilerinin bulunmadığı ortamlarda birlikte bulduklarından dolayı tedirgin olurlar. Bu yönüyle ergenin

¹⁰⁹ Onur, **Ergenlik Psikolojisi**, s. 247.

¹¹⁰ Odağ, **a.g.e.**, s. 70.

¹¹¹ Smetana- Robinson- Rote, **a.g.e.**, s. 78.

arkadaş seçimi daha önemli bir hal alır. Gençlik döneminde başlayan zararlı alışkanlıklar da daha çok yanlış arkadaş tercihlerinin sonucudur.¹¹²

Ergen küme içinde bağımsızlığını ve duygu boyutundaki özgürlüğünü sorgular. Ergenin grup ya da arkadaşlık ilişkileriyle sosyalizasyonu, ailesi karşısında özgür olmasını sağlayan gelişmeye doğru bir adım demektir. Aile istemeyerek de olsa ergenin aile ortamının dışında bir ortama girmesine karşı koyar. Birçok ebeveyn çocuklarının artık kendi çocukları değilmiş gibi davrandığından, isteklerine karşı geldiğinden, halbuki arkadaşlarının isteklerini kabul ettiğinden şikayet ederler. Ergenin topluluk içinde iyi ve mantıklı, aile ortamında ise kötü ve doyumsuz bir kişi olduğu çok görülür.¹¹³

Genç bireyler, toplumsallaşma sürecinde yakın çevresinde ve toplumda beğendiği bireyler ve özdeşim modelleriyle özdeşim kurarak kimliğini biçimlendirirler. Bu özdeşim örneğine dinî ve ideolojik konular da dahil edilebilir. Din bireye kendi kimliğini kazanma döneminde karşılaştığı problemleri çözmesi konusunda yardımcı olur. Özgüven ve hayat görüşü sağlayarak, “ben kimim” türünde sorularla başlayan varlıkla ilgili sorularına cevaplar vermek suretiyle bireyin kimliğini kazanmasına katkı sağlar. Bireyler dini öğretileri uygulamaya bile kendini o dinî değerlere ait hisseder. Kendilerini o dinî değerlerle ifade ederler.¹¹⁴

Cinsiyetin ve yaşın akran ilişkilerindeki önemi nedir? Kız arkadaşlarla ilişkiler 12- 13 yaşlarına doğru derinleşir, rekabet ve eleştiri sorunları aşılır, yakın arkadaşlar ergenin güvenliğini sağlar. Yakın arkadaşla sevinç ve üzüntüler paylaşıldığından ergeni cesaretlendirir, hem de aşka yakın bir his ilham eder. Erkek çocuklar 11-12 yaşlarının oyun arkadaşı iken ergenlikle beraber duygusal yardım rolünden çok danışmanlık rolü oynayan arkadaş halini alır. Ergenin arkadaş çocukluktan çıkarak insanlar hakkında genel yargılar vermek zorundadır. İkili yakın arkadaşlık kuran erkek ergenler, onlara karşı çıkmak ve onlarla mücadele etmek

¹¹² Coleman J. ve Hendry L. B., **The Nature of Adolescence**, 3rd Edition, London, 1999, ss. 147-148.

¹¹³ Bekir Onur, **Ergenlik Psikolojisi**, 2. Baskı, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1987, s. 247.

¹¹⁴ Ali Ayten, “Kimlik ve Din: İngiltere’deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:12, Sayı: 2, 2012, s. 107.

amacıyla yetişkinlerin düşüncelerini keşfetmeye çabalarlar. Bu yakın arkadaşlık ilişkilerinde sergilenmekten keyif alınan saldırgan tutumlar da vardır.¹¹⁵

Arkadaş kümelerinin önemi ve faydaları şöyle listelenebilir: Başka insanlarla geçinmeyi öğrenmek, toplumsal anlamda bilgiler kazanmak, gruba bağlılığını artırmak, insanları değerlendirmeyi öğrenmek. O zaman, akran topluluğu ergen için toplumsal öneme sahip bir oluşumdur ve belki de bunun sağlıklı sosyal gelişime katkısı yetişkinlerin katkılarının tamamından daha fazladır.¹¹⁶

Ergenlik döneminde yakın arkadaşlıklar çoğunlukla sosyoekonomik, alışkanlıkları, bilgi düzeyindeki ilgileri birbirlerine benzeyen ergenler arasında kurulur. Arkadaşlar yetenekleri bakımından bazen birbirlerine benzeyebilirler. Çoğu zaman birisi diğerinden daha yetkin özellikler gösterir. Çocukluk döneminde arkadaş seçimi evleri birbirlerine yakın olanlar arasından yapılırken ergenlik döneminde edinilen arkadaşlar için mesafeler bahis konusu değildir. Bazı durumlarda arkadaşlık ilişkilerinin hangi temellere sahip olduğu açıkça gözlenebilir ancak çoğunlukla hangi esaslara dayandığı belli değildir.¹¹⁷

¹¹⁵ a.g.m., s. 235.

¹¹⁶ Luella Cole- John J. B. Morgan, **Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi**, Çev. Belkıs Halim Vassaf, MEB Yayınları, İstanbul, 2001, s. 175.

¹¹⁷ a.g.e., s. 184.

4. ERGENLİK VE DİNDARLIK

Bu başlıkta dindarlık kavramının tanımı yapılarak kavram hakkındaki genel bilgilere değinilecektir.

4.1. Din ve Dindarlık

Din, şahsî ve ictimaî anlamda çok geniş bir alanda etki alanına sahip evrensel bir gerçekliktir. Bu bakımdan din, bireylerin içsel tecrübelerinde bir ahenk ve düzen sağlamanın yanında, düşünce dünyaları ve davranışları ile ilgili ve yaşamın anlamını bulma konusunda en etkili faktörlerden birisidir. Bu özellikleri bakımından din, her çağda filozof ve bilim dünyasından insanların ilgilerini çekmiştir. Özellikle batılı bilim adamları, din mefhumu hâlâ felsefik düzeyde tartışılırken onu psikolojik düzlemde irdelemişlerdir. Din psikolojisi alanının kurucusu olarak kabul edilen W. James'in "The Varieties of Religious Experience" adlı klasik eserinden hareketle bu konu üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Özellikle psikoloji biliminin kurucusu sayılan Wundt olmak üzere pek çok bilim insanı bu konuyla ilgili çalışmalar yapmışlardır. Bu bilim insanlarının kimine göre din, bir nevroz olarak kabul edilmiş, başkalarına göre ise insan ruhuna huzur sağlayan bir kaynak ve insan ruhunun mecburi bir gıdası olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda, bazı dönemlerde çeşitli tenkitlerle de karşılaşsa, insanlık tarihi boyunca her çağda şahsî ve ictimaî bir gerçeklik olarak din, insanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkan ve canlı bir gerçektir.¹¹⁸

Felsefe, din bilimleri ve sosyal bilimler üzerinde inceleme yapan ilim insanlarınca ortaya atılan farklı bakış açılarına göre din hakkında pek çok tarifi yapılmıştır. Ancak üzerinde uzlaşa sağlanmış bir din tanımı mevcut değildir. Din tanımı yapma noktasında gerçekleşen zorluğun iki mühim sebebi vardır. Bu sebeplerden birincisi, dinin çok geniş ve çok etki alanına sahip bir realite olması, hiçbir ögesinin basit düzeyde anlaşılmaya olanak sağlamamasıdır. İkinci neden de, bilim insanlarının kişisel özellikleri doğrultusunda dini yorumlayarak bir kısıtlama içerisinde değerlendiriyor olmalarıdır. Bu hususta daha çok dinin belli bir yönü ya da fonksiyonunun odağa alınması ve dinin tamamını yansıtmayacak ölçüğe indirgenerek

¹¹⁸ M. D. Karacoşkun, "Dinî İnanç- Dinî Davranış İlişkisine Sosyo- Psikolojik Yaklaşımlar", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2004, s. 23.

kavramsallaştırılma yapılmasıdır.¹¹⁹Bu nedenle biz burada şimdiye kadar yapılan din tanımlarının birkaç tanesine değinmekle yetineceğiz.

Freud' a göre din, bireyin kendi haricinde olan doğa güçlerine ve kendine ait içgüdülere karşı çaresizliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ayrıca insanlık tarihinin gelişme sürecinin ilk dönemlerinde ortaya çıkan bir üründür. Ona göre, akıllarını, içindeki ve dışındaki güçlere karşı kendini koruyacak düzeyde kullanamayan insanlar, bu durumu bazı “ karşı güçlerle” dengeye ulaştırmayı amaçlamışlardır. Bir başka ifadeyle akıl vesilesiyle anlaşılamayan güçlere hakim olmaya yarayacak ya da onları geri planda bırakacak bir grup duygusal teknikler ve sistemler orta koymuşlardır. Freud bunun temelinde yatan nedenin, çocukluk dönemindeki tecrübelerin kalıntıları olduğunu öne sürer.¹²⁰

Geertz' e göre 1975' te yapılan din tanımlaması da önemli bir yere sahiptir. Ona göre: “Din, varlık konusunda genel düzen açıklamaları tasarlayarak; güç sahibi, sürekli ve derin motivasyonlar ve olanaklar sağlayacak şekilde insana etki eden ve tasarladığı olgulara gerçeklik yansımaları vererek, sağladığı motivasyonlar ve olanakların tek başına “Gerçek”ten oluştuğu izlenimi bırakan semboller sistemidir.” Bu bakış açısına göre din, ilk başta, insanların dünyaya ilişkin olayları ve deneyimleri yorumlamalarına ve anlam katmalarına imkân sağlayan sembolik bir sistem olarak kabul görmektedir.¹²¹

Ana hatlarıyla değerlendirildiğinde dinin bireyin dünyasına ve toplum hayatına yönelik olarak pek çok tesir ve vazifesinden söz edilmesi mümkündür. Bunlar şöyle açıklanabilir:

- İnanılacak doğruları ortaya koyar; Allah' la ilişki sağlamanın yol ve tekniklerini, ilkelerini verir.
- Hayatı anlamlandırma noktasında cevap verilmesi gereken temel varoluşsal problemlerle ilgili açıklamalar yaparak bireye kapsamlı bir bakış açısı sağlar.
- Din, var olma ve gerçeklik konularında yorumlar yaparak kimliğe ait bir tanımla aracılığıyla insana bu bütünün bir parçası olduğu hissi uyandırır. Bu şekilde bireyin yaşamını anlamlı hale getirir, bireyin anlam arayışına cevap verir.

¹¹⁹ Hökelekli, **a.g.e.**, s. 69.

¹²⁰ Erich Fromm, **Psikanaliz ve Din**, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 30.

¹²¹ Asım Yapıcı, **Ruh Sağlığı ve Din (Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık)**, Karahan Kitabevi, Adana, 2007, s. 11.

• İnsana dikkat etmesi gereken sınırları ve vazifelerini bildirmek suretiyle, vicdanında sorumluluk duygusunu ortaya çıkarır. Nasıl bir hayat sürmesi gerektiğiyle ilgili yaşam rehberi öne sürerek insana bilgi verir, belirsizlikten kurtarır.

• Bireyin karakteri ve duygu dünyasında yer edinir; istek ve gereksinimleri ile ilgilenir. Bireyde derin değişiklikler ve gelişimler kazandırır.

• Dinin sonuç olarak gösterdiği nokta ve dini araçlar kutsallarla ilişkilidir ve hem şahsî hem de ictimâî dini ifadeleri kapsamaktadır. Din iç dünyaya ait huzur, yaşamın manası, denetim, kendini geliştirme, sağlıklı bir beden gibi kişisel hedefleri içermektedir. Bununla birlikte din, Allah ile yakınlık sağlama isteği, sosyal ilişkilerde denge, dünya hayatında huzur ve adaleti egemen kılma gibi sosyal hedefleri de içermektedir.¹²²

Din, genç bireye bir takım değer yargıları sunma yoluyla ve aynı ilkeler etrafında bütünleşen bir grup içinde bulunma imkânı sağlayarak ergenin içinde yaşadığı toplumda kendisine ait bir değeri olduğunu anlamasına ve toplum içindeki statüsünü tespit etmeye yardımcı olur. Böylelikle ergen kendine güven de kazanmış olur. Çocuklukta temel güven duygusu iyi düzeyde gelişmemişse ve kimlik arayışı sürecindeki problemleri artmışsa ergen bu durumda, rahatlıkla güven duyabileceği bireyler ve sığınabileceği din veya düşünce sistemleri arayışına girer. Ergen tarafından kaynak olarak kabul gören din, ergenin kendisine ve çevresindeki insanlara güven duymasında, öncelikle bazı değerlere sahip olmasında ve yüce olan bir varlığa inanış ihtiyacı çerçevesinde bir araya geldiği kişilerle bütünleşmesinde etkili olur.¹²³

Modern hayatta “Batı” tarzı bir sosyal sisteme sahip olan ülkelerde dinin toplumsal statüsü aralarında küçük farklar bulunsa da birbirine benzerdir. Aydınlanma hareketi ile ortaya çıkan süreç “dünyevîleşme(sekülerizm)” ile tamamlanmış ve dinin toplum hayatındaki işlevleri etkisiz hale gelmiştir. Daha önceleri toplumun tamamına seslenen ortak ve birleştirici etkisi bulunan bir değer olarak din, modern toplum söz konusu olduğunda gücünü ve işlevini kaybetti.¹²⁴

¹²² Hayati Hökelekli, **Din Psikolosine Giriş**, 6. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2017, s. 41.

¹²³ Mustafa Naci Kula, **Kimlik ve Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001, s. 78.

¹²⁴ Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, s. 72.

Din kavramı hakkında ortaya çıkan ayrılıklar ve bu sebeple oluşmuş belirsizlikler dindarlık kavramıyla ilgili olarak da geçerlidir. Yani dindarlık kavramı kolayca kavranılacak ve anlatılacak bir olgu olmayıp oldukça karmaşık ilişkilerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Din gibi karışık özellikler gösteren dindarlık tek boyutlu kategorilere indirgeyen, salt geleneksel anlayışların taleplerini dikkate alan bir bakış açısıyla kavranılamaz. Dindarlık tanımı yapılmadan önce, tanımı geliştirecek kültürel kapsama başvurma zorunluluğu söz konusudur. Bu zorunluluk geleneksel düzeyden modern düzeye, laik anlayışlardan seküler çıkışlara, pratik teori zenginliğinden kişisel doyum arayışlarına kadar devam eden bir istekler listesini ve bunların meydana getirdiği dinî vasıflarda sınıflandırmaları içermelidir.¹²⁵

Dünyaya gelen her birey, kendisini bir dini kültürün içerisinde bulur. Dini ifade kalıplarıyla karşılaşır, dinsel obje ve ortamları gözlemler, dini hassasiyeti olan bireylerle konuşur ve iletişim içerisinde hayatına devam eder. Din konusunda aile ortamından, çevresinde bulunan insanlardan çok yönlü bilgiler edinir; ibadetleri ifa eden bireyleri görür ve kimi zamanlarda da bu ibadetlere kendisi de iştirak eder. Din konusunda çeşitli sorular sorar, incelemelerde bulunur, dini ifade kalıplarını kullanmaya yönelir. Bu şekilde bireysel manada “dindarlık” denilen deneyim ortaya çıkmaya ve şekillenmeye başlar. O zaman dindarlık, belli bir dine ait inanış ve öğretilerin belirli vakit ve koşullarda kişi ya da kişiler tarafından tatbik edilmesini anlatır. Dindarlık hem bireyin mensubu olduğu dine yönelik inanç ve etkinliklerle meşgulliyet düzeyini içeren bir terimdir. Şu halde diyebiliriz ki, dindarlık bireyin dini anlama ve hayata geçirme şeklidir.¹²⁶

Din Psikolojisinin temel araştırma konularından biri olan dindarlık hakkında araştırmacıların yapmış oldukları tanımlamalar arasında farklılıklar söz konusudur. Bu tanımlardan bazılarını değinecek olursak;

Dindarlık Himmelfarb’ın 1975 senesinde yaptığı tanıma göre, bir kişinin, mensubu olduğu dinine ait veri ve uygulamalarla meşgul olma düzeyidir. Roof’un 1979 senesinde ortaya koyduğu bilgilere göre ise dindarlığın, olağanüstü değerlere yönelik bireyin inançlarının ve uygulamalarının hem kurumsal düzeydeki hem de

¹²⁵ Mehmet Erkol, “Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:17, Sayı:2, 2015, s. 140.

¹²⁶ Hökelekli, **Din Psikolosine Giriş**, s. 43.

kurumsallaşmamış biçimlerini kapsadığını ve dilimizdeki “dindarlık” ifadesinin karşılığı olarak İngilizce’ de “religious ccommitment”, “religious involvement”, “religiosity” ve “religiousness” gibi kavramların aynı manada kullanıldığını dile getirmiştir.¹²⁷

Allport’ a göre olgunlaşma sürecinde bulunan bireyde dindarlık zamanla gelişir. Çocuk, nicelik ve niteliğini her zaman anlamadan, dinsel uygulamalara hayatında yer verir. Davranışının kaynağı, çoğunlukla kendi içinde gizlidir. Daha sonraları, daha üst düzeyde biyolojik olgunluk elde ettiğinde, daha üst düzeyde ilişkiler algılar ve onlarla ilişki kurar. Gençlik döneminde o, dini bizzat deneylemek ve böylece ikinci elden tecrübeler yerine bizzat tecrübelere ulaşma ihtiyacı duyar: Artık bizzat düşünmeye başlar. Allport’ a göre bu aşama, olgun dini yaşantının gelişmesi açısından önemlidir. Olgunlaşmış inanç, şüphe ve inancın değişen etkileri altında güçlkle oluşur. Allport dindarlık hususunda iki kategori oluşturmuş ve “iç güdümlü dindarlık” ve “dış güdümlü dindarlık” isimlerini vermiştir.¹²⁸ Sözü ettiğimiz kavramlara ilerleyen başlıklarda tekrar yer vereceğiz.

Dindarlığı kurumsal ve kişisel olma odağından değerlendiren dindarlık W. James’e göre “kurumsal dindarlık” törenlerde, din adamlarının organize ettiği çeşitli ayinlerde, kısaca dindarlığa ait uygulama boyutlarında kendisini açıkça gösterir. “Kişisel dindarlık”ta ise inanış ve deneyim ön planda olduğu için dinin içte yaşanması ana faktördür.¹²⁹

Glock dindarlığı ortaya koyacak olan “Allah’ a iman ve dini pratiklere katılmak” gibi tek veya çift boyutlu tutumlar yerine dindarlığı en geniş manada kapsayacak çok boyutlu bakış açısını ortaya atan ilk sosyal bilimci olarak bilinir. Glock’ a göre dindarlık, bireyin din şeklinde kabul ettiği olgularla ilgili sahip olgu veri, bu veriye dayanan inanış, inanışına uygun şekilde gerçekleştirdiği dinî yaklaşım ve davranış tarzıdır.¹³⁰

Ergenlik süresinde yoğun bir dindarlık yaşayan ve sonraki zamanlarda inanışını bırakan filozof B. Russell, dindarlığın temel çıkış noktası olarak korkuyu

¹²⁷ Murat Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula Rasa**, Yıl: 1, Sayı: 1, 2001, s. 23.

¹²⁸ Bahadır, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 115.

¹²⁹ Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 60.

¹³⁰ Ed. Hayati Hökelekli, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Naci Kula, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, Dem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015, s. 40.

öne sürer. Ona göre bireydeki dindarlığın kaynağında üç çeşit korku vardır. Bunlardan biri, doğal afetlerin insana vereceği zarardan kaynaklanan korkular. İkincisi, bireye çevresinde bulunan insanların yapabileceği kötülüklerin sebep olduğu korkular. Üçüncü korku türü ise, bireyin tutkuları yüzünden yapacağı ve sonrasında pişmanlık yaşayacağı davranışlar nedeniyle oluşan korkulardır. David Hume da din ve dindarlığı bireyin yaşadığı korkulara bağlayan filozoflardandır. Hume, “Din Üstüne” adlı popüler eserinde, insanların dinî inanışlarının, gelecek konusundaki "kaygılı korkular" ı sebebiyle ortaya çıktığını ifade eder. Hume' a göre, insanın dini hayatı, korkusunun niteliğine göre şekillenir.¹³¹

Dindarlık, insanın inanışları doğrultusunda bir hayat şekli ortaya koymasıdır. Dinî mahiyetteki özellikleri yaşama geçirme tarzı hem bireye hem de benimsediği dine göre değişiklik gözlenen bir durumdur. Aynı dini benimseyen farklı özelliklerde dindarlar olabileceği gibi, farklı düşünceleri ifade eden öğretilerin meydana getirdiği dini tipolojilerin varlığı da bilinen bir gerçektir.¹³²

Dindarlık insanın hem biçimsel ibadetlerinde hem de tüm fiillerinde ortaya koyduğu bireysel bir kulluk ifade biçimidir. Ancak dindarlığın bireyselliği, bu kulluk düzeyinin deneysel kıstaslarla belirlenmesinde pek çok sorunun da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Batı’ da ilk dönemlerde yapılan alan incelemelerinde dindarlık, çoğunlukla kiliseye devam etme durumundan yola çıkılarak tanımlanıyorken, İslam dünyasında yapılmış az sayıda araştırma dindarlığı cami ve namaz odağındaki ilişkilere dikkat ederek açıklamaktadır. Bununla beraber dindarlık üzerine yapılan araştırmalarda günümüzde mabetlerle ilişkilerin irdelenmesine ek olarak kişisel dinî özellikler belirlenmeye ve dindarlığı kapsamlı bir şekilde incelemeye yönelik ölçekler de geliştirilmeye devam etmektedir. Bu ölçekler yaşanan kültüre bağlı özellikleri sebebiyle tenkit edilebilecek bölümleri olmakla birlikte, farklı niteliklere sahip kültürlerle göre de güncellenebilme özelliğine sahiptirler.¹³³

19. yüzyıl biterken din psikolojisinde en önemli incelemelerin konusu, dini deneyimlerdir. “Dini tecrübe” terimiyle, inanan insanı salt dünyada değil dünya

¹³¹ Hasan Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 13, Mayıs-Ağustos 2002, s. 32.

¹³² Mustafa Koç, “Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 19, s. 218.

¹³³ Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, 2009, ss. 2-3.

hayatının ötesinde mevcudiyeti hissedilen güçlü bir varlıkla bağlantılı olmasını sağlayan farklı yoğunluklara sahip iç dünyaya ait dini tecrübeler kastedilir.¹³⁴

Genel bir tanımlama ile “dini yaşantı”, evrende gözlemlenenin dışında soyut bir düzenin varlığına inanmak ve bu yapıya adaptasyon sağlayarak yaşamaya devam etmek demektir. Göremediği bir varlığa inanmak insan için zor bir durumdur. Çünkü birey evreni beş duyusu vasıtasıyla algılar. Beş duyu ile ilgili olamayan algılama, çoğunlukla bilinçli algılama sayılmaz ve özel gayret ister. “Dini yaşantı”, böyle bir inanışla ahlaki deneyimler ve ruhsal yaklaşımların gelişmesidir.¹³⁵

Araştırmacılara ait ifade ettiğimiz dindarlık tanımlarını da göz önünde bulundurduğumuzda evrensel bir dindarlık tanımının yapılamadığını görürüz. Bu durumun ortaya çıkma sebeplerini aşağıda yer verdiğimiz gibi özetleyebiliriz:

- Çeşitli bilimsel sistemlerin hem sistemlerin içinde hem de diğer sistemlerden müstakil olarak din ve dindarlığı tarif etme uğraşısı içerisinde olmaları;
- İnsanların dini algılama ve yaşayış biçimlerinin çok büyük oranlarda değişim göstermesi,
- Dini yaşantının, farklı kültür yapıları içinde ya da farklı sosyal ortamlarda yaşandığından dolayı birbirlerine göre farklılık arz etmesi; bu doğrultuda, farklı özellik ve sınıfta davranışların birer dindarlık işareti kabul edilmeleridir.¹³⁶

4.2. Dindarlığın Boyutları

Dindarlığı birden fazla boyutta tanımlama ve inceleme fikri birçok bilim adamı tarafından değişik şekillerde çok kere dile getirilmiştir. Bunlar içerisinde yer alan Glock ve Stark’ ın birlikte ve ayrıyeten Stark’ ın tek başına yaptığı araştırmalar neticesinde ortaya koydukları dindarlığa ait beş boyut içeren tanımlama yaygın bir şekilde kabul edilmiştir. Araştırmalarda yer alan dindarlık olgusu çoğunlukla aşağıda yer verdiğimiz boyutlar çerçevesinde incelenip betimlenmektedir.¹³⁷

4.2.2.1. İdeolojik (İnanç) Boyutu

Dindar olan insan dine ait öğretilerin doğru olduğunu kabul eder. Her din, o dine mensup bireyler tarafından tasdik etmesini talep ettiği bir inanç bütünüdür.

¹³⁴ Holm, **a.g.e.**, s. 43.

¹³⁵ Nevzat Tarhan, **İnanç Psikolojisi**, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.20.

¹³⁶ AliUlvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, ss. 30- 37.

¹³⁷ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 51.

Ancak inançların muhteva ve kapsamı, dinler arasında çeşitlilik gösterdiği gibi aynı dine ait din anlayışları arasında da çeşitlilik arz eder.¹³⁸

Dini inanışların bazıları, bir dinin profilini şekillendiren niteliktedir. Başka din ve inanışlar için bir çıkış noktası, bir temel oluşturur. İslam'ın ayırt edici özelliği tevhid iken, Hıristiyanlık inancının temeli ise teslise dayanır. Bir Müslüman, Allah'ın var ve bir olduğu anlayışı ile dinî dünyasını oluşturur. Bir Hıristiyanın inanç hayatı ise, Baba- Oğul- Ruhü'l-Kuds üçlemesinin meydana getirdiği dinî anlayış ile şekillenmiştir. Bireyde inancın var olması ve var olmamasının yanında, yoğunluk ve kuvvet derecesine göre bireyde bir farklılaşmaya neden olduğu da gerçek bir durumdur. Ayrıca, dinî inançların düşünce dünyasındaki etkileri ve bir dünya görüşüne temel oluşturma noktasındaki işlevselliği de dikkatten kaçmaması gereken bir husustur.¹³⁹

4.2.2.2. Törenselleşmiş (İbadet ve Uygulama) Boyutu

İbadet boyutu, dinî kaynaklı motivasyonla ortaya konan davranışları belirtir. Dinlerin neredeyse tamamında, dine mensup kişinin yerine getirmesi gereken çeşitli ritüeller, ibadetler söz konusudur. Bunlar, ifade etmek gerekirse, inancın yankısı, objektifleşmesidir.¹⁴⁰

İbadet Boyutu “Ritualistic Dimension” ile ilgili her inanç yapısı, kendine mensup olan bireylerden tereddütsüz bağlılık içermekle beraber, kendine has belirli fiiller, ayinler, ibadetler veya davranış uygulamalarını da içerir.¹⁴¹ Dinin emrettiği ibadetlerle birlikte, bireyin dinî inancı sebebiyle yapıp ettiği bütün eylemleri de dinî davranış kapsamında değerlendirilir.¹⁴²

4. 2. 2. 3. Zihinsel (Bilgi) Boyutu

Her dinin inananları diniyle alakalı temel inanç ve ilkeleri konusunda az ya da çok bir bilgiye sahiptir. Dinî inanışlar, ibadet şekilleri, değerler, olgular, ilkeler, tarihi olaylar vs. konularında bilinenler, bireye göre veya topluma göre farklılık gösterse de dindarlığın ayrılmaz bir yanıdır. Dindarlık içerisinde bilgi boyutunun diğer boyutlarla bağı ve etkileşimi muhakkaktır. Dinî birikimin bilhassa inançla çok

¹³⁸ Hasan Kayıklık, “Bireysel Dindarlığın Boyutları Ve İnanç-Davranış Etkileşimi”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 3, 2006, s. 493.

¹³⁹ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2010, s. 32.

¹⁴⁰ Adem Şahin, “ Ergenlerde Dindarlık Ve Empati”, **Marife Dergisi**, Sayı 1, Bahar 2008, s. 150.

¹⁴¹ Kayıklık, **a. g. m.**, s. 492

¹⁴² Şahin, **a.g.m.**, s. 150.

yakın ilişkisi mevcuttur. Dinî birikim ancak inançla anlam ve fayda sağlar; inancı olmayan bireylerin dinî bilgisi ne kadar fazla olursa olsun, bireyin dindarlığının bir işareti olarak kabul edilemez. Dinî birikimin seviyesiyle birlikte, dini konularda öğrenmeye karşı motivasyon, buna dikkat etme derecesi ve dini öğrenme için harcanan zaman, bireyin dindarlığının bir göstergesi olarak kabul görür.¹⁴³

4.2.2.4. Tecrübe (Duygusal) Boyutu

Her dinin bağlıları, inandığı Kutsal Varlığı doğrudan varlığının derinlerinde hisseder ve bunun etkilerini anlar. Allah' la bağ kurmuş olan inanç sahibinde, bu bağla ilişkili olarak ortaya çıkan sezgiler, hissiyatlar, algılar ve duyular söz konusudur. Dinî tecrübe adı verilen bu aracısız deneyimlerin çok farklı şekilleri bilinip ve açıklanmaktadır. Bazı dinî yaklaşımlarda bu iç dünyasıyla ilgili deneyimlere büyük bir önem verilirken, bazı dinî yaklaşımlar daha çok dini uygulama ve ahlaki değerleri önceler. Aslında din duygusu dindarlığın tüm boyutlarında içkin bir şekilde yer alır. Bu sebeple bu boyutun incelenmesi, dindarlıkla ilgili her boyutla ilişkili olarak yapılabilir. Diğer boyutlar göz önünde bulundurulmadan dinî duygu ve yaşantı bütüncül bir üslupla ifade edilemeyeceği gibi, dini yaşantıyı göz önünde bulundurmadan da dindarlığın diğer boyutları kavranılamaz.¹⁴⁴

4.2.2.5. Etki Boyutu

Dindarlık tecrübesi hem bireyin ve toplumsal grubun dini hayatını olgunlaştırır hem de hayatın tüm alanlarında bazı etkilere yol açar. Yeme- içme alışkanlıklarından adab-ı muâşerete, kişisel ahlaki yaklaşım ve uygulamalardan toplumsal ilişkilere kadar dinin etkilerini görmek mümkündür. Dindarlık deneyimi; biyolojik ve psikolojik sağlık, kişilik yapısı, ahlak anlayışı ve karakter gelişimi, sosyal ilgiler, seçimler ve yaklaşımlar, yaşam şekli ile çok yakından ilişkilidir. Bütün bunların her birinin irdelenmesi, bu etkilerin olumlu veya olumsuzluğunu, yoğunluğunu anlamamıza yardım eder.¹⁴⁵

¹⁴³ Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 54.

¹⁴⁴ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 34.

¹⁴⁵ Hökelekli, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 55.

4.3. Dindarlık Modelleri

Dinî yaşantılar, çok değişik özellikler gösteren özellik ve yoğunluklarda olabilir. Bir kısmı ampirik bir üslupla olmak üzere din psikolojisi alanında yaşantılar, kategorilere ayrılmış ve bunlar hakkında örnek tasarımlar oluşturulmaya çaba harcanmıştır.¹⁴⁶

Kişisel anlamda dindarlığın tek bir biçimini ifade etmek imkansızdır. Hatta şu şekilde ifade edilir ki kaç tane dindar birey varsa o kadar da dindarlık biçiminden söz edilebilir. Dine bağlanma ve dini içeriği içselleştirme ve davranışa dönüştürmenin bireyden bireye değişen kademeleri vardır. Aynı dine mensup bir bireyi diğer bireylerden farklı kılan kendine özgü yaklaşım şekilleri vardır. Zira her bireye ait kişilik yapısı, özellikleri, becerileri ve ilgileri onun dinî yaklaşımının şekillenmesinde ciddi bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla dindarlık araştırması çok kompleks ve idraki zor bir süreçtir. Bu sebeple din psikologları insanın dindarlığını değerlendirmek için en başından beri bazı kategoriler, modeller ve yapılar oluşturmaya çaba harcamışlardır. Bunlar gerçek hayat üzerinden çıkarımda bulunmaya çalışılmakla beraber daha çok aynı ya da farklı yönleri göz önünde bulundurarak zihinde kurulan modellerdir.¹⁴⁷

Dinî deneyimlerin etki ettiği alanlar ve geliştiği aşamalar gibi, kalitesi de farklı düzeylerde olabilir. Aynı dine bağlı yaşayan insanlar, inandıkları dini aynı yoğunlukta yaşamazlar; insandan insana değişen çeşitli seviyeler oluşur. Değişik dindarlık yatkınlıkları ya da “dindarlık tipleri” diye ifade edebileceğimiz “dışgüdümlü dindarlık (extrinsic religiousness)” ve “içgüdümlü dindarlık (intrinsic religiousness)” terimleri Gordon W. Allport tarafından ortaya atılmıştır.¹⁴⁸

4.3.1. Dış Güdümlü Dindarlık

Dış güdümlü dindarlık ‘fayda sağlanan dindarlık’ tır; bir menfaati sağlamaya hizmet eder. Allport dış güdümlü dindarlığı ben-merkezcilik için bir zırrh olarak kabul eder. Bu dindarlık şekli taassupla pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkisi olan bir dindarlık biçimidir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Bahadır, **Din Psikolojisine Giriş**, s. 46.

¹⁴⁷ **a.g.e.**, s. 59.

¹⁴⁸ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 76.

¹⁴⁹ Akt. Adem Şahin, “**Ergenlerde Empati ve Dindarlık**”, s.152.

4.3.2. İ Güdümlü Dindarlık

“Yaşanan dindarlık” olarak isimlendirilen iç güdümlü dindarlık, inanılan esasların değeri ölçüsünde bireysel menfaatlardan vazgeçerek, dine yönelik bağlılığı istemek olarak açıklanırken bu tip dindarlık, karşılıksız kendini sosyal alanların hizmetine adayanlarda ve sahip olduklarını inandığı ilkeler uğruna feda edenlerde karşılaşılır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Adem Şahin, “Ergenlerde Empati ve Dindarlık”, ss. 152- 153.

5. ERGENLERDE SOSYALLEŞME, AKRAN İLİŞKİLERİ VE DİNDARLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ergen birey, ruhsal uyanış nedeniyle yakın çevresinde gerçekleşen olayları basit bir şekilde değerlendiremez; kendi bünyesinde gerçekleşen değişikliklere karşı şaşkınlık hissi duyar. Bu şaşkınlık ergen bireyi gerginliğe sevk eder. Dini inanç ve değerler bu anlamda onun için önem kazanır. Ergen, öncesinde hiçbir eleştiriyel yaklaşmadığı inancını, titizlikle gözden geçirir ve gerçeği deneyimlemeden kabul etmez.¹⁵¹

5.1. Ergenlik Bağlamında Dindarlık

Ergen bireyin hem kendi iç dünyasındaki gelgitler, hem de toplumun sürekli değişen değer yargıları, gencin inanç açısından bocalamasına, bunalmasına ve tereddütler yaşamasına neden olabilir. Ergenlik dönemine girerken gencin düşünce dünyası gerek yoğunluk gerekse kapsam yönünden büyük bir kuvvet kazanır. Ergenlik döneminde duyu duyarlılığı ve potansiyeli en üst dereceye çıkar. Bu gidişat ise, bazı psikolojik karışıklıkların ve düzensizliklerin nedeni olabilir. Ruhsal yapının çalışma sistemini bozan duygusal çalkantılar, aynı zamanda çocuklukta geçirilen fakat tam anlamıyla dışa vurulamayan dini duyguları da bilinç seviyesine ulaştırır. Ergen ruhunun derinliklerinden gelen dini istek ve arayış, zihinsel gelişimin desteğiyle bilinçli bir dini uyanışı hazırlar.

İslam'ın yanısıra bazı dinlere göre, çocuk buluşa erdiğinde sorumlu olmaya başladığını kabul ederler. Bu şekilde ergenlikle birlikte bireyin inanış, ibadet ve ahlak açısından doğruyu yanlış ayırt etme ve irade özelliğine sahip olduğu kabul edilir. Bu sebeple bu döneme akıl-baliğ olma dönemi de denir. Buluş çağına girmiş bir genç için diğer meseleler gibi, dini mevzular da kendisini ilgilendiren meseleler arasında yer alır. Ancak unutulmamalıdır ki bu dönemde, gencin çok derin bir dini yaklaşıma sahip olması veya dini faaliyetler konusunda tam anlamıyla aktif olması mümkün değildir. Dini konularda farklı inanış ve anlayışlarla karşılaştıkça, kendi dini düşüncelerini daha objektif olarak tekrar irdelemek zorunda kalır. Bu gidişat sağlıklı ve başarılı bir zihin gelişiminin belirtisidir. Çünkü ergeni buna yönelten

¹⁵¹ Vergote, a.g.e., s. 589.

etkenlerin başında, ilk olarak zekanın gelişmesi, fikir yürütme ve mukayese kabiliyetinin artması gelir.¹⁵²

Araştırma sonuçları, ergenlerin büyük bir çoğunluğunun, dini inanışlarının tam olduğunu ifade etmelerine rağmen, din hakkındaki bazı özel sorulara cevap verme düzeylerinin dikkat çekici şekilde düşük olduğunu; dini yaşama sadece pasif bir şekilde iştirak ettiklerini; resmî inançlarıyla kişisel tecrübeleri arasında önemli farklılıkların olduğunu, tamamı olmasa da bir kısmının dini şüphe ve tereddütler gösterdiğini göstermektedir.¹⁵³

Ergenin şüpheleri ilk etapta ibadet şekilleriyle ilgili konularda yoğunlaşır. Bu konular sıcak havalarda oruç tutmak, anlamını bilmediği bir kutsal kitabı okumak ve her gün 5 vakitte namaz kılmak vs. olabilir. Ancak daha sonraları dinin içeriğinden ve öğretilerinden şüphelenmeye başlanır. Bu şüpheler Allah'ın mahiyeti, emir ve yasakların gerekliliği, kaza ve kader, ahiret hayatı konularıyla bağlantılı olabilir.¹⁵⁴

Cinsel gelişmelerin etkisindeki genç, yaşamını kutsal bir ideale yönlendirmek ya da nefsanî isteklerini tatmin etmeye çalışmak gibi iki tezat eğilimin ortaya çıkardığı başka bir çatışmayı da yaşayabilir. Ergenliğin sonlarının yaklaşmasıyla çatışmaların yoğunluğu azalır ve gençte yavaş yavaş bir kişilik gelişimi gözlenir. Çocukluğundan itibaren kendisine bir iç dinginlik kaynağı Allah'a tekrar döner ve bağlanır. Bu dönüş, farklı seçenekler arasında kararsız olan gence huzur, sakinleşme ve güven verir. Derin bir inanışla varlığını kabul ettiği Allah gencin iç sıkıntısını giderir.¹⁵⁵

Ergenlik döneminde bireyin din hakkında tatmin edici bir inanışa sahip olması için halletmesi gereken daha bir sürü sorunu vardır. Onlardan bazıları, çocuklukta sahip oldukları dini inanışlarıyla sonradan edindikleri bilgilerin sentezini yapamazlar. Bazıları da aileden öğrenilen pek çok geleneksel inanışı ya olduğu gibi kabul ederler ya da çok az değiştirerek devam ettirirler. Bir bölümü de dini tamamen hayatından çıkararak ateist (dinsiz) veya agnostik (bilinmezlik) olmayı tercih eder.

¹⁵² Peker, **a.g.e.**, s. 199; Bkz. Bahadır, **Ergenlerde Dini Şüphe ve Tereddütler**.

¹⁵³ Arthur T. Jersild, **Gençlik Psikolojisi**, Çev. İbrahim N. Özgür, Gün Matbaası, İstanbul, 1974, s. 394.

¹⁵⁴ Peker, **a.g.e.**, s. 107.

¹⁵⁵ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 275.

Fakat bu nadir karşılaşılan bir durumdur. Gençlerin büyük çoğunluğu bu dnemin sonlarında kendi hayatında dinin statüsünü bilir ve ona gereksinim duyar.¹⁵⁶

5.2. Sosyalleşme Bağlamında Dindarlık

Her toplum, kendi tarafsız anlamlarını, değer yargılarını, davranış kalıplarını sonraki nesillere aktarır. Sosyalleşme denilen bu süreç içindeki birey, topluma ait nesnelleşmiş anlamları, değer yargılarını ve davranış kalıplarını sadece öğrenmekle kalmaz, onları hem ifade eden hem de temsil eden biri haline gelir. Sosyalizasyonun başarısı, toplumun objektif dünyası ile kişinin subjektif dünyası arasındaki ahenkli ve tutarlı ilişkiye bağlıdır. Sosyal anlamda objektifleşen dünyayı benimseme süreçleriyle, yine sosyal olarak tasarlanmış kimlikleri benimseme süreçleri birbirine paraleldir. Bu süre zarfında kişi, belirli bir kimlik kazanma amacıyla sosyalleşmiştir. Bireyin kimliği, onunla yakın çevresinde değer verdiği insanlar arasındaki karşılıklı etkileşim sınırlarında üretilir. Başka bir deyişle insan dünyayı, başka insanlarla kurduğu sosyal ilişkiler içinde algılar. Bu şartlarda, hem bireysel kimliği, hem de sosyal dünya (toplumda kabul edilen yaklaşımlar, davranış kalıpları ve değerler) gence, bu ilişkileri devam ettirebildiği sürece bir anlam taşır. Bu sebeple toplumsallaşma bireyin yaşamı boyunca devam eder. Bu bilgiler sosyalizasyon sürecinde dini değer, anlayış ve davranışlar hakkında da geçerlidir.

Rus psikolog Lev Vygotsky çocuğun muhakeme, anlama ve hatırlama için ihtiyaç duyduğu tüm becerilerin anne-babası, öğretmenleri ve yaşlılarıyla yaşadığı tecrübelerden kaynaklandığını ifade etmiştir. İnsan gelişiminin kültürel, sosyal ve bireysel olmak üzere üç boyutta gerçekleştiğini düşünür. Vygotsky en etkili deneyimlerimizin sosyal olduğunu iddia ederek kültürel ve sosyal boyutlara odaklanmıştır: " Ona göre başkaları aracılığıyla kendimiz oluruz".¹⁵⁷

Din ile toplumsallaşmanın birlikte değerlendirildiği bir yerde ikisinin karşılıklı etkileşimini ifade etmemek, konunun eksik kalmasına sebep olur. Bu nedenle din ile toplumsallaşmanın karşılıklı olarak birbirini etkilediği hakikatini, çalışmamızın bu bölümünün sınırları içinde ele almamız kaçınılmaz hale gelmiştir. Genel anlamda din ile toplum arasındaki bağın doğası nasıl ki karşılıklılık ise, yani din toplum üzerinde, toplum da din üzerinde etkili olarak gerçeklik kazanırsa, din-

¹⁵⁶ Erdoğan, a.g.e., s. 42.

¹⁵⁷ Lakşe, a.g.e., s. 270.

toplumsallaşma ilişkilerinin doğasını belirleyen de karşılıklıdır. Din, toplumsallaşmayı, toplumsallaşma da dini etkiler.¹⁵⁸

Dindarlık, kabul edilen ve benimsenen dinin gereklerini ifa etme, sosyal etkileşim, yani toplumsallaşma sürecinde anlam kazanır. Dinî yaşantı sosyalleşmeyle mümkün olur. Çünkü din, toplumsallaşma sürecinde öğrenilir ve hayata geçirilir.¹⁵⁹

5.3. Akran İlişkileri Bağlamında Dindarlık

Piaget çocuklardaki ahlak gelişimi için akran etkileşiminin çok büyük önem taşıdığını düşünür. Anne- baba ya da diğer yetişkinler değil akranlar ön planda tutulursa ahlak gelişiminde adalet, karşılıklılık, eşitlik gibi kavramların anlaşılmasında önemli bir kaynak oluştururlar. Piaget bu sebeple sınıfta gerçekleşen akran etkileşimini öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eder.¹⁶⁰

Ergenlik, diğer dönemlere oranla arkadaş ilişkilerinin daha üst düzeyde gerçekleştiği ve birey üzerinde belirleyici etkisinin fazla olduğu bir dönemdir. Ergenler isteyerek ya da istemeden birbirlerinden etkilenirler. Bu dönemde arkadaş kümesinin etkisiyle, dinî anlayış ve uygulamalarda ciddi bir artış yaşandığı gibi, bunun zıddı da gerçekleşebilir. Ebeveynlerinin baskısına karşın dinî konularda umursamaz davranan çocuk arkadaş kümesinin tesiriyle ibadetlere yönelebilir, ya da aksine, ebeveynleriyle çatışma pahasına dini reddedebilir, dinden uzaklaşabilir. Öte yandan dinî konulara mesafeli bir aile ortamında yetişmiş bir genç, arkadaşlarının tesiriyle dine yakınlaşabilir, ibadetlere başlayabilir, dinî toplantılara katılabilir.¹⁶¹

Schwartz yaptığı araştırmayla, ergenlikte hem aile bireylerinin hem de arkadaş kümesinin ergenin gündemine dini sokma ve örnek model olma bakımından etkili olduğunu belirlemiştir. Elde ettiği bulgulara göre gencin dindarlığı ile arkadaş kümesinin dinî noktalardaki desteğine ilişkin algısı arasında üst düzeyde bir ilişki vardır. Yine elde edilen bulgular, dini inanış hususunda algılanan arkadaş desteğinin, ergenin aile bireylerinin desteğine dair algısını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.¹⁶²

¹⁵⁸ Okumuş, **a.g.m.**, s. 452.

¹⁵⁹ **a.g.m.**, s. 444.

¹⁶⁰ Emel Lakşe, **Psikoloji Kitabı**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2012, s. 268.

¹⁶¹ Bünyamin Solmaz, Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik", **Marife**, Yaz 2012, s. 154.

¹⁶² Schwartz, "Transformations in Parent and Faith Support Predicting Adolescents' Religious Faith", **The International Journal for the Psychology of Religion**, 16, 4, 2006, ss. 311-326.

5.4. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişki

Erikson' a göre ergenlik, “çocukluğun en son evresi olan gençlik çağı”, “çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi” dir. Bu dönemde bireyler, kimlik kazanma gayreti içerisindeyler. Ergen bireyler, toplumsallaşma sürecinde takdir ettiği bireyler ve özdeşim modelleri ile özdeşim kurma yoluyla kimliğini biçimlendirirler. Bu özdeşim modeli içerisinde din ve ideoloji de bulunur. Din bireyin karşılaştığı sorunları çözmeye yardımcı olmak suretiyle bireyin kimliğini kazanmasına destek olur. Güven duygusu ve hayat anlayışı sağlayarak, “ben kimim” sorularıyla başlayan varoluşsal sorulara cevaplar vererek bireyin kimliğini kazanmasına katkıda bulunur. Kişiler dini yaşamasa da kendini o dini değerlere ait hisseder. Kendilerini ifade ederken o dini değerle tanırlar. Bir etnik topluluk için ortak olarak anlamı olan bir dine bağlanma duygusu o topluluğun kimliğini güçlendirdiği gibi onları başkalarına karşı kendilerini tanıtlamalarına da imkân sağlar. Özellikle yurtdışında azınlık statüsünde olan insanlar için din, kimlik yapısında önemli bir faktördür. Bu durumun bir örneğini Londra'da yaşayan Türklerde görmek mümkündür. Kendilerini dindar olarak görmeyenler bile dinin Türk kimliğinin oluşmasındaki genel ve özel tesirini hissetmektedirler.¹⁶³

Ergen birey, toplumda itibar kazanmaya ve statü elde etmeye ihtiyaç duyar. Toplumsal adaptasyon yüksek oranda bu ihtiyacın karşılanmasına bağlıdır. Ergenlik dönemi bir nevi, sosyal gelişim ve adaptasyon yılları olarak da nitelenebilir. Sosyal adaptasyon zamanla kazanılmaktadır. Bu uyum ergenlikte bazı tecrübelerle gelişir. Bu aşamada insan kendi türünden oluşturduğu topluluk içinde etkinliklerini düzenlemeye çalışır. Ergen bu arayış içinde, “kim olduğunu”, “neye değer vereceğini”, “kime bağlanıp neye inanacağını”, “amacının ne olduğunu” bulmaya çalışır. Çevresinde yerinde olmak istediği kişiler arar. Bu şekilde özdeşleşme kurarak, kişiliğini şekillendirirken, çevresinin sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarının etkisi altında, yarı bağımsız yarı sorumlu bir denge sağlamak ister. Ergenlik döneminde genç, kendini topluma bir fert olarak ispatlamak ister.¹⁶⁴

¹⁶³ Ali Ayten, “Kimlik ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12, 2, ss. 101- 119.

¹⁶⁴ Yavuzer, **a.g.e.**, s. 276.

Ergenlik dönemi evden uzaklaşma ve topluma katılma dönemidir. Çocukluktan ergenliğe doğru geçerken arkadaşlarla kurulan sosyal ilişkilerin önemi de gittikçe artmaktadır. Arkadaşlık ilişkileri sosyalizasyon sürecinin devam ettiği tüm yaşam boyunca önemlidir. Kurulan arkadaşlıklar sosyal ilişkilere öncülük etmektedirler. Ergenliğin başlamasıyla hızlı, fiziksel, sosyal ve duygusal değişim ve gelişmelerle baş etmeye çalışan genç, yeni ve bilinmeyen tecrübelerle karşılaşır. Bu sırada diğer insanlar tarafından destek görmeye ve onlarla ilişki kurmaya ihtiyaç duyar ve aynı değişim sürecini yaşayanlara, yani yaşlılarına yönelir.¹⁶⁵

Ebeveynlerinin tutumları, ergenlerin arkadaşları ile ilişkilerini etkilemektedir. Dekovic ve Meeus, aile-ergen ilişkileri ve ergen-arkadaş ilişkileri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, 12-18 yaşları arasında bulunan 508 ergeni aileleri ile beraber örneklem aldılar. Araştırma için öngörülen model, anne-baba yaklaşımlarının ilk olarak ergen bireyin arkadaşları ile kurduğu ilişkilerini etkileyeceği hipotezine dayanmaktaydı. Araştırmada, arkadaş grubu etkinliklerinin sıklık derecesi, en samimi arkadaşına sahip olma, arkadaş kümesi tarafından kabul edilme kaygısı ve arkadaş grubuna bağlılık, gencin arkadaşları ile kurduğu ilişkilerin kalitesinin belirtisi olarak tespit edilmişti. Kabul edilen model bağlamında ulaşılan bulgular, aile desteğinin gencin arkadaşları ile ilişkilerindeki doyumunu aynı oranda etkilediğini ortaya koymuştur.¹⁶⁶

Akran grubu sosyalizasyon süreçlerini yoğun yaşayan ergenlerin birlikteliği anlamını taşır. Akran grubu sosyalleşmeyi kolaylaştırdığı kadar, bu geçişi kolaylaştırıcı bir basamak, hatta aile ortamından veya akran grubundan topluma geçişi sağlayan bir sıçrama tahtası' dır.¹⁶⁷

Schwartz gençlerin dini inanışlarını öngörmede anne-babaların ve arkadaşların emsalsiz ve bütünleştirici rollerini araştırmak amacıyla yaptığı araştırmasında, ergenlikte hem ailenin hem de arkadaş kümesinin dini ergenin gündemine taşıma ve model olma bakımından etkili olduğunu belirlemiştir. Bulgulara göre gencin dindarlığı ile arkadaş kümesinin din hakkındaki desteğine dair

¹⁶⁵ Yörükoğlu, **a.g.e.**, s. 387.

¹⁶⁶ Dekovic M., Meeus W., Peer Relations in Adolescence, Effects of Parenting in Adolescent's Self-Concept, **Journal of Adolescence**, 20, 2, 1997, ss. 163-176 .

¹⁶⁷ Odağ, **a.g.e.**, s. 78.

algısı arasında yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Yine bulgular, algılanan arkadaş desteğinin, dini inanış konusunda gencin aile bireylerinin desteğine dair algısını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.¹⁶⁸

Roman, ergenlerle ilgili yaptığı çalışmada, ergenlerin dindarlık konusunda aralarındaki benzerliğe dayanarak arkadaşlar seçip seçmediğini, ergenlerin arkadaşlarının dindarlığından etkilenip etkilenmediğini ve dindarlıktaki benzerliğe dayalı arkadaş seçiminin dinsel kimliğe göre değişip değişmediğini incelemiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, bazı öğrencilerin, dindarlıktaki benzerliğe dayalı arkadaşları tercih ettiklerini göstermektedir. Analiz, zaman içindeki dindarlığa ilişkin sosyal etki kanıtı olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁶⁹

Kafalı'nın lise öğrencilerinin dini tutumlarının sosyal ilişkilere etkisini araştırdığı çalışmasında elde ettiği bulgular ergenlerin sosyalleşmeleri, akran ilişkileri ve dindarlıkları arasındaki ilişkileri analiz etmek amacıyla yaptığımız çalışmamıza katkı sağlayacaktır. Sözü ettiğimiz çalışmanın sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz; Topluma adaptasyon sonucunda birey sosyal ilişkilerinde daha rahat olarak davranabilir. Bu rahatlık bireyin ilişkilerinde daha rahat ve girişken olmasına imkan verebilir. Birey, toplum tarafından benimsenen dinî ve sosyal ilkelere uygun davranmadığında ise kınanır veya cezalandırılır. Birey bu durumda sosyal ilişkilerinde rahatsızlık duyacaktır. Böyle bir durumla karşılaştığı zaman bireyin sosyal ilişkilerinde daha az rahat ve daha az girişken yaklaşım sergilemesi doğal bir sonuç olacaktır. Dini tutumu yüksek insanlar, dini kuralları daha fazla kabul ederek toplumsal eğilim yönünde hareket etmiş olurlar. Bu şekilde de toplumsal desteği arkalarında hissetmeleri, sosyal anlamda daha rahat ve girişken olmalarına sebep olmuş olabilir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Schwartz, **a.g.m.**, ss. 311- 326.

¹⁶⁹ Sara Roman, **Friendship Dynamics Among Adolescents**, Doctoral Thesis, Stockholm University, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology, 2016, s. 37.

¹⁷⁰ Hasan Kafalı, "Lise Öğrencilerinde Dini İnanç Ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, S.Ü.S.B.E., Konya, 2005, s. 119.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız ampirik bir çalışma olup, araştırmanın hipotezleri doğrultusunda, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi ve bağımsız değişkenlerin dindarlık, sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisini; ayrıca dindarlığın ergenlerin sosyalleşme ve akran ilişkileri üzerindeki etkisini ilgili istatistiksel teknikler kullanarak tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, ilgili sosyal beceri, akran ilişkileri, dindarlık ölçekleri ve sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlıkla ilişkisinin olduğunu kabul ettiğimiz bağımsız değişkenleri kapsayan sorulardan oluşan bir anket formunun denekler tarafından doldurulması sağlanmıştır. Daha sonra, anketlerle ulaşılan ham veriler SPSS 22.0 paket programı kullanılarak bilgisayara aktarılmış, son aşamada ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler ve dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisi ilgili istatistiksel teknikler kullanılarak analiz edilmiştir.

2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmamızın problemi çerçevesinde oluşturulan hipotezleri şunlardır;

A. Ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri, dindarlık ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye dair hipotezler:

1- Ergenlerde sosyalleşme ve bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

2- Ergenlerde akran ilişkileri ve bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

3- Ergenlerde akran ilişkilerinin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma, sadakat boyutları ve bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

4- Ergenlerde dindarlık ve bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

5- Ergenlerde dindarlığın inanç, duygu, davranış, bilgi boyutları ve bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

B. Ergenlerde sosyalleşme ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair hipotezler :

1- Ergenlerde sosyalleşme ve dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

2- Ergenlerde sosyalleşme ve dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

C. Ergenlerde akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair hipotezler:

1- Ergenlerde akran ilişkileri ve dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

2- Ergenlerde akran ilişkilerinin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma, sadakat boyutlarıyla dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

3- Ergenlerde akran ilişkileri ve dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

4- Ergenlerde akran ilişkilerinin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma, sadakat boyutlarıyla dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır.

D. Ergenlerde dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisine dair hipotezler:

1- Ergenlerde dindarlık düzeyi, örneklemin sosyalleşme ve akran ilişkilerini etkilemektedir. Dindarlık düzeyi yüksek olanların sosyalleşme ve akran ilişkileri puanları diğerlerine göre daha yüksektir.

2- Ergenlerde dindarlık, arkadaş ilişkilerinin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat boyutları üzerinde etkilidir. Dindarlık düzeyi yüksek bireylerin bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat boyutlarından aldıkları puanlar daha yüksektir.

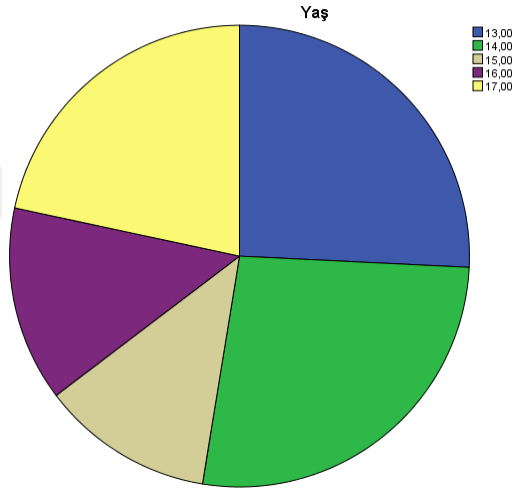
E- Ergenlerde dindarlığa dair bağımsız değişkenlerin sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlığa etkisine dair hipotezler:

1- Ergenlerde annenin dindarlık düzeyi, babanın dindarlık düzeyi, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi, en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi, dinin önem derecesi değişkenleri örneklemin sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlığını etkilemektedir.

3. Evren ve Örneklem

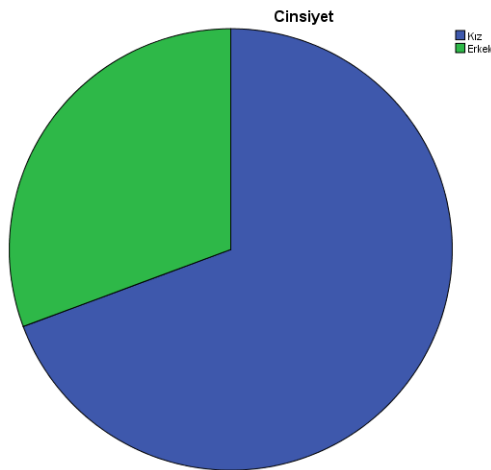
Araştırmanın ideal evreni genel anlamda Türkiye’deki bütün ergenler, gerçekçi evreni ise Aksaray’da, ortaokullar ve liselerde öğrenim gören ergenlerdir. Örneklem grubu ise Aksaray’daki ortaokul ve liselerde öğrenim görmekte olan ergenlerden tesadüfi örneklem metodu kullanılarak seçilmiş 388 denekten oluşmaktadır.

Şekil 1. Örneklem Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

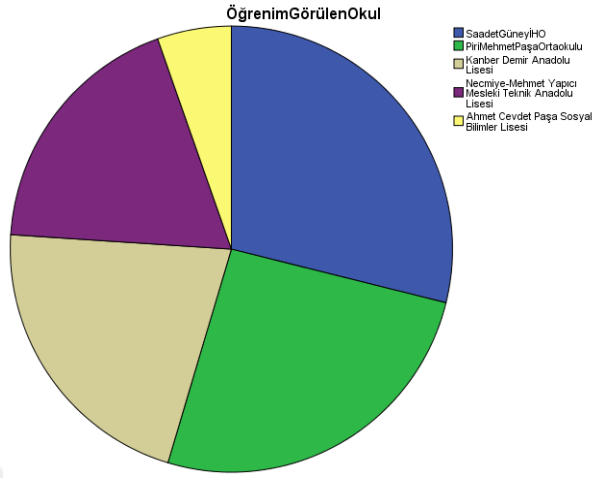
Araştırmada örneklem alınan deneklerin %25,8’ i (s=100) 13 yaşında, %26,8’i (s=104) 14 yaşında, ve %12,1’i (s=47) 15 yaşında, % 13,7’ si (s=53) 16 yaşında, %21,6’ sı (s=84) 17 yaşındadır.

Şekil 2. Örneklem Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı

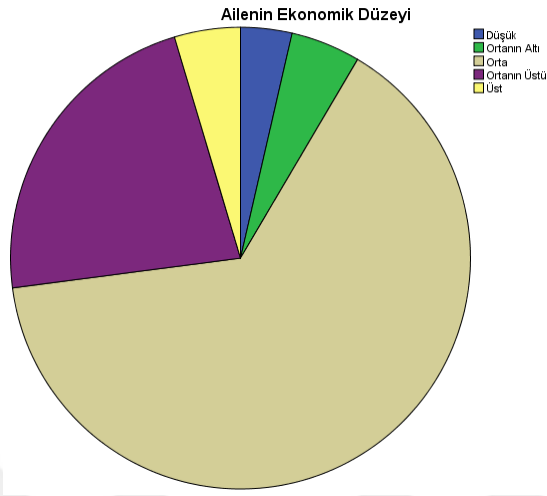
Örneklem grubumuzun %69,3’ü (s=269) kız, % 30,7’si (s=119) erkektir.

Şekil 3. Örneklemin Öğrenim Görülen Okul Türüne Göre Dağılımı

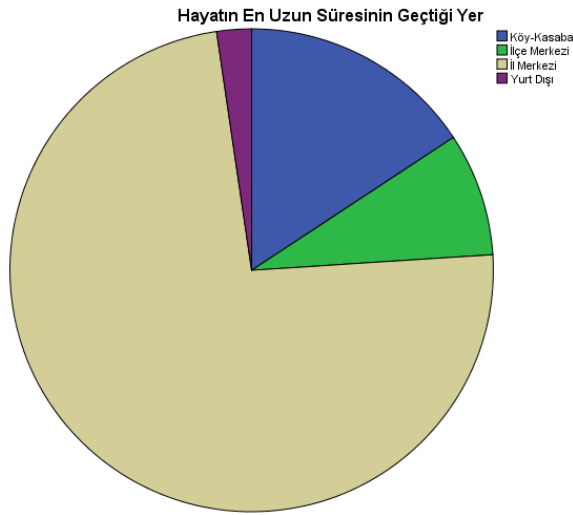
Araştırmamızda örneklem grubunu oluşturan denekler, Aksaray'daki ergen profilini temsil ettikleri ve dindarlık açısından farklı özelliklere sahip oldukları öngörülen Saadet Güney İ.H.O., Piri Mehmet Paşa Ortaokulu, Kanber Demir Anadolu Lisesi, Necmiye-Mehmet Yapıcı Meslekî Teknik Anadolu Lisesi ve Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi'ndeki öğrencilerden seçilmişlerdir. Deneklerin okullara göre dağılımına bakıldığında, %28,9'unun (s=112) Saadet Güney İ.H.O., %25,8'inin (s=100) Piri Mehmet Paşa Ortaokulu, ve %21,4'ünün (s=83) Kanber Demir Anadolu Lisesi, %18,6'sının (s=72) Necmiye-Mehmet Yapıcı Meslekî Teknik Anadolu Lisesi, %5,4'ünün (s=21) Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi'nden olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Örneklemin Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan deneklerin ailelerinin ekonomik durumuna dair kabullerine göre, %3,6'sının (s=14) ailesinin ekonomik durumu düşük, %4,9'unun (s=19) ortanın altı, %64,4'ünün (s=250) orta, %22,4'ünün (s=87) ortanın üstü, %4,6'sının (s=18) yüksektir.

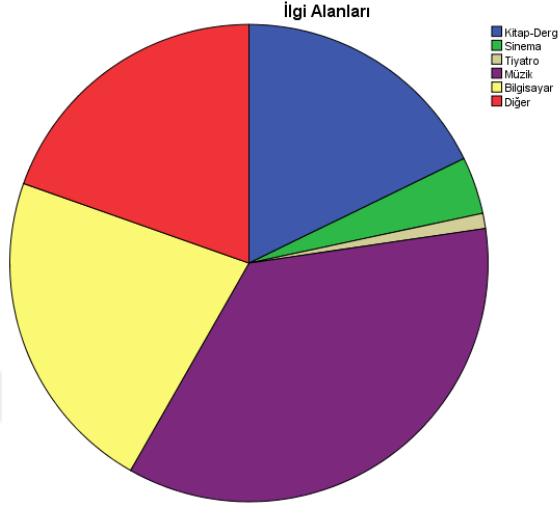
Şekil 5. Örneklemin Sosyal Çevre Değişkenine Göre Dağılımı

Araştırmamızda deneklere, dindarlık ve benlik ilişkisi bağlamında hayatlarının en uzun dönemini, aşağıda verilen yerleşim birimlerinden hangisinde geçirdikleri sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, örneklemin çoğunluğu hayatının büyük bir

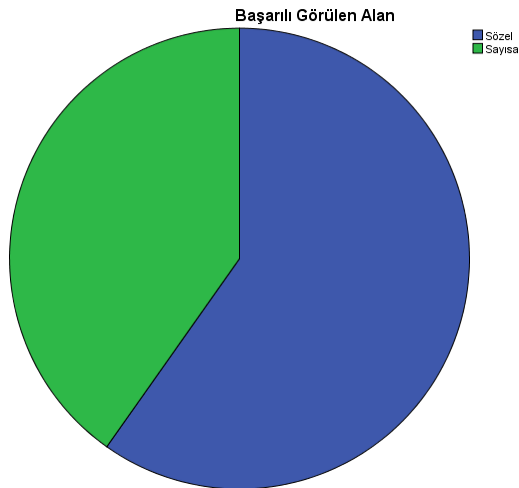
kısmını il merkezlerinde geçirmiş iken (%73,7, s=286), onları köy-kasaba (%15,7, s=61), ilçe merkezi (%8,2, s=32) ve yurt dışı (%2,3, s=9) grupları takip etmiştir.

Şekil 6. İlgil Alanları

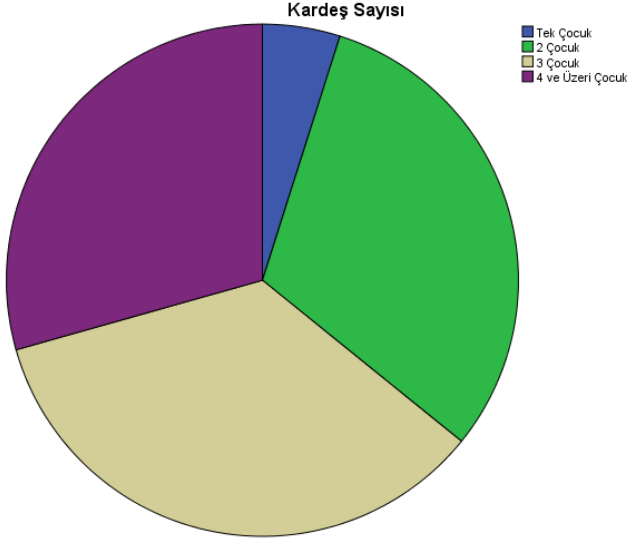
Araştırmamızda deneklere, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık bağlamında ilgi alanları sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, örneklemin çoğunluğunun ilgi alanı müzik (%35,6, s=138) iken, onları bilgisayar (%22,2, s=86), diğer (%19,6, s=76), kitap-dergi (%17,8, s=69), sinema (%3,9, s=15) ve tiyatro (%1,0, s=4) grupları takip etmiştir.

Şekil 7. Başarılı Görülen Alan

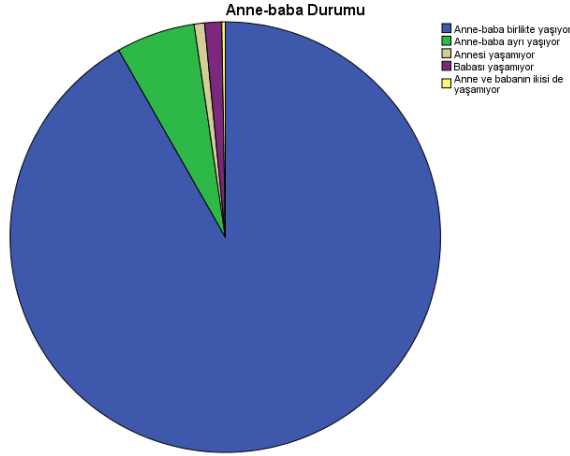
Araştırmaya katılan deneklerin daha başarılı oldukları alandaki derslere dair kabullerine göre % 59,8'i (s=232) sözel ve % 40,2'si (s=156) sayısal alanda başarılıdır.

Şekil 8. Kardeş Sayısı

Araştırmaya katılan deneklerin sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlıkları bağlamında kendileri dahil toplam kardeş sayıları sorulmuştur. Alınan cevaplara göre, %34,8'i (s=135) 3 kardeş, %30,9'u (s=120) 2 kardeş, %29,4'ü (s=114) 4 ve üzeri kardeş, %4,9'u (s=19) tek çocuktur.

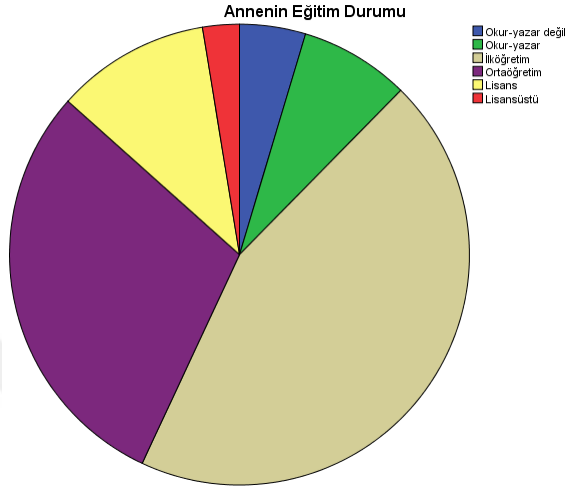
Şekil 9. Anne Baba Durumu

Anne babanın sağ olup olmaması veya ayrı yaşayıp yaşamamaları ergenin hem dindarlığı hem de sosyalleşme ve akran ilişkileri açısından önemli bir faktördür. Bulgularımız, örneklemimizin %91,8'inin (s=356) anne babasının sağ ve birlikte yaşadığını, %5,9'unun (s=23) anne babasının ayrı yaşadıklarını, %1.3'ünün (s=5)

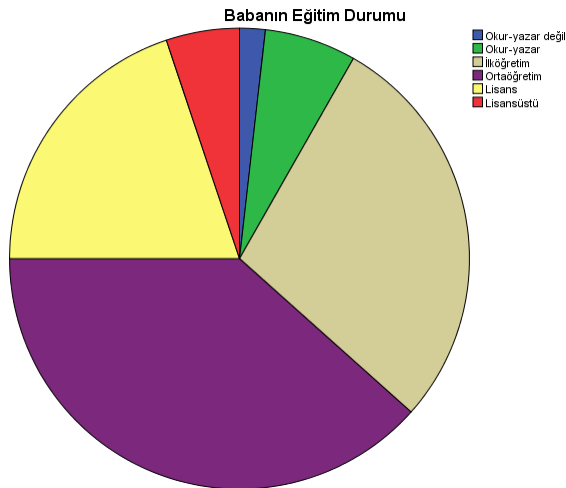
babasının yaşamadığını, %0,8'inin (s=3) annesinin yaşamadığını, % 0,3'ünün ise anne ve babanın ikisinin de yaşamadığını göstermektedir.

Şekil 10. Annenin Eğitim Durumu

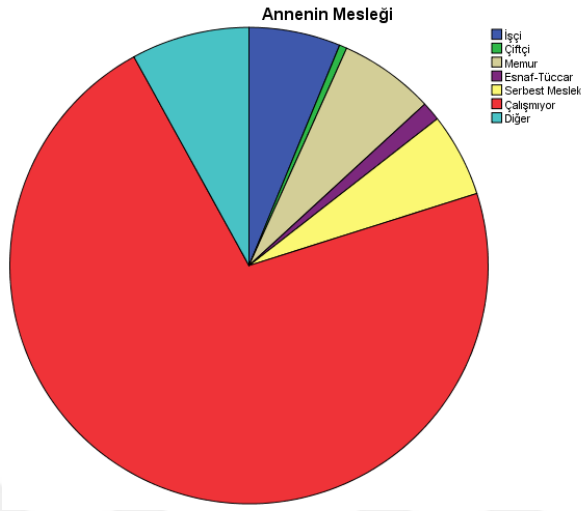
Bulgulara göre deneklerin annelerinin %44,6'sı (s=173) ilköğretim, %29,6'sı (s=115) ortaöğretim, %10,8'i (s=42) lisans mezunu; %7,7'si (s=30) okuryazar, %4,6'sı (s=18) okuryazar değil ve %2,6'sı (s=10) lisansüstü eğitim durumundadır.

Şekil 11. Babanın Eğitim Durumu

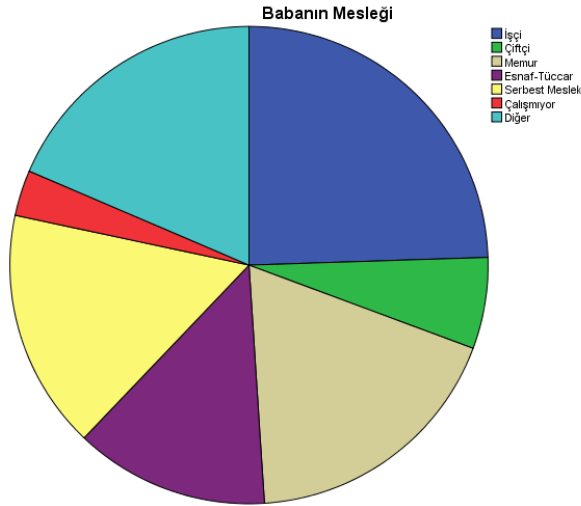
Diğer taraftan deneklerin babalarının %38,4'ü (s=149) ortaöğretim, %28,4'ü (s=110) ilköğretim, %19,8'i (s=77) lisans mezunu; %6,4'ü (s=25) okuryazar, %5,2'si (s=20) lisansüstü eğitim durumunda ve %1,8'i (s=7) okuryazar değildir.

Şekil 12. Annenin Mesleği

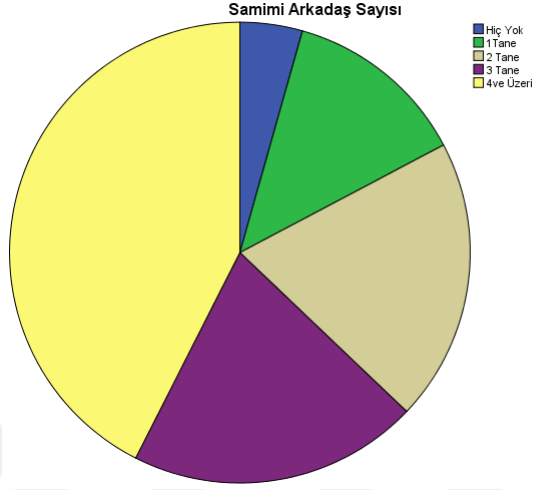
Bulgulara göre deneklerin annelerinin %71,9'u (s=279) çalışmamakta, %8,0'i (s=31) diğer, %6,4'ü (s=25) memur, %6,2'si (s=24) işçi, %5,7'si (s=22) serbest meslek, %1,3'ü (s=5) esnaf-tüccar ve %0,5'i (s=2) çiftçidir.

Şekil 13. Babanın Mesleği

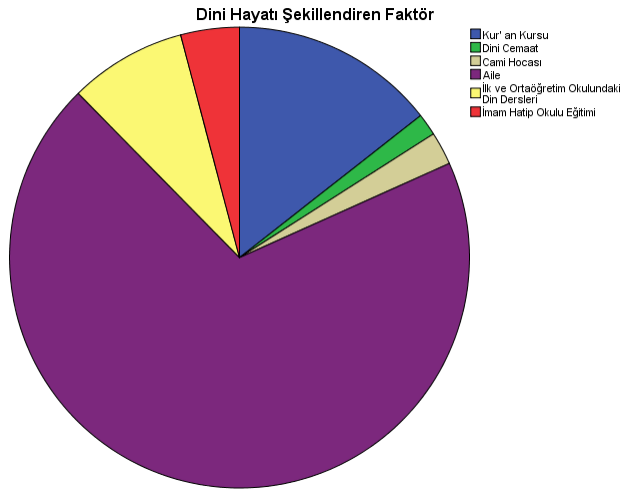
Araştırmamıza katılan deneklere sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık bağlamında babalarının mesleği sorulmuştur. Alınan cevaplara göre babaların %24,5'i (s=95) işçi, %18,6'sı (s=72) diğer, %18,3'ü (s=71) memur, %16,2'si (s=63) serbest meslek, %13,1'i (s=51) esnaf-tüccar, %6,2'si (s=24) çiftçi, %3,1'i (s=12) ise çalışmamaktadır.

Şekil 14. Samimi Arkadaş Sayısı

Samimi arkadaş sayısı, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık açısından önemli bir faktördür. Değişken, deneklerin samimi arkadaş sayılarına dair algılarını kapsamaktadır. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerden %42,5'i (s=165) 4 ve üzeri, %20,4'ü (s=79) 3, %19,8'i (s=77) 2, %12,9'u (s=50) 1 samimi arkadaşı bulunduğunu ifade etmişlerdir. %4,4'ü (s=17) ise hiç samimi arkadaşı olmadığını belirtmiştir.

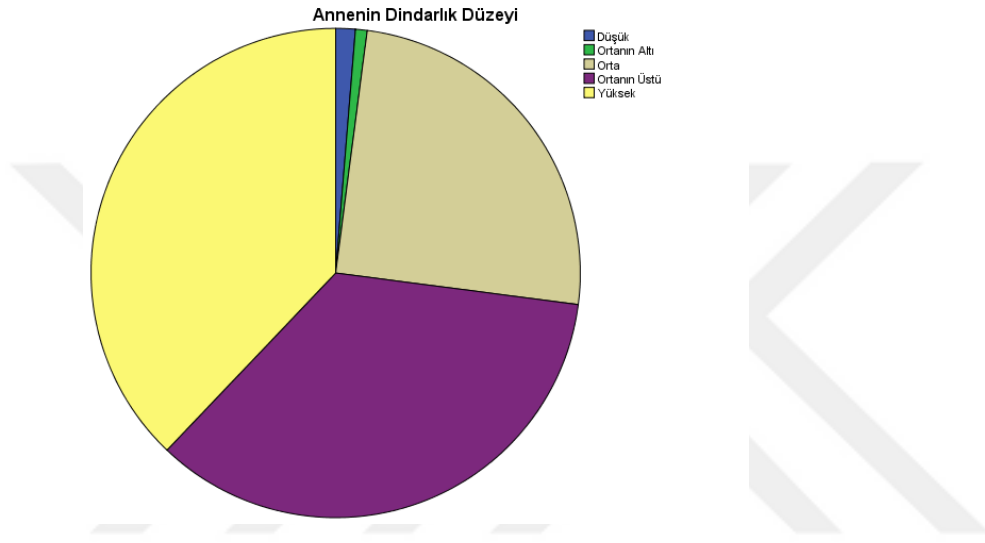
Şekil 15. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü

Bireyin aldığı din eğitiminin gerek dindarlık ve gerekse sosyalleşme ve akran ilişkileri üzerinde önemli etkileri vardır. Bu bağlamda, araştırmamızda deneklere dinî hayatlarının şekillenmesinde en etkili olan din eğitimi türü sorulmuştur. İlgili soruya

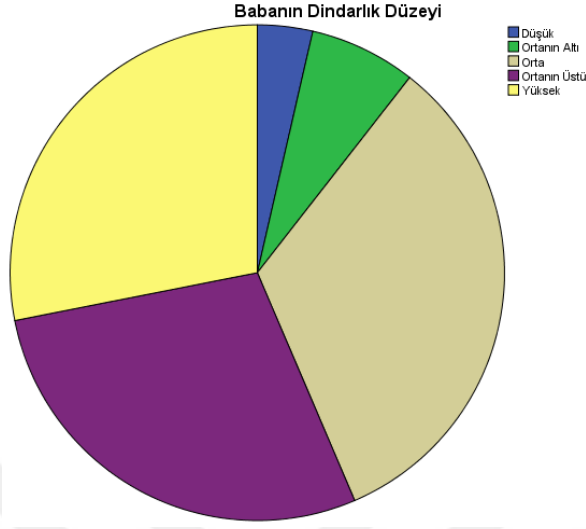
cevap veren deneklerin %69,3'ü (s=269) dinî hayatlarının şekillenmesinde en etkili olan din eğitiminin ailesi tarafından verildiğini belirtmiş; bu grubu sırasıyla Kur'an kursu (%14,4 , s=56), İlk ve Ortaöğretim Okulundaki Din Dersleri (%8,2 , 32), İmam Hatip Okulu Eğitimi (%4,1 , s=16), cami hocası (%2,3 , s=9) ve dinî cemaat (%1,5, s=6) takip etmiştir.

Şekil 16. Annenin Dindarlık Düzeyi

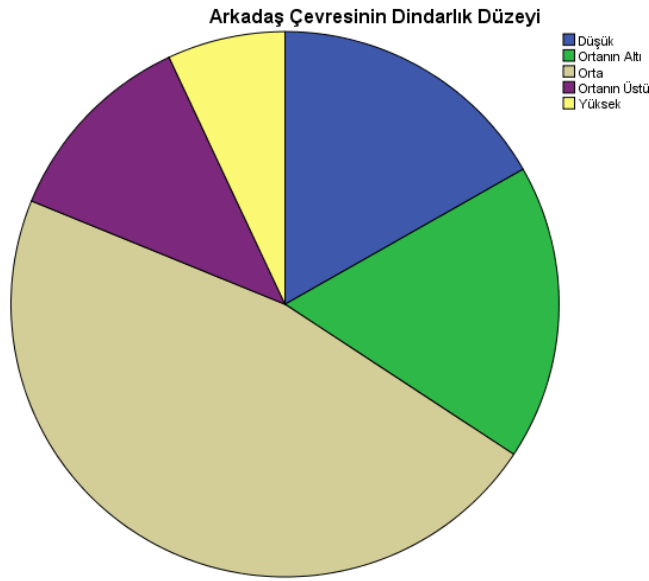
Annenin dindarlık düzeyi, gerek dindarlık ve gerekse sosyalleşme ve akran ilişkileri açısından önemli bir faktördür. Değişken, deneklerin annelerinin dindarlık düzeyine dair algılarını kapsamaktadır. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerin %37,9'u (s=147) annelerin dindarlık düzeylerini yüksek olarak belirtirlerken, %35,9'u (s=136) ortanın üstü, %25,0'i (s=97) orta, %1,3'ü (s=5) düşük ve %0,8'i (s=3) ortanın altı olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 17. Babanın Dindarlık Düzeyi

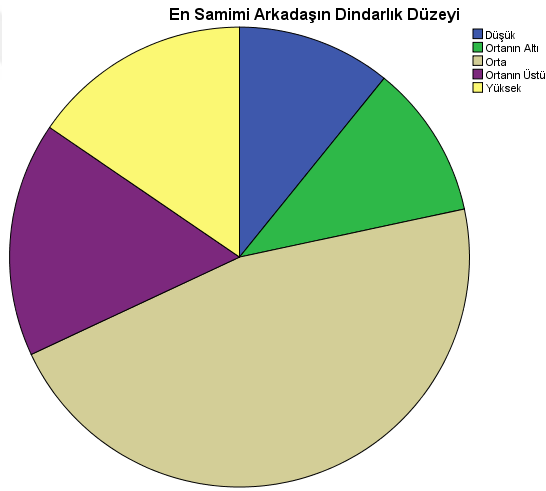
Babanın dindarlık düzeyi, dindarlık, sosyalleşme ve akran ilişkileri açısından önemli bir faktördür. Değişken, deneklerin babalarının dindarlık düzeyine dair algılarını kapsamaktadır. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerin %33,0'ü (s=128) babaların dindarlık düzeylerini orta olarak belirtirlerken, %28,4'ü (s=110) ortanın üstü, %28,1'i (s=109) yüksek, %7,0'si (s=27) ortanın altı ve %3,6'sı (s=14) düşük olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 18. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi

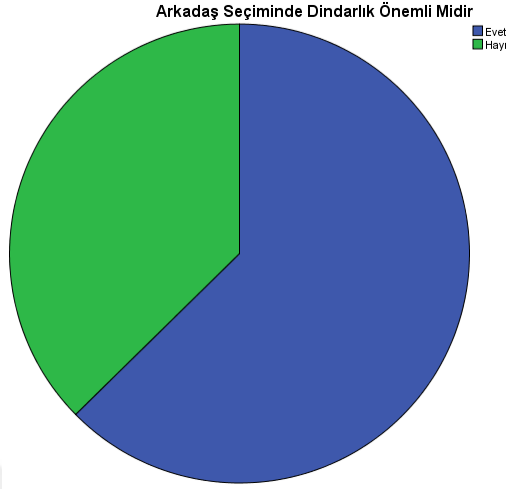
Arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ergenin sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ilişkileri bağlamında çok önemli bir faktördür. Bu bağlamda deneklere arkadaş çevrelerinin dindarlık düzeylerine dair algıları sorulmuştur. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerin %46,9'u (s=182) arkadaş çevrelerinin dindarlık düzeylerini orta olarak belirtirlerken, %17,5'i (s=68) ortanın altı, %16,8'i (s=65) düşük, %11,9'u (s=46) ortanın üstü ve %7,0'si (s=27) yüksek olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 19. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi

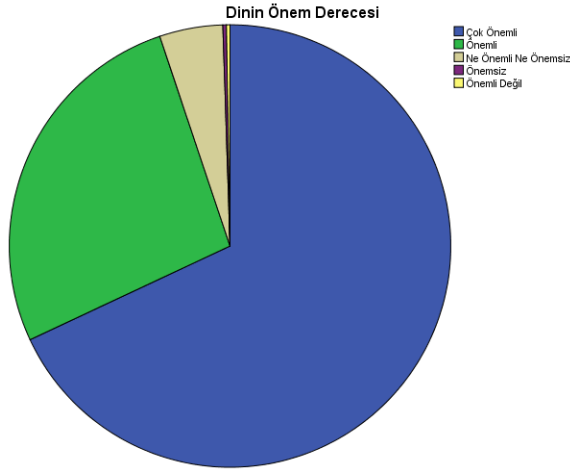
Değişken, deneklerin en samimi arkadaşlarının dindarlık düzeyine dair algılarını kapsamaktadır. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerin %46,4'ü (s=180) En samimi arkadaşın dindarlık düzeyini orta olarak belirtirlerken, %16,5'i (s=64) ortanın üstü, %15,5'i (s=60) yüksek, %10,8 (s=42) ile eşit oranlarda temsil edilen ortanın altı ve düşük olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 20. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi

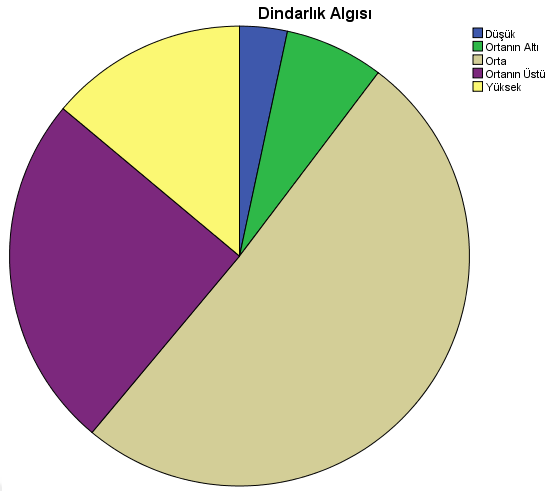
Arkadaş seçiminde dindarlığın etkisi, gerek sosyalleşme ve gerekse akran ilişkileri ve dindarlık açısından önemli bir faktördür. İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmaya katılan deneklerin %62,6'sı (s=243) arkadaş seçiminde dindarlığa önem verirken %37,4'ü (s=145) dindarlığa önem vermemektedir.

Şekil 21. Dinin Önem Derecesi

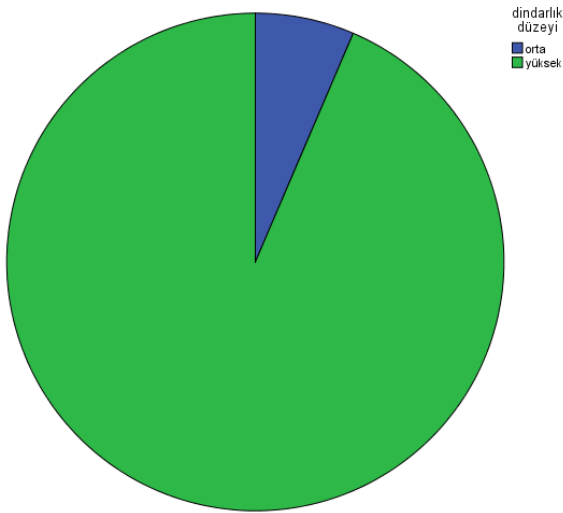
İlgili soruya verdikleri cevaplara göre, araştırmamıza katılan deneklerin % 68'i (s=264) soruya çok önemli şeklinde cevap verirken, %26,8'i (s=104) önemli, %4,6'sı (s=18) ne önemli ne önemsiz cevap vermişlerdir. %0,3'i (s=1) ise dinin kendisi için önemsiz olduğunu belirtmiştir.

Şekil 22. Dindarlık Algısı

Bireyin kendine yönelik din algısı sorusunu, araştırmamıza katılan deneklerin %50,8'i (s=197) orta, %25,0'i (s=97) ortanın üstü, %13,9'u (s=54) yüksek, %7,0'si (s=27) ortanın altı ve %3,4'ü (s=13) düşük olarak ifade etmişlerdir.

Şekil 23. Dindarlık Düzeyi

Araştırmamıza katılan deneklerin dindarlık ölçeğine verdikleri cevaplara göre deneklerin %6,4'ünün (s=25) dindarlık düzeyi orta, %93,6'sının (s=363) dindarlık düzeyi yüksektir.

4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, dindarlıkla ilgili verilerin toplanmasında DEÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından geliştirilen ‘Dinî Hayat Ölçeği’ (DHÖ); sosyalleşmeyle ilgili verilerin toplanmasında Ayşe (Yaya) Kocayörük tarafından geliştirilen ‘Sosyal Beceri Ölçeği’ (SBÖ), akran ilişkileriyle ilgili verilerin toplanmasında ise Sema Kaner tarafından geliştirilen ‘Arkadaş İlişkileri Ölçeği’ kullanılmıştır.

4.1. Dinî Hayat Ölçeği (DHÖ)

Dinî Hayat Ölçeği, bireylerin dinî hayat hakkındaki durumlarını tespit etmeyi hedefleyen Likert türü bir ölçektir. Dindarlığın çok boyutluluğuna dikkat edilerek geliştirilen DHÖ., Glock tarafından ortaya atılan dindarlığın 4 boyutunu ölçmektedir. Bu boyutlar inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarıdır. Ölçeğin inanç boyutu 4, duygu boyutu 7, davranış ve bilgi boyutları ise 10’ar maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin İnanç boyutu, katılıyorum (3), kararsızım (2), katılmıyorum (1) seçenekleri üzerinden işaretlenmekte olup, puan ranjı 4-12’dir.

Duygu boyutu hiç (1), biraz (2), çok (3), pek çok (4) seçeneklerini ifade etmektedir. İlgili cümlelerde ifade edilen duygu ve deneyimlerin yoğunluk ve gücünü ölçmektedir. Boyuttan alınabilecek en yüksek puan 28’dir.

Davranış boyutu ise dinî davranışın ortaya konma sıklığına göre hiç (1), bazen (2), çoğu zaman (3), her zaman (4) seçenekleri ile işaretlenebilmekte olup, alınabilecek en yüksek puan 40, en düşük puan 10’dur.

Dinî Hayat Ölçeği’nin en son boyutu, bilgidir. Bilgi boyutunda maddeler doğru ve yanlış şeklinde oluşturulmuş ve her doğru cevap için 1 puan verilmiştir. Boyuttan alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 10’dur.

Dindarlık ölçeğinin ergenler için güvenilirlik-geçerlik çalışmaları daha önce Şahin tarafından yapılmıştır.¹⁷¹

Ölçeğin ergenler için güvenilirlik-geçerlik analizleri daha önce Adem Şahin’in ergenlerde dindarlık ve benlik saygısı ilişkisini araştırdığı çalışmasında

¹⁷¹ Adem Şahin, “Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi”, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19., 2005.

yapılmıştır.¹⁷²İlgili çalışmada, DHÖ'nün ergenler için güvenilirlik çalışmasında iç tutarlılık tekniği esas alınmış ve Cronbach alfa katsayıları belirlenmiştir. Saptanan iç tutarlılık katsayısı tüm ölçek için .71, inanç boyutu alt testi için .72, duygu boyutu alt testi için .58, davranış boyutu alt testi için .74 ve bilgi boyutu alt testi için .57 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin bir başka iç tutarlılık sınaması madde-toplam puan korelasyonu tekniği ile yapılmıştır. İnanç boyutu alt testinde madde toplam korelasyonlarının .29 ile .72, duygu boyutu alt testinde .23 ile .35, davranış boyutu alt testinde .17 ile .49 ve bilgi boyutunda .15 ile .38 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçekte alt sınır olarak kabul ettiğimiz .15'ten daha düşük korelasyon tespit edilmemiş, dolayısıyla ölçekten madde çıkarılmamıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için öncelikle, ilgili uzmanlardan ölçek maddelerini yukarıda verilen boyutlar altında sınıflandırmaları istenmiştir. Daha sonra faktör analizi yapılmış ve neticede, maddelerin daha önce uzmanlarca belirlenmiş alt boyutlarda gruplandığı tespit edilmiştir.

Araştırmamızda, Dinî Hayat Ölçeği'nin inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarından alınan toplam puan, dindarlık olarak ifade edilmekte olup, zaman zaman Dinî Hayat Ölçeği ile eşanlamlı olarak kullanılacaktır. Ölçeğin puan aralığı 1-90'dır.

4. 2. Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ)

Ölçeğin amacı ergenlerin bazı temel sosyal beceriler bakımından gelişimini ölçmektir. Ölçülmek istenen toplumsal beceri davranışları şunlardır: Göz teması kurma, merhaba- iyi günler dileme, dinleme, konuşmayı başlatma, konuşmayı sürdürme, soru sorma, teşekkür etme, kendini tanıtmaya, başkalarını tanıtmaya, izin isteme, iltifat etme, gruba katılma, yardım isteme, özür dileme, ikna etme, iş bölümüne uyma, grup sorumluluğunu yerine getirme ve kendini ödüllendirme. Ölçek bireysel ya da grup halinde uygulanabilen 4 aşamalı bir ölçektir. Ölçekte öğrencilerin sosyal becerilerine ilişkin davranışlar 20 cümleden oluşan ifadelerle ölçülmektedir.

Testin deneme formu 40 maddeden oluşmuşken; ortalaması 4,5'in üzerinde, standart sapması 0,5'in altında olan 40 madde ölçeğin ön deneme formuna alınmış,

¹⁷² Adem Şahin, a.g.e., ss. 187-197.

bu ölçüte uymayan maddeler ise elenmiştir. Öğrencilerin her bir maddeden aldıkları puanlarla, ölçeğin tümünden aldıkları puanlar arasındaki ilişki yani madde test korelasyonları hesaplanmıştır. Toplam ölçek puanıyla yüksek ilişki gösteren maddeler, ölçme aracının ölçmek istediği değişkenin ölçülmesine daha çok katkıda bulunacağından, toplam ölçek puanıyla ,20'den yüksek korelasyon veren maddeler seçilmiş, diğerleri elenmiştir. Ölçekteki maddelere ait en düşük korelasyon katsayısının 0,20 en yüksek korelasyon katsayısının ise 0,44 olduğu gözlenmiştir.

SBÖ'nün güvenilirliği iç tutarlılık yöntemiyle incelenmiştir. İç tutarlılığın bir ölçüsü olarak, 20 maddelik son formunun 160 öğrenciye uygulanması sonucu elde edilen puanlar üzerinden hesaplanan Cronbach-Alfa katsayısı 0,75 olarak bulunmuştur.

Öğrencilere sosyal beceri davranışını gösterip göstermediklerini soran ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlama şekli 4'lü likert tipidir ve hiç, bazen, genelde ve tamamen şıklarından oluşmuştur. Puanlama bu sıralanışa paralel olarak 1'den 4'e kadar değer almıştır. Buna göre ölçekten alınan en düşük puan 20, en yüksek puan ise 80'dir. Ölçekten düşük puan almak, söz konusu sosyal beceriler yönünden bu davranışları göstermede yetersizliği, yüksek puan almak sosyal beceri davranışlarını göstermede yeterliliği ifade etmektedir.

4. 3. Akran İlişkileri Ölçeği

Akran ilişkileri ölçeği, ergenlerin arkadaşlarla olumlu ilişkiler geliştirilip geliştirilmediğini saptamayı amaçlayan bir ölçektir.

Ölçeğin 4 faktörde 18 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörler bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakattir. Ölçekteki faktörleri tespit etmeye yönelik maddeler ise bağlılık; 12, 10, 16, 11, 1, 13, 15 ve 4, güven ve özdeşim; 8, 9, 2 ve 18, kendini açma; 6, 14 ve 7, sadakat; 5, 3 ve 17'dir. Tüm madde- alt test ve madde-test korelasyon değerleri ,000 düzeyinde anlamlıdır. En yüksek korelasyonlar ile alttestler ile tümtest arasındadır. Bu, ölçeğin kendi içinde tutarlılığını destekleyen bir bulgudur.

Denekler, ölçekteki maddelere her zaman (5 puan), sık sık (4 puan), arasıra (3 puan), nadiren (2 puan) ve hiçbir zaman (1 puan) seçeneklere göre yanıt vermektedirler. Alt ölçeklerden alınabilecek en yüksek ve en düşük puanlar, madde

sayısının 5 ile çarpımı ile 1 arasındadır. Yüksek puan, arkadaşlarla olumlu ilişkileri ifade etmektedir.

B. İŞLEM

1. Uygulama

Anketin uygulaması 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Aksaray merkezde bulunan Saadet Güney İ.H.O., Piri Mehmet Paşa Ortaokulu, Kanber Demir Anadolu Lisesi, Nemciye- Mehmet Yapıcı Meslekî Teknik Anadolu Lisesi ve Ahmet Cevdet Paşa Sosyal Bilimler Lisesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulamasına 400 denek katılmış, katılanların doldukları anketlerden 12 tanesi yetersiz görülerek iptal edilmiş, neticede 388 anket formu araştırmada değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın anket uygulaması, araştırmacı tarafından ders saatleri içinde ilgili öğretmenlerden izin alınarak yapılmıştır. Anket uygulamasında, öncelikle araştırmanın amacı açıklanmış; daha sonra anketin birinci sayfasındaki açıklamaları okumaları, isimlerini yazmamaları ve kendilerine en uygun cevapları vermeleri konusunda uyarılar yapılmıştır. Deneklere anketi doldurmaları için bir ders saati verilmiştir.

2. Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında öncelikle Dinî Hayat Ölçeği, Sosyal Beceri Ölçeği ve Arkadaş İlişkileri Ölçeği sayısal değerlere dönüştürülmüş, daha sonra ilgili alt ölçekler ile toplam puanların hesaplanması yapılmıştır.

Araştırmada, uygulanan ölçeklerin özellikleri ve hipotezler doğrultusunda, değişkenler arası ilişkilerin yönü ve gücünü tespit etmek için Pearson Korelasyon Katsayısı; bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini tespit için One Way ANOVA ve T Testi uygulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Bulgular

Araştırmamızın bu aşamasında, öncelikle, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlıkla ilişkisi olduğu varsayılan demografik değişkenlerin dindarlık, sosyalleşme ve akran ilişkileriyle korelasyonları tespit edilecektir. Bu amaçla, yaş, cinsiyet, öğrenim görülen okul, ailenin ekonomik düzeyi, hayatın en uzun süresinin geçtiği sosyal çevre, ilgi alanları, başarılı görülen alan, kardeş sayısı, anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, samimi arkadaş sayısı, dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitiminin türü, annenin dindarlık düzeyi, babanın dindarlık düzeyi, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi, en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi, dinin önem derecesi ve din algısı demografik değişkenlerinin dahil edildiği çoklu korelasyon modeli oluşturulmuştur.

Araştırmamızda, ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ile bağımsız değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu varsayılmıştır.

Tablo 1. Sosyalleşme Ve Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

		Sosyalleşme	Yaş	Cinsiyet	Ailenin Ekonomik Düzeyi	Uzun Süresinin Geçtiği Yer	Kardeş Sayısı	Anne-baba Durumu	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Samimi Arkadaş Sayısı
Sosyalleşme	Pearson Correlation	1	-,096	,039	,076	,116*	-,004	-,081	,017	,041	,104*
	Sig. (2-tailed)		,058	,440	,135	,022	,936	,110	,742	,417	,041
	N	388	388	388	388	388	388	388	388	388	388

Sosyalleşmenin demografik değişkenlerle ilişkilerine baktığımızda, hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ($r=.116$) ile $P<.05$ düzeyinde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sosyalleşme ile samimi arkadaş sayısı ($r=.104$) ile pozitif yönde $P<.05$ düzeyinde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Diğer taraftan sosyalleşmenin yaş ($r=-.096$, $P>.05$), cinsiyet ($r=.039$, $P>.05$), ailenin ekonomik düzeyi ($r=.076$, $P>.05$), , kardeş sayısı ($r=-.004$, $P>.05$), anne-baba durumu ($r=-.081$, $P>.05$), annenin eğitim durumu ($r=.017$, $P>.05$) ve babanın eğitim durumu ($r=.041$, $P>.05$), ile arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bu sonuçlar sosyalleşme ile hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ve samimi arkadaş sayısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, deneklerin samimi arkadaş sayıları arttıkça, hayatın en uzun süresinin geçtiği yer köy-kasabadan il merkezine doğru bir değişiklik göstermekte; bunlarla birlikte sosyalleşme puanları yükselmektedir.. Bu sonuca göre ilgili hipotezin kısmen desteklendiğini söyleyebiliriz.

Tablo 2. Sosyalleşme Ve Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

		Sosyalleşme	Annenin Dindarlık Düzeyi	Babanın Dindarlık Düzeyi	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi	Dinin Önem Derecesi	Dindarlık Algısı
Sosyalleşme	Pearson Correlation	1	,169**	,120*	,130*	,161**	-,135**	-,131**	,233**
	Sig. (2-tailed)		,001	,018	,011	,001	,008	,010	,000

Bulgularımıza göre sosyalleşme ile ergenin kendine yönelik dindarlık algısı ($r=,233$) arasında $P<.001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Aynı zamanda sosyalleşme ile annenin dindarlık düzeyi ($r=,169$, $P<.01$), babanın dindarlık düzeyi ($r=,120$, $P<.001$), arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ($r=,130$, $P<.05$), en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi ($r=,161$, $P<.01$) arasında da pozitif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Buna karşılık sosyalleşme ile arkadaş seçiminde dindarlığın önemi ($r=-,135$, $P<.001$) ve birey için dinin önem derecesi ($r=-,131$, $P<.05$) arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur.

Buna göre, deneklerin dindarlık algısı, annenin dindarlık düzeyi, babanın dindarlık düzeyi, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi, en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yükseldikçe, sosyalleşme de yükselmektedir. Bu sonuçlara göre, dindarlıkla ilgili değişkenlerin sosyalleşmeyle ilişkisine dair hipotezlerimizin tamamının desteklendiğini söyleyebiliriz.

Tablo 3. Akran İlişkileri Ve Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Akran İlişkileri	Yaş	Cinsiyet	Ailenin Ekonomik Düzeyi	Hayatın En Uzun Süresinin Geçtiği Yer	Kardeş Sayısı	Anne-baba Durumu	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Samimi Arkadaş Sayısı
Akran İlişkileri	1	-,007	-,080	,141**	,145**	,048	,034	,059	,036	,271**
Pearson Correlation										
Sig. (2-tailed)		,898	,116	,005	,004	,348	,506	,247	,482	,000

Akran ilişkileri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkilere baktığımızda, samimi arkadaş sayısı ($r=.271$) ile $p<.001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda ailenin ekonomik düzeyi ($r=.141$) ve hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ($r=.145$) ile $p<.01$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar da ergenlerde akran ilişkileriyle demografik özelliklerin arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Buna karşılık akran ilişkileriyle yaş ($r=-.007$, $p>.05$), cinsiyet($r=-.080$, $p>.05$), kardeş sayısı($r=.048$, $p>.05$), anne-baba durumu($r=.034$, $p>.05$), annenin eğitim durumu($r=.059$, $p>.05$) ve babanın eğitim durumu($r=.036$, $p>.05$) arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bulgulara göre, deneklerin samimi arkadaş sayıları arttıkça ve ailenin ekonomik düzeyi yükseldikçe, ayrıca küçük yerleşim birimlerinden büyük yerleşim birimlerine gidildikçe akran ilişkileri de yükselmektedir. Buna göre bu üç değişkenle akran ilişkilerine dair hipotezlerimizin desteklendiğini, diğerleriyle ilgili hipotezlerimizin desteklenmediğini söyleyebiliriz.

Tablo 4. Akran İlişkileri Ve Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Akran ilişkileri	Annenin Dindarlık Düzeyi	Babanın Dindarlık Düzeyi	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	Seçiminde Dindarlığın Önemi	Dinin Önem Derecesi	Dindarlık Algısı	
Akran ilişkileri	Pearson Correlation	1	,020	,022	,157**	,071	,023	,005	-,044
	Sig. (2-tailed)		,700	,661	,002	,162	,651	,927	,387
	N	388	388	388	388	388	388	388	388

Akran ilişkileri ile dindarlıkla ilgili bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere baktığımızda, sadece arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ($r=.157$) ile $p<.01$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi yükseldikçe ergenlerin akran ilişkileri de yükselmektedir.

Buna karşılık annenin dindarlık düzeyi($r=.020$, $p>.05$), babanın dindarlık düzeyi($r=.022$, $p>.05$), en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi($r=.071$, $p>.05$), arkadaş seçiminde dindarlığın önemi($r=.023$, $p>.05$), dinin önem derecesi($r=.005$, $p>.05$), dindarlık algısı($r=-.044$, $p>.05$) arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bu durumda, akran ilişkilerinin sadece arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ile ilişkisine dair hipotez desteklenmiş; diğer değişkenlerle ilgili hipotezler desteklenmemiştir.

Tablo 5. Dindarlık Ve Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Dindarlık	Yaş	Cinsiyet	Ailenin Ekonomik Düzeyi	Hayatın En Uzun Süresinin Geçtiği Yer	Kardeş Sayısı	Anne-baba Durumu	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Annenin Mesleği	Babanın Mesleği	Samimi Arkadaş Sayısı
Dindarlık												
Pearson Correlation	1	-,173**	-,044	-,022	,032	,029	-,085	,021	,047	-,042	,003	-,138**
Sig. (2-tailed)		,001	,391	,661	,536	,565	,095	,687	,361	,415	,952	,006
N	388	388	388	388	388	388	388	388	388	388	388	388

Yapılan korelasyon analizleri neticesinde ergenlerde dindarlık ile yaş arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaş yükseldikçe dindarlığın düştüğü tespit edilmiştir. ($r=-.173$, $P<.01$)

Dindarlık ile samimi arkadaş sayısı arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu, dindarlık yükseldikçe samimi arkadaş sayısının düştüğü tespit edilmiştir. ($r=-.138$, $P<.05$)

Diğer taraftan dindarlıkla öğrenim görülen okul arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($r=-.142$, $P<.01$)

Buna karşılık dindarlıkla cinsiyet, ailenin ekonomik düzeyi, hayatın en uzun süresinin geçtiği yer, ilgi alanları, başarılı görülen alan, kardeş sayısı, anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği ve babanın mesleği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($P>.05$). Bu sonuca göre ilgili hipotezin kısmen desteklendiğini söyleyebiliriz.

Tablo 6. Dindarlık Ve Dindarlıkla İlgili Demografik Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Dindarlık	Annenin Dindarlık Düzeyi	Babanın Dindarlık Düzeyi	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi	Dinin Önem Derecesi	Dindarlık Algısı
Pearson Correlation	1	,171**	,137**	,119*	,209**	-,274**	-,340**	,251**
Sig. (2-tailed)		,001	,007	,019	,000	,000	,000	,000
N	388	388	388	388	388	388	388	388

Yapılan korelasyon analizleri neticesinde ergenlerde dindarlık ile dinin önem derecesi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, dindarlık yükseldikçe dinin önem derecesinin de yükseldiği tespit edilmiştir. ($r=-.340$, $P<.001$).

Diğer taraftan, dindarlıkla arkadaş seçiminde dindarlığın önemi ($r=-.274$, $P<.001$), dindarlık algısı ($r=.251$, $P<.001$), en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi ($r=.209$, $P<.001$), annenin dindarlık düzeyi ($r=.171$, $P<.01$), babanın dindarlık düzeyi ($r=.137$, $P<.01$), arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ($r=.119$, $P<.05$) arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu; bu ilişkilerin arkadaş seçiminde dinin önemi ve birey için dinin önem derecesinde negatif yönde gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre, ‘Arkadaş seçiminde din önemli.’ diyenler ile ‘Din benim için önemlidir.’ diyenlerin dindarlık düzeyleri daha yüksektir. Ya da dindarlık düzeyi yüksek olanlar arkadaş seçerken dindarlık düzeyi yüksek olanları seçmekte ve kendileri için dinin önemli

olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca, ergenlerin dindarlık ölçeğinden alınan puanlar yükseldikçe, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi da artmaktadır.

Diğer taraftan, ilgili korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, dindarlığın dinle ilgili bağımsız değişkenlerle en güçlü ilişkisinin dinin önem derecesi ile olduğu; onu, dindarlık algısı ve arkadaş seçiminde dinin öneminin takip ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak, ergenlerde dindarlığın ergenin hayatında anne- baba ve yakın çevresiyle ilişkilerinde önemli bir faktör olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

2. Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular

Araştırmamızın bu aşamasında, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiler ele alınacaktır. Bu amaçla, sosyalleşme, akran ilişkileri, akran ilişkilerinin alt boyutları, dindarlık ve dindarlığın alt boyutları değişkenlerinin dahil edildiği çoklu korelasyon modeli oluşturulmuştur.

Araştırmamızda sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu varsayılmıştır.

Tablo 7. Sosyalleşme Ve Akran İlişkileri Arasındaki Korelasyonlar

		Sosyalleşme	Akran İlişkileri	Bağlılık	Güven Özdeşim	Kendini Açma	Sadakat
Sosyalleşme	Pearson Correlation	1	,316**	,345**	,282**	,165**	,040
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,001	,433
	N	388	388	388	388	388	388

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bulgularımıza göre, ergenlerde sosyalleşme ile akran ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Analiz sonuçları, sosyalleşme yükseldikçe akran ilişkilerinde ($r=.316$, $P<.001$) yükselme meydana geldiğini göstermektedir.

Sosyalleşmenin akran ilişkilerinin bağıllık ($r=.345$, $P<.001$), güven-özdeşim ($r=.282$, $P<.001$) ve kendini açma ($r=.165$, $P<.01$) boyutlarıyla ilişkileri arasında da pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sosyalleşme ile akran ilişkilerinin sadakat boyutu arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, ergenlerde sosyalleşme ile akran ilişkilerinin bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin, akran ilişkilerinin güven-özdeşim ve kendini açma boyutları arasındaki ilişkiden daha güçlü olduğu görülmektedir. Analiz sonuçları, sosyalleşme yükseldikçe akran ilişkileri ve akran ilişkileri boyutlarından bağıllık, güven-özdeşim ve kendini açma boyutlarında da yükselme oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8. Sosyalleşme ve Dindarlık Arasındaki Korelasyonlar

		Sosyalleşme	Dindarlık	İnanç	Duygu	Davranış	Bilgi
Sosyalleşme	Pearson Correlation	1	,300**	,135**	,329**	,239**	-,006
	Sig. (2-tailed)		,000	,008	,000	,000	,901
	N	388	388	388	388	388	388

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Yapılan korelasyon analizleri neticesinde ergenlerde dindarlık ile sosyalleşme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, dindarlık yükseldikçe sosyalleşmenin de yükseldiği tespit edilmiştir. ($r=.300$, $P<.001$). Bu sonuca göre ilgili hipotezimiz desteklenmiştir.

Diğer taraftan, dindarlığın duygu ($r=.329$, $P<.001$), davranış ($r=.239$, $P<.001$) ve inanç ($r=.135$, $P<.05$) boyutları ile sosyalleşme arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu; buna karşılık, dindarlığın bilgi boyutu ile sosyalleşme ilişkisinin ($r=-.006$) anlamlılık düzeyine ulaşmadığı saptanmıştır. Buna göre, dindarlığın duygu, davranış ve inanç boyutlarından alınan puanlar yükseldikçe, sosyalleşme puanları da

yükselmektedir. Diğer taraftan, ilgili korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, sosyalleşmenin en güçlü ilişkisinin duygu boyutu ile olduğu; onu, davranış ve inanç boyutlarının takip ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak, ergenlerde dindarlığın sosyalleşme ile ilişkisinin daha çok duygu, davranış ve inanç boyutu bağlamında gerçekleştiği söylenebilir. Bu sonuçlara göre ilgili hipotezimiz kısmen desteklenmiştir.

Tablo 9. Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki Korelasyonlar

	Dindarlık	İnanç	Duygu	Davranış	Bilgi	Akran İlişkileri	Bağlılık	Güven-Özdeşim	Kendini Açma	Sadakət
Pearson Correlation	1	,723*	,638*	,897*	,083	,184*	,321*	,174**	-,021	-,136**
Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,103	,000	,000	,001	,686	,007
N	388	388	388	388	388	388	388	388	388	388

Yapılan korelasyon analizleri sonucunda ergenlerde dindarlık ve akran ilişkileri arasında da anlamlı bir ilişkinin olduğu, dindarlık yükseldikçe akran ilişkilerinin de yükseldiği tespit edilmiştir. ($r=.184$, $P<.001$). Bu sonuca göre ilgili hipotezimiz desteklenmiştir.

Ayrıca, dindarlığın inanç ($r=.237$, $P<.001$) ve davranış ($r=.172$, $P<.01$) boyutları ile akran ilişkileri arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu; buna karşılık, dindarlığın bilgi boyutu ($r=-.085$) ve duygu boyutu ($r=.092$) ile akran ilişkileri ilişkisinin anlamlılık düzeyine ulaşmadığı saptanmıştır. Buna göre, dindarlığın inanç ve davranış boyutlarından alınan puanlar yükseldikçe, akran ilişkileri puanları da yükselmektedir. Diğer taraftan, ilgili korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, akran ilişkilerinin inanç boyutu ile ilişkisinin davranış boyutu ile ilişkisinden daha güçlü olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak, ergenlerde dindarlığın akran ilişkileri ile ilişkisinin daha çok inanç ve davranış boyutu bağlamında gerçekleştiği söylenebilir.

Diğer taraftan, akran ilişkilerinin bağıllık ($r=.321$, $P<.001$), güven-özdeşim ($r=.174$, $P<.01$) ve sadakat ($r=-.136$, $P<.05$) boyutları ile dindarlık arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu; buna karşılık, akran ilişkilerinin kendini açma boyutu ile dindarlık ilişkisinin anlamlılık düzeyine ulaşmadığı saptanmıştır. Buna göre, dindarlık puanları yükseldikçe akran ilişkilerinin bağıllık ve güven-özdeşim boyutlarından alınan puanlar da yükselmektedir. Akran ilişkilerinin sadakat boyutu ile dindarlık arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki vardır; akran ilişkilerinin sadakat boyutundan alınan puan yükseldikçe, dindarlık puanı düşmektedir. Diğer taraftan, ilgili korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, dindarlığın en güçlü ilişkisinin bağıllık boyutu ile olduğu; onu, güven-özdeşim ve sadakat boyutlarının takip ettikleri görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak, ergenlerde dindarlığın akran ilişkileri ile ilişkisinin daha çok bağıllık, güven-özdeşim ve sadakat bağlamında gerçekleştiği söylenebilir. Elde ettiğimiz bu sonuçlara göre ilgili hipotezimiz kısmen desteklenmiştir.

3. Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenlerin Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulgular

Araştırmamızın bu aşamasında sosyalleşme ve akran ilişkileri ile anlamlılık gösteren dindarlıkla ilgili bağımsız değişkenler “Tek Yönlü Varyans Analizi” ve “İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi” (T-testi) ile tespit edilmiştir.

Tablo 10. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü	N	X	SS	F	P
		Sosyalleşme	Kur' an Kursu	56	56,9821	8,44983
Dini Cemaat	6		62,5000	11,77710		
Cami Hocası	9		62,0000	6,57647		
Aile	269		58,9703	9,67297		
İlk ve Ortaöğretim Okulundaki Din Dersleri	32		59,5938	9,24526		
İmam Hatip Okulu Eğitimi	16		60,5000	12,31260		
Total	388		58,9227	9,56329		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Tablo 11. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Kur'an Kursu	56	60,0893	16,10903	2,652	,023
	Dini Cemaat	6	66,3333	8,77876		
	Cami Hocası	9	63,1111	14,25171		
	Aile	269	61,3755	14,42209		
	İlk ve Ortaöğretim Okulundaki Din Dersleri	32	58,6875	15,00847		
	İmam Hatip Okulu Eğitimi	16	73,4375	11,32530		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .05$).

Dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü İmam Hatip Okulu Eğitimi olan katılımcıların akran ilişkileri puan ortalamaları ($X = 73.43$) diğerlerine oranla daha yüksektir. İmam Hatip grubunu Dini Cemaat ($X = 66.33$) ve Cami Hocası ($X = 63.11$) grupları takip etmiştir.

Tablo 12. Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinî Hayatın Şekillenmesinde Etkili Olan Din Eğitimi Türü	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Kur' an Kursu	56	76,1250	8,69496	1,011	,411
	Dini Cemaat	6	78,6667	5,53775		
	Cami Hocası	9	80,4444	4,44722		
	Aile	269	76,6394	8,51908		
	İlk ve Ortaöğretim Okulundaki Din Dersleri	32	74,1250	8,70947		
	İmam Hatip Okulu Eğitimi	16	76,9375	9,32716		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Tablo 13. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Annenin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Düşük	5	53,0000	7,31437	3,152	,014
	Ortanın Altı	3	49,6667	9,86577		
	Orta	97	56,9691	9,56388		
	Ortanın Üstü	136	59,1471	9,54795		
	Yüksek	147	60,3946	9,35199		
	Total	388	58,9227	9,56329		

Uygulanan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .05$).

Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puan ortalamaları ($X = 60.39$) diğerlerine oranla daha yüksektir. Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan grubu, ortanın üstü ($X = 59.14$) ve orta ($X = 58.92$) grupları takip etmiştir.

Tablo 14. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Annenin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Düşük	5	54,0000	19,06568	1,022	,396
	Ortanın Altı	3	70,6667	13,79613		
	Orta	97	60,5464	14,95690		
	Ortanın Üstü	136	62,8529	14,25822		
	Yüksek	147	61,1633	14,82826		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Tablo 15. Annenin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Annenin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Düşük	5	80,8000	6,37966	5,640	,000
	Ortanın Altı	3	68,0000	10,44031		
	Orta	97	73,4742	10,31998		
	Ortanın Üstü	136	77,0882	7,44806		
	Yüksek	147	77,9524	7,53652		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi çok yüksek olan bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .001$).

Annenin dindarlık düzeyi düşük olan katılımcıların dindarlık puan ortalamaları ($x=80,8$) daha yüksektir.

Tablo 16. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Babanın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Düşük	14	55,5000	8,87304	2,029	,090
	Ortanın Altı	27	55,2593	9,89403		
	Orta	128	59,0625	8,99234		
	Ortanın Üstü	110	58,7455	8,95292		
	Yüksek	109	60,2844	10,57783		
	Total	388	58,9227	9,56329		

Uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda, katılımcıların sosyalleşme puanlarının babanın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Tablo 17. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Babanın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Düşük	14	57,6429	19,29770	,881	,475
	Ortanın Altı	27	59,1852	18,21039		
	Orta	128	62,0078	14,20740		
	Ortanın Üstü	110	63,1364	13,36398		
	Yüksek	109	60,6147	15,03509		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Diğer taraftan, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının da babanın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Tablo 18. Babanın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Babanın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Düşük	14	69,7143	10,91526	2,910	,022
	Ortanın Altı	27	75,9630	9,12933		
	Orta	128	76,2500	8,63339		
	Ortanın Üstü	110	76,5364	7,37424		
	Yüksek	109	77,7248	8,61079		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının babanın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .05$).

Babanın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların dindarlık puan ortalamalarının ($x = 77,7$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Puanlar yüksekten düşüğe babanın dindarlık düzeyi ortanın üstü ($X = 76.53$), orta ($X = 76.25$), ortanın altı ($X = 75.96$) ve düşük ($X = 69.71$) grupları şeklinde sıralanarak devam etmiştir.

Tablo 19. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Düşük	65	57,1231	9,53695	1,736	,141
	Ortanın Altı	68	57,7941	9,34825		
	Orta	182	59,3022	8,90601		
	Ortanın Üstü	46	59,7609	10,08229		
	Yüksek	27	62,1111	12,64404		
	Total	388	58,9227	9,56329		

Örneklemin sosyalleşme puanları arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$).

Tablo 20. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Düşük	65	59,0000	16,42787	3,831	,005
	Ortanın Altı	68	57,8676	14,35052		
	Orta	182	62,9121	13,72633		
	Ortanın Üstü	46	61,0652	15,17074		
	Yüksek	27	69,0741	13,85620		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .01$).

Arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların akran ilişkileri puanlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21. Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Arkadaş Çevresinin Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Düşük	65	75,0154	9,16940	1,613	,170
	Ortanın Altı	68	75,0588	7,97362		
	Orta	182	77,0659	8,09447		
	Ortanın Üstü	46	77,3478	8,92740		
	Yüksek	27	78,2963	9,59092		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Tablo 22. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Düşük	42	57,1190	9,46676	3,297	,011
	Ortanın Altı	42	57,7857	10,39122		
	Orta	180	57,8833	9,07897		
	Ortanın Üstü	64	61,0938	8,36607		
	Yüksek	60	61,7833	10,85356		
	Total	388	58,9227	9,56329		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .05$).

En samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puanlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 23. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Düşük	42	62,4286	16,98657	1,323	,261
	Ortanın Altı	42	57,8571	17,04166		
	Orta	180	61,0500	13,53055		
	Ortanın Üstü	64	62,4688	15,11750		
	Yüksek	60	64,2500	14,07922		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Tablo 24. En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	En Samimi Arkadaşın Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Düşük	42	73,2381	9,24942	4,600	,001
	Ortanın Altı	42	74,4524	9,18430		
	Orta	180	76,4444	8,25787		
	Ortanın Üstü	64	77,0156	7,73467		
	Yüksek	60	79,7667	7,93910		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .01$).

En samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların ortalama dindarlık puanlarının ($x=79,7$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 25. Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi Bağımsız Değişkenine Göre Örneklem Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları

	Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Önemi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Evet	243	59,9218	9,32417	,166	,008
	Hayır	145	57,2483	9,75572		
Akran İlişkileri	Evet	243	61,3210	14,93083	,512	,651
	Hayır	145	62,0207	14,37323		
Dindarlık	Evet	243	78,2881	7,43563	11,312	,000
	Hayır	145	73,4759	9,30135		

Tabloda görüldüğü gibi; sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık açısından arkadaş seçimine dindarlığın etkisi arasında bir farkın olup olmadığı T testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların sosyalleşmeleri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P < .01$).

Arkadaş seçiminde dindarlığa önem verenlerin sosyalleşme puanları ($x = 59,9$) önem vermeyenlere göre ($x = 57,2$) anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Diğer taraftan yapılan analiz sonucu; katılımcıların akran ilişkileri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de arkadaş seçiminde dindarlığa önem vermeyenlerin ($x =$

62,02) akran ilişkileri puanlarının, verenlerden ($x= 61,3$) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yine yapılan T testi neticesinde; katılımcıların dindarlıkları, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Arkadaş seçiminde dine önem verenlerin ($x= 78,2$) dindarlık puanları vermeyenlere ($x= 73,4$) oranla anlamlı şekilde daha yüksektir.

Tablo 26. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinin Önem Derecesi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Çok Önemli	264	59,8371	9,86255	1,937	,104
	Önemli	104	57,0288	8,74721		
	Ne Önemli Ne Önemsiz	18	56,7778	8,50298		
	Önemsiz	1	58,0000	.		
	Önemli Değil	1	54,0000	.		
	Total		388	58,9227	9,56329	

Tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının dinin önem derecesi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Tablo 27. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinin Önem Derecesi	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Çok Önemli	264	61,4659	14,72894	,038	,997
	Önemli	104	61,9519	14,86403		
	Ne Önemli Ne Önemsiz	18	61,4444	15,13944		
	Önemsiz	1	58,0000	.		
	Önemli Değil	1	60,0000	.		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının dinin önem derecesi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Tablo 28. Dinin Önem Derecesi Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dinin Önem Derecesi	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Çok Önemli	264	78,4394	7,29368	13,576	,000
	Önemli	104	73,0385	9,02631		
	Ne Önemli Ne Önemsiz	18	68,4444	11,08376		
	Önemsiz	1	70,0000	.		
	Önemli Değil	1	72,0000	.		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Diğer taraftan, katılımcıların dindarlık puanlarının dinin önem derecesi bağımsız değişkenine göre oldukça yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .001$).

Dinin önem derecesi çok önemli olan katılımcıların ortalama dindarlık puanlarının ($x = 78,4$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dinin önem derecesi çok önemli olan grubu yüksekten düşüğe önemli ($X = 73.03$), önemli değil ($X = 72.00$), önemsiz ($X = 70.00$) ve ne önemli ne önemsiz ($X = 68.44$) grupları takip etmektedir.

Tablo 29. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Sosyalleşme Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dindarlık Algısı	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Düşük	13	56,2308	11,56974	7,041	,000
	Ortanın Altı	27	54,2222	8,53199		
	Orta	197	57,4772	9,02354		
	Ortanın Üstü	97	61,9278	9,21530		
	Yüksek	54	61,7963	10,05528		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .001$). Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıların ($x = 61,9$) sosyalleşme puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir. Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıları yüksekten düşüğe yüksek ($x = 61.79$), orta ($x = 57.47$), düşük ($x = 56.23$) ve orta ($x = 57.47$) grupları takip etmektedir.

Tablo 30. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Akran İlişkileri Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dindarlık Algısı	N	X	SS	F	P
Akran İlişkileri	Düşük	13	61,8462	17,00415	,457	,767
	Ortanın Altı	27	64,3333	12,98224		
	Orta	197	61,8985	14,67053		
	Ortanın Üstü	97	60,2577	14,23119		
	Yüksek	54	61,3704	16,17510		
	Total	388	61,5825	14,71015		

Bulgularımıza göre, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$).

Tablo 31. Dindarlık Algısı Bağımsız Değişkeni Gruplarının Dindarlık Açısından Farklılıklarının Anlamlılığına Dair Tek Yönlü Varyans Analizi

	Dindarlık Algısı	N	X	SS	F	P
Dindarlık	Düşük	13	69,8462	11,76043	11,867	,000
	Ortanın Altı	27	68,9259	9,11434		
	Orta	197	76,2284	8,00788		
	Ortanın Üstü	97	79,5567	6,32944		
	Yüksek	54	77,3148	9,34218		
	Total	388	76,4897	8,49699		

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıların dindarlık ortalama puanlarının ($x= 79,55$) diğerlerine oranla daha yüksek olduğu; sırayı yüksekten düşüğe yüksek ($x= 77.31$), orta ($x= 76.22$), düşük ($x= 68.84$) ve ortanın altı ($x= 68.92$) grupları takip etmektedir.

4. Dindarlığın Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Analizler

Tablo 32. Dindarlık Düzeyi Gruplarının Sosyalleşme ve Akran İlişkileri Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları

	Dindarlık Düzeyi	N	X	SS	F	P
Sosyalleşme	Orta	18	56,1667	10,71146	52471	,191
	Yüksek	362	59,1851	9,48458	,49850	
Akran İlişkileri	Orta	18	46,5000	16,70945	3,93846	,000
	Yüksek	362	62,5000	14,28872	,75100	

Şekil 23' de belirtildiği üzere, uyguladığımız Dini Hayat Ölçeği'nin puanları yüksek ve orta seviyelerinde sınıflandırılmış ve deneklerin bu 2 grupta nasıl dağıldığı tespit edilmiştir. Yapılan işlem neticesinde örneklem grubu içerisinde düşük dindarlık düzeyinde bir denegin olmadığı, daha çok orta ve yüksek dindarlık düzeylerinde oldukları tespit edilmiştir. Dindarlık düzeyi bağımsız değişkeninin iki gruptan oluşu sebebiyle analizler T Testi yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların sosyalleşmeleri, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de dindarlık

düzeıı yüksek olanların sosıalleşme puanları (x= 59,1) orta (x= 56,1) olanlara göre daha yüksektir.

Diğer taraftan; katılımcıların akran ilişkileri, dindarlık düzeıı bağımsız değişkenine göre yüksek düzeııde anlamlı bir farklılık göstermektedir (P<.001). Ortalama puanlar incelendiğinde de dindarlık düzeıı yüksek olanların akran ilişkileri puanları (x= 62,5), orta (x= 46,5) olanlara göre anlamlı şekilde daha yüksektir.

Tablo 33. Dindarlık Gruplarının Akran İlişkileri Alt Gruplarına Ait Puanları Arasındaki Farklılıklara Dair T Testi Sonuçları

	Dindarlık Düzeıı	N	X	SS	t	P
Bağlılık	Orta	18	17,9444	10,16032	8,703	,000
	Yüksek	362	31,9392	7,18545		
Güven ve Özdeşim	Orta	18	10,2222	5,09389	3,510	,000
	Yüksek	362	14,5967	4,04446		
Kendini Açma	Orta	18	8,9444	3,73335	,004	,698
	Yüksek	362	8,6077	3,58216		
Sadakat	Orta	18	9,3889	3,44945	,324	,020
	Yüksek	362	7,3564	3,60403		

Araştırmamızda son olarak dindarlık düzeıının akran ilişkilerinin alt boyutlarına etkisi analiz edilmiştir. Akran ilişkileri alt grupları açısından dindarlık düzeıı arasında bir fark olup olmadığı T testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların bağlılıkları, dindarlık düzeııne göre anlamlılık düzeıı oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir (t= 8.73, P<.001).

Aynı şekilde katılımcıların güven ve özdeşimleri de, dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir ($t= 3.51, P<.001$).

Katılımcıların kendini açmaları, dindarlık düzeyine göre analiz edildiğinde ise anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$).

Her ne kadar anlamlı bir farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlara baktığımızda; dindarlık düzeyi orta ($x= 8,94$) olanların kendini açma puanları yüksek ($x= 8,60$) olanlara göre daha yüksektir.

Katılımcıların sadakatleri de, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t= .324, P<.05$). Ancak puanlara baktığımızda, orta dindarlık düzeyi puanlarının ($x= 9.388$), yüksek dindarlık düzeyinde olanlardan ($x=7.35$) daha yüksek görülmektedir. Elde ettiğimiz bu bulgular, yüksek dindarlık düzeyinde olanların arkadaşlarına sadakatlerinin dinin emirlerine sadakatin önüne geçemediği şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisine dair hipotezlerimizin desteklendiği; ayrıca, akran ilişkilerinin bağlılık, güven/özdeşim ve sadakat boyutlarında da desteklenmekle birlikte, kendini açma boyutunda desteklenmediği görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Araştırmamızın buraya kadar olan kısmında, uyguladığımız sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ölçeğinden elde ettiğimiz verilerin analizi yapılmıştır. Bunun için önce sosyalleşme dindarlık ilişkisi, daha sonra akran ilişkileri dindarlık ilişkisi ve sosyalleşme akran ilişkileri ilişkisine dair analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Bu bölümde ise, yapılan analizler neticesinde ulaşılan bulguların değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlıkla Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi

1.1. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Sosyalleşme Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Sosyalleşme, bireyin diğer bireyler ile karşılıklı etkileşimi sonucunda belirli bir topluluğa ait düşünce tarzı, değer yargıları ve davranış kalıplarını benimseyerek içselleştirme olarak açıklanmıştır

İnsan fitrî olarak sosyaldır, diğer insanlarla ilişkiler geliştirme ihtiyacı duyar. Bireysel becerilerini sergileme arzusu sosyalleşme duygusunun kaynağını oluşturur. Bireysel beceriler birey yalnızken anlamlı değildir. Ancak başka bireylerle birlikte olduğunda anlam kazanırlar. Bir topluma ait yaşam şekilleri, o toplumda yaşamak için gerekli olan bilgiler ve değerler, gruplar vasıtasıyla bireye aktarılmaktadır. Bu bilgi ve değerlerin içselleştirilmesiyle birey, belli bir toplumun üyesi olma özelliği kazanmaktadır.¹⁷³

Araştırmamızda, demografik değişkenlerin sosyalleşmeyle ilişkisi değerlendirildiğinde, ergenlerde hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ile sosyalleşme birlikte incelenen diğer değişkenlere oranla en güçlü düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. ($r=.116$, $P<.05$) Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların sosyalleşmelerinin hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. ($P<.05$). Yapılan

¹⁷³ İsa Doğan, “Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Bir Faaliyet Olarak Halk Oyunlarına Katılım Nedenleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008.

analize göre, hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi yurt dışı olan katılımcıların sosyalleşmeleri diğerlerine oranla daha yüksektir.

Sosyalleşme ve öğrenim görülen okul ($r=-.108$) arasında $P<.05$ düzeyinde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sosyalleşme ve samimi arkadaş sayısı ($r=.104$) arasında pozitif yönde $P<.05$ düzeyinde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Diğer taraftan sosyalleşme ve yaş ($r=-.096$, $P>.05$), cinsiyet ($r=.039$, $P>.05$), ailenin ekonomik düzeyi ($r=.076$, $P>.05$), ilgi alanları ($r=-.086$, $P>.05$), başarılı görülen alan ($r=-.052$, $P>.05$), kardeş sayısı ($r=-.004$, $P>.05$), anne-baba durumu ($r=-.081$, $P>.05$), annenin eğitim durumu ($r=.017$, $P>.05$), babanın eğitim durumu ($r=.041$, $P>.05$), annenin mesleği ($r=-.053$, $P>.05$) ve babanın mesleği ($r=.001$, $P>.05$) arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Analiz sonuçlarında, katılımcıların sosyalleşme puanları ile anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, samimi arkadaş sayısı bağımsız değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği de tespit edilmiştir ($P>.05$).

Cinsiyet gruplarının sosyalleşme puanları arasındaki farklılıklara dair T Testi sonuçları değerlendirildiğinde kızlarla erkekler arasında, sosyalleşme açısından anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna varılmıştır ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde ise erkeklerin ($x= 59,4$) sosyalleşme puanlarının kızlardan ($x= 58,6$) yüksek olduğu görülmüştür.

Dodson, kız çocuklarının erkeklere nispeten sosyal bakımdan daha hızlı geliştiklerini, daha çabuk olgunlaştıklarını ve erkeklere nispeten daha uyumlu olduklarını iddia etmektedir.¹⁷⁴ Ancak çalışmamızda cinsiyet ve sosyalleşme arasında bir ilişki tespit edilemediğinden söz edilen çalışma araştırmamızın bulgularını desteklememektedir.

Öcal ve Kemer kaya' nın “Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6. - 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi” başlıklı çalışmasında,

¹⁷⁴ Fitshugh Dodson, **Çocuk Eğitim El Kitabı**, Çev: A. Durmaz, Ravza Yayınları, İstanbul, 2007.

yetiştirme yurdunda kalan ortaokul öğrencilerinin “Sosyalleşme Becerisi Ölçeği” toplam puanları ile öğrencilerin yaş grupları, kardeş sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.¹⁷⁵ Çalışmamızda yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların sosyalleşmelerinin yaş bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$). Aynı şekilde, katılımcıların sosyalleşmelerinin kardeş sayısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği de tespit edilmiştir ($P>.05$). Çalışmamızda yaş ve kardeş sayısı demografik değişkenlerinin sosyalleşme ile bir ilişkisi tespit edilmediğinden bu yönüyle sözü edilen çalışma, araştırma bulgularımızı desteklemektedir.

Elde ettiğimiz bulgular sosyalleşme ve demografik değişkenlerden samimi arkadaş sayısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre, deneklerin sosyalleşme ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça, samimi arkadaş sayıları da anlamlı şekilde artmakta, bununla birlikte sosyalleşme puanı yükseldikçe hayatın en uzun süresinin geçtiği yer köy-kasabadan il merkezine doğru bir değişiklik göstermektedir.

Ergenlik dönemindeki bireylerin gelişmesinde, yaşadıkları sosyal ortamın niteliği çok etkilidir. Şahan’ ın araştırmasına göre özellikle büyük şehirlerde yaşayan kişilerin sosyalleşme düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Büyük şehirler bireylerin sosyal gereksinimlerini gidermede daha kolay ve çeşitli içinden seçme imkânına sahip olduklarından, şehirleşmenin sosyalleşmeye etkisi önemli olmaktadır. Bu sebeple yeni gelişen şehirler, sosyal çevre ile birlikte alt yapılarının planlanarak, kişilerin sosyal gereksinimleri göz önüne alınarak oluşturulmalıdır.¹⁷⁶ Çalışmamızda ergenlerin “hayatın en uzun süresinin geçtiği yer” köy- kasabadan il merkezine doğru gidildikçe sosyalleşmenin arttığı tespit edilmiştir. Şahan’ ın “Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü” başlıklı çalışmasında da araştırma bulgularımızla aynı yönde sonuçlara ulaşılmış ve bu haliyle araştırma sonuçlarımızı desteklemektedir.

¹⁷⁵ Adem Öcal, Güven Kemer kaya, “Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6. - 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 23 (4), 2014, ss. 1567-1584.

¹⁷⁶ Hasan Şahan, Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

Starzyk, Reddon ve Friel, lise öğrencileri arasındaki boş zaman ve psiko – sosyal adaptasyonu irdelemek için yaptıkları çalışmada 60 genç suçlu ve 50 lise öğrenciye uyguladığı araştırmayla genç suçluların, lise öğrencilerine kıyasla önemli ölçüde daha az düzenli farklı eğlence motivasyonları ve kişilik gereksinimleri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Eğlencenin, motivasyon sağlamak suretiyle doğrudan psikososyal uyuma ilişkin etkilerini yansıtmasının muhtemel olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁷⁷ Bu açıdan değerlendirildiğinde ergenlik döneminde sosyalleşmenin ve olumlu yönde kullanımının önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

Sosyalleşme ile ailenin ekonomik düzeyi bağımsız değişkeni arasındaki ilişkinin anlamlılığına dair yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların sosyalleşmelerinin ailelerin ekonomik düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$). Lapa, Varol, Tuncel, Ağyar ve Certel deneklerin spor aktivitelerine katılmama nedenleri olarak yoğun çalışma temposuna sahip olmak ve ekonomik yetersizlik ifadeleri önemli bir neden olarak tespit etmişlerdir.¹⁷⁸ Ancak araştırmamızda sosyalleşme ve ailenin ekonomik durumu arasında bir ilişki tespit edilemediğinden bu haliyle Lapa vd. nin yaptığı çalışma araştırmamızın bulgularını desteklememektedir.

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarında ayrıca, katılımcıların sosyalleşme puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü, babanın dindarlık düzeyi, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi, dinin önem derecesi bağımsız değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Ayrıca yapılan analizlerle, katılımcıların sosyalleşme puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .05$). Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir. Aynı doğrultuda, katılımcıların sosyalleşme puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği de tespit edilmiştir ($P < .05$). En samimi arkadaşın

¹⁷⁷ Starzyk, K. B., Reddon, J. R. Friel, J. P., Need Structure, “Leisure Motivation, and Psychosocial Adjustment Among Young Offenders and High School Students”, **Journal of Offender Rehabilitation**, 1 (2), 2000, ss. 163 – 174.

¹⁷⁸ T. Lapa, R. Varol, E. Tuncel, E. Ağyar ve Z. Certel, “Belediye’ye Ait Park Alanlarını Sportif Amaçlı Kullanan Bireylerin Katılımlarının ve Beklentilerinin İncelenmesi: Bornova Örneği”, **I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi Bidiri Kitabı**, Antalya , 12-15 Nisan 2012, ss. 851 – 865.

dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puanlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Arkadaş seçimine dindarlığın etkisini analiz etmek amacıyla kullanılan T Testi sonucunda; katılımcıların sosyalleşmeleri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.01$). Arkadaş seçiminde dindarlığa önem verenlerin ($x= 59,9$) sosyalleşme puanları diğerlerine ($x= 57,2$) oranla daha yüksektir.

Katılımcıların sosyalleşme puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıların ($x=61,9$) sosyalleşme puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir.

1.2. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Akran İlişkileri Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Arkadaşlık ilişkileri bireyin her yaş döneminde önemli olmasına rağmen özellikle ergenlerin sosyalleşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Ergenlerin sosyal gelişiminde en dikkate değer hususlardan birisi şüphesiz ki, arkadaşlık duygusunun önem kazanması ve arkadaşlık ilişkilerindeki büyük uyanıştır. Bu dönemde kurulan arkadaşlık ilişkileri, toplumdaki diğer ilişkilere de yol gösterir. Arkadaş grupları gençler açısından çok yönlü işlevlere sahiptir.

Akran ilişkileri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkilere baktığımızda, samimi arkadaş sayısı ($r=.271$) ile $p<.001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Ergenlik döneminde önemi artan akran ilişkileri puanı yükseldikçe samimi arkadaş sayısının arttığı tespit edilmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde de, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının samimi arkadaş sayısı bağımsız değişkenine göre çok anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Samimi arkadaş sayısı 4 ve üzeri olan ($x= 64,2$) katılımcıların akran ilişkileri puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir.

Aynı zamanda ailenin ekonomik düzeyi ($r=.141$) ve hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ($r=.145$) ile $p<.01$ düzeyinde anlamlı ilişkilerinin olduğu tespit

edilmiştir. Ailenin ekonomik durumu yükseldikçe ergenin daha rahat akran ilişkileri geliştirdiği sonucu çıkmıştır. Aynı şekilde bireyin hayatının geçtiği yer köy-kasabadan il merkezine doğru gittikçe daha iyi akran ilişkileri geliştirdiği de tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, katılımcıların akran ilişkilerinin hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. ($P < .01$) Buna göre, hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi il merkezi olan katılımcıların akran ilişkileri puanları diğerlerine oranla daha yüksektir. Bu sonuçlar da ergenlerde akran ilişkileriyle demografik özelliklerin arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ancak yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların akran ilişkilerinin ailelerin ekonomik düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların akran ilişkilerinin yaş bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P < .01$). Yapılan analiz neticesinde, 14 yaşındaki katılımcıların akran ilişkileri puanları diğerlerine oranla daha yüksektir.

Buna karşılık akran ilişkileriyle cinsiyet, öğrenim görülen okul, ilgi alanları, başarılı görülen alan, kardeş sayısı, anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği ve babanın mesleği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların akran ilişkilerinin kardeş sayısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği de tespit edilmiştir ($P > .05$). Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda da aynı doğrultuda, katılımcıların akran ilişkilerinin anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, annenin dindarlık düzeyi, babanın dindarlık düzeyi, en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi, dinin önem derecesi, dindarlık algısı bağımsız değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$).

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının cinsiyet bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P > .05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama

puanlar incelendiğinde de kızların ($x= 62,3$) akran ilişkileri puanlarının erkeklerden ($x= 59,8$) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarını değerlendirildiğinde ise, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülür ($P<.05$). Dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü İmam Hatip Okulu Eğitimi olan katılımcıların akran ilişkileri puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir.

Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların akran ilişkileri puanlarının arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.01$). Arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların akran ilişkileri puanlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Arkadaş seçimine dindarlığın etkisini analiz etmek amacıyla kullanılan T Testi sonucunda ; katılımcıların akran ilişkileri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de arkadaş seçiminde dindarlığa önem vermeyenlerin ($x= 62,02$) akran ilişkileri puanlarının, verenlerden ($x= 61,3$) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

1. 3. Ergenlerde Demografik Değişkenler İle Dindarlık Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlıklarının yaş bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.01$). Yapılan analiz neticesinde, 15 yaşındaki katılımcıların dindarlık puanları diğerlerine oranla daha yüksektir.

Katılımcıların dindarlık puanları cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde de anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama

puanlar incelendiğinde de kızların ($x= 76,7$) dindarlık puanlarının erkeklerden ($x= 75,9$) yüksek olduğu görülmüştür.

Gürsu' nun "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık" başlıklı doktora tezinde ergenlerde demografik değişkenler ile dindarlık ilişkisinde; yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak cinsiyet açısından kızların daha dindar oldukları tespit edilmiştir.¹⁷⁹ Çalışmamızda ise dindarlık ile yaş arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmişken; cinsiyet ve dindarlık arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Yapıcı'nın çalışmasında da yaş ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bununla birlikte yazar, Kendler ve arkadaşlarının 2003 yılında yaptığı çalışmanın, yaş ilerledikçe dindarlığın arttığı bulgusuna da yer vermektedir.¹⁸⁰

Ayten'in "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma" başlıklı araştırmasında, bireylerin yaşları arttıkça dindarlık düzeylerinin de arttığı ifade edilmiştir.¹⁸¹ Çalışmamızda yaptığımız korelasyon analizleri neticesinde ergenlerde dindarlık ile yaş arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu, yaş yükseldikçe dindarlığın düştüğü tespit edilmiştir. ($r=-.173$, $P<.01$) Bu sebeple söz konusu araştırma, çalışmamızı desteklememektedir.

Diğer taraftan dindarlıkla öğrenim görülen okul arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. ($r=-.142$, $P<.01$) Söz konusu ilişkinin yaş sebebiyle oluştuğunu, yaş bulgularına paralel olarak ortaokuldan liseye geçtikçe dindarlığın düştüğünü düşünmekteyiz.

Buna karşılık dindarlıkla cinsiyet, ailenin ekonomik düzeyi, hayatın en uzun süresinin geçtiği yer, ilgi alanları, başarılı görülen alan, kardeş sayısı, anne-baba durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği ve babanın mesleği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. ($P>.05$) Yine aynı

¹⁷⁹ Gürsu, Orhan Gürsu, **ErgenlikDöneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SÜSBF, Konya, 2011.

¹⁸⁰ Yapıcı, 2007, ss. 256-260.

¹⁸¹ Ali Ayten, Zeynep Sağır, "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma", **M.Ü.İ.F.D.**, Sayı 47, 2014, ss. 5-18.

şekilde yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlıklarının ailelerin ekonomik düzeyi, kardeş sayısı, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği, dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$). Ancak yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, katılımcıların dindarlıklarının hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. ($P<.01$) Bu sonuçlara göre, hayatın en uzun süresinin yaşandığı yerleşim bölgesi il merkezi olan katılımcıların dindarlık puanları diğerlerine oranla daha yüksektir. Ancak yapılan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların dindarlıklarının anne-baba durumu bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$). Anne-babası birlikte yaşayan katılımcıların dindarlık puanları diğerlerinden yüksektir.

Çalışmamızda ergenlerde dindarlık ile annebaba dindarlığı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Konu ile ilgili çalışmalarda bu sonucun teyit edildiğini görmekteyiz. Örneğin Şahin'in (2007), 578 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada; ergenlerde dindarlık ile algılanan anne-baba dindarlığı arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiş, ergenlerde dindarlık yükseldikçe anne ve babanın dindarlığına dair algılarda da yükselme gözlenmiştir. Benzer şekilde, ergenlerde dindarlık yükseldikçe, annebabayı model alma, onlarla birlikte vakit geçirmekten hoşlanma, onlara saygı duyma, anne-babanın toleransının artması, çocuğa yardım etmesi, çocuğunu sevme ve destekleme sıklığına dair algılar yükselmekte, ergenlerde dindarlık, algılanan annebabanın tutum ve davranışları tarafından etkilenmekte olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Çalışmamızdaki tek yönlü varyans analizi sonuçlarında ise, katılımcıların dindarlık puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi çok yüksek olan bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Annenin dindarlık düzeyi düşük olan katılımcıların dindarlık puan ortalamaları ($x=80,8$) daha yüksektir. Buna ek olarak, katılımcıların dindarlık puanlarının babanın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre de anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$). Babanın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların dindarlık puan

ortalamalarının ($x= 77,7$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda tespit ettiğimiz bu bulguları baba dindarlığının ergen üzerinde daha yapıcı şekilde etkili olması ile açıklayabiliriz.

Ayrıca analiz sonuçları, katılımcıların dindarlık puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini göstermektedir ($P<.01$). En samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların ortalama dindarlık puanlarının ($x=79,7$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda dindarlık ile samimi arkadaş sayısı arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu, dindarlık yükseldikçe samimi arkadaş sayısının düştüğü tespit edilmiştir. ($r=-.138$, $P<.05$) Bu da dindarlık yükseldikçe ergenlerin arkadaş seçimi konusunda daha seçici davrandıklarını sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine çalışmamızda dindarlık yükseldikçe arkadaş seçiminde dindarlığın daha önemli olduğu ve dikkate alındığı tespiti de söz konusu sonucu desteklemektedir. Yapılan analiz neticesinde, katılımcıların dindarlık puanlarının samimi arkadaş sayısı bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği de tespit edilmiştir ($P<.05$). Samimi arkadaşı olmayan ($x= 79,4$) katılımcıların dindarlık puan ortalamaları diğerlerine oranla daha yüksektir.

Arkadaş seçimine dindarlığın etkisini analiz etmek amacıyla kullanılan T Testi sonucunda; katılımcıların dindarlıkları, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.001$). Arkadaş seçiminde dine önem verenlerin ($x= 78,2$) dindarlık puanları vermeyenlere ($x= 73,4$) oranla daha yüksektir.

Katılımcıların dindarlık puanlarının dinin önem derecesi bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık gösterdiği de tespit edilmiştir ($P<.001$). Dinin önem derecesi yüksek olan katılımcıların ortalama dindarlık puanlarının ($x= 78,4$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların dindarlık puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir

($P < .001$). Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıların dindarlık ortalama puanlarının ($x = 79,5$) diğerlerine oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

2. Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkilere Dair Bulguların Değerlendirilmesi

2.1. Ergenlerde Sosyalleşme İle Dindarlık İlişkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Birey, doğumla başlayan yaşam serüvenine çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi birbirinden farklı gelişim aşamalarından geçerek devam eder. Bu gelişim aşamalarından biri olan ergenlik dönemi, fizyolojik ve psikolojik değişimlerin yoğun bir biçimde yaşanması sebebiyle çalkantılı ve istikrarsız bir profil çizdiği için gerek gelişim psikolojisi gerekse din psikolojisi açısından ayrı bir önem arz eder.

Ergenlik dönemi, yukarıda da ifade edildiği gibi fizyolojik değişimlerin yanı sıra duygusal ve bilişsel açılardan psikolojik değişim sürecinin yoğun olarak yaşandığı bir gelişim dönemidir. Bu bağlamda bireyin psikolojik yapısı bütünlük arz ettiği için, bu değişimler ergenin dini duygu, tutum ve davranışlarını yani dini yaşamını da etkiler. Konuya bu perspektiften yaklaşıldığında dini değişme ve gelişme açısından söz konusu dönemde kısaca soyut düşünme yetisinin geliştiği, dini konularda kararsızlık ve şüphenin hakim olduğu, vicdan gelişiminin hızlandığı söylenebilir.

Ülkemizde ergenlik ve din ilişkisini inceleyen çalışmaların yeterli sayı ve düzeyde olmadığı söylene de son zamanlarda özellikle din psikolojisi alanında konu ile ilgili yapılan araştırmaları sıkça görmek mümkün hale gelmiştir. Bu alandaki ilk çalışmalardan biri Feriha Baymur'un 1961 yılında ülke genelinde lise ve dengi okullar düzeyinde yapmış olduğu araştırma raporudur. Rapora göre gençlerin dünyasında din diğer bütün faktörlerin üstünde yer alan bir ilgi ve merak konusu olarak öne çıkmıştır.¹⁸²

Dinin sosyalleşmeye etkisi, ergenin dinle ilişkisiyle doğru orantılıdır. Ergen ne kadar dindarsa veya bir başka deyişle, din onun için ne kadar önemliyse, dinin etkisi de o oranda yüksek olacaktır. Diğer taraftan, ergenin dinî davranışları ve dini

¹⁸² Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 15.

ritüellere katılma düzeyi de dinin anlam ve amaç bağlantılı etkisine olumlu katkılar sağlar. Bu da neticede, ergenin dinin etkisine daha açık hale gelmesini sağlar.

Çocuk, içinde yaşadığı sosyal çevrenin dilini, dini yaşantısını, kültür öğelerini, hukukunu, sanatını, geleneklerini, yaşayış biçimlerini ve alışkanlıklarını ailesinden öğrenir. Bu doğrultuda ailenin verdiği din eğitimi, çocuğun geleceği için önemli referans kaynaklarından birisi olacaktır. Aile ortamında meydana getirilen dinî hava, öğretilen ilk dinî bilgiler, dua örnekleri, kılınan namazlar, oruç denemeleri, dinî gün ve gecelerde hissettiği manevî ambiyans, ramazan ayında teravih namazına gitme, kandil günleri alınan simitler ve çocukta dinî duygu, düşünce ve tasavvurları uyandırır ve onu oldukça derin bir şekilde etkiler.¹⁸³

Araştırmamızda, sosyalleşme ve dindarlık ilişkisi değerlendirildiğinde, ergenlerde sosyalleşme ve dindarlık korelasyonunun birlikte incelenen diğer değişkenlere oranla en güçlü düzeyde olduğu tespit edilmiştir. ($r=.300$, $P<.001$)

Bulgularımıza göre, ergenlerde sosyalleşme ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık puanları yükseldikçe ergenlerin benlik imgesi puanlarında da bir yükselmenin gerçekleştiği görülmektedir. ($r=.300$, $P<.001$).

Ergenlerde sosyalleşme ile en yüksek düzeyde korelasyonu bulunan dindarlık boyutu duygudur. ($r=.329$, $P<.001$). Duygu boyutunu sırasıyla davranış ($r=.239$, $P<.001$), ve inanç ($r=.135$, $P<.01$) boyutlarının takip ettikleri tespit edilmiştir.

Çalışmamızda sosyalleşme açısından dindarlık düzeyleri arasında bir fark olup olmadığı T testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda; katılımcıların sosyalleşmeleri, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de dindarlık düzeyi yüksek olanların ($x= 59,1$) sosyalleşme puanları orta ($x= 56,1$) olanlara göre daha yüksektir.

Sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ilişkisini araştırdığımız bu çalışmada ulaşılan bulguların, daha önce ilgili konu ya da konularda yapılan çalışmaların bulgularıyla büyük oranda benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

¹⁸³ Yavuz, a.g.e., ss. 287-291

Konu ile ilgili çalışmalarda bu sonucun teyit edildiğini görmekteyiz. Örneğin Şahin'in 578 lise öğrencisi üzerinde yaptığı bir çalışmada; ergenlerde dindarlık ile algılanan anne-baba dindarlığı arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiş, ergenlerde dindarlık yükseldikçe anne ve babanın dindarlığına dair algılarda da yükselme tespit edilmiştir. Aynı şekilde, ergenlerde dindarlık yükseldikçe, anne-babayı rol model alma, onlarla birlikte vakit geçirmekten hoşlanma, onlara saygı duyma, çocuğa yardım etmesi, çocuğunu sevmeye ve destekleme sıklığına dair algılar yükselmekte, ergenlerde dindarlık, algılanan anne-babanın tutum ve davranışları tarafından etkilenmekte olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.¹⁸⁴

İmamoğlu, ergenin dini sosyalizasyonunda “örnek alma ile öğrenim” in önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak ebeveyn daha sonra sırasıyla öğretmenler ve yetişkinleri örnek alma, dinî ve ahlakî ilkelerin benimsenmesinde doğrudan öğretimden daha etkili olduğunu tespit etmiştir. Ergenin örnek aldığı kimsenin dinî davranışlarını aynen uygulayarak hayatına geçirdiğini belirtmiştir.¹⁸⁵ Kılavuz da konuyla ilgili yaptığı çalışmada sosyal etkileşim ve uyumun gerçekleştiği ilk kurum olan ailede ergenin, çocukluk çağında olduğu gibi anne-babasının beklentilerini memnun edebilmek için onların dini inanç ve uygulamalarına uyum gösterdiğini tespit etmiştir.¹⁸⁶

Kafalı da “Dini tutum seviyesi yükseldikçe sosyal ilişkilerdeki niteliği arttıran sosyal cesaret de artmaktadır” şeklinde geliştirilen hipotezini araştırma bulguları ile beklentileri doğrultusunda desteklemiştir. Araştırmacı sosyal cesaret ile iki bulguyu bir arada yorumlamış; Yüksek dini tutum gruplarına doğru farklılaşmaya dinin güçlü bir toplumsal boyutunun bulunmasının sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucunda ulaştığı bulguları bir insanın dini ve sosyal ilkelere uymasının, onun çevresine adapte olmasını kolaylaştığı ve kişinin kendisi ve toplum ile uyumunu sağladığı yönünde değerlendirmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Şahin, **Ergenlerde Dindarlık ve Benlik**, s. 166.

¹⁸⁵ Abdulvahit İmamoğlu, Saliha Ferşadoğlu, “Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili”, **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, 2013, ss. 17-40.

¹⁸⁶ M. A. Kılavuz, “Anne-baba Örnek Davranışlarının Çocukların Ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, **U.Ü.İ.F.D.**, Cilt 14 2005, s. 41-48.

¹⁸⁷ Hasan Kafalı, “Lise Öğrencilerinde Dini İnanç Ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, S.Ü.S.B.E., Konya, 2005.

Aynı çalışmada Kafalı, dini tutum seviye grupları arasındaki farklılaşmayı incelediğinde düşük sosyal girişkenlik sütunlarında, dini tutum gurupları arasında benzer oranlara rastlarken, yüksek sosyal girişkenlik sütunlarında farklı sonuçların olduğunu belirlemiştir. En yüksek dini tutum grubunun, en yüksek sosyal girişkenlik düzeyinde yoğunlaşarak diğer guruplardan farklılaşırken, diğer guruplar manidar şekilde yüksekte düşüğe doğru, en yüksek kadar kesin kararlılık ifade etmeyen yüksek sosyal girişkenlik sütununda yoğunlaştığı bulgusuna ulaşmıştır. Dağılımın bu şekilde gerçekleşmesi en yüksek ve diğer dini guruplar açısından anlamlıdır.¹⁸⁸ Kafalı'nın bulguları araştırmamızın dindarlık-sosyalleşme korelasyonlarında elde ettiğimiz bulguları desteklemektedir.

Sikking ve Hernandez de aynı doğrultuda bulgular ederek kilise faaliyetlerine aktif olarak katılan ve dinin kendisi için önemli olduğunu belirten gençlerin derslerinde diğer öğrencilerden daha yüksek puanlar aldıklarını, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha uyumlu olduklarını saptamıştır.¹⁸⁹

2.2. Ergenlerde Akran İlişkileri İle Dindarlık İlişkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Ergenlik dönemi aile ile bağların esnetildiği, aile ortamı dışındaki sosyal ilişkilerinin önem kazandığı ve bireylerin akranları ile etkileşiminin en yoğun olduğu dönemdir. Ergenler yaşamlarının bu döneminde anne-babalarından özerk hareket edebilme gayreti içerisine girerek arkadaşları ve yaşlıları ile sosyalleşme çabası içindedirler. Ergenlerin yaşlıları ile kurdukları toplumsal ilişkiler, birçok sosyal-duygusal becerinin öğrenilmesi hususunda imkân sağlamaktadır. Bu dönemde ergenlerin genişleyen sosyal çevreleri, akranlarının inanışları ve davranışları ergenlerin hareketleri üzerinde oldukça önemlidir.

Çalışmamızda akran ilişkileri açısından dindarlık düzeyi arasında bir fark olup olmadığı T testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların akran ilişkileri, dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre çok anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.001$). Ortalama puanlar incelendiğinde de

¹⁸⁸ a.g.e., s. 93.

¹⁸⁹ Sikking, Hernandez, "Religion Matters: Predicting Schooling Success Among Latino Youth Interim Reports 2003. 1", **Institute for Latino Studies, University of Notre Dame**, 2003.

dindarlık düzeyi yüksek olanların (x= 62,5) akran ilişkileri puanları, orta (x= 46,5) olanlara göre daha yüksektir.

Çalışmamızda ilgili konuyla ilişkin ergenlerde akran ilişkileri ile dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit ettik. Konu ile ilgili çalışmalarda bu sonucun teyit edildiğini görmekteyiz. Örneğin Kafalı bir gruba uyum sağlama ile ilgili olarak geliştirdiği “Dini tutum düzeyi yükseldikçe, bireylerdeki gruba uyum ve olumlu uyumda artmaktadır” hipotezini araştırma bulguları ile beklentisi doğrultusunda desteklemiştir.¹⁹⁰

Uysal da yaptığı araştırmada dindar grubun uyum, kararlılık, merhamet, kendini suçlama ve düzen konularında öne çıktığını bulgulamıştır. Buna göre de bu gruptakilerin güvenilir, sorumluluk sahibi, titiz, güç beğenir, yakınlarını koruyucu kimseler olduklarını tespit etmiştir. Uysal’ ın araştırması bir gruba uyum için gereken tüm özelliklerin dindar bireyde bulunduğunu göstermektedir. Dini tutum düzeyi daha yüksek olan bireylerin gruba uyum sağlamada daha başarılı olmaları Uysal’ ın bulguları ile açıklanabilir. Ayrıca dinin mensuplarına benimsettiği tevazu, sabır, vicdan ve hoşgörü gibi değerler de, dini tutumu yüksek bireylerin grup uyumunda daha başarılı olmalarına sebep olmuş olabilir.¹⁹¹

Schwartz ergenlerin dini inanışını tahmin etmede anne-babaların ve arkadaşların eşsiz ve tamamlayıcı rollerini araştırmak için yaptığı araştırmasında, ergenlikte hem ailenin hem de arkadaş grubunun dini ergenin gündemine taşıma ve model olma bakımından etkili olduğunu belirlemiştir. Bulgulara göre ergenin dindarlığı ile arkadaş grubunun din konusundaki desteğine dair algısı arasında yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Yine bulgular, algılanan arkadaş desteğinin, dini inanç konusunda ergenin ailesinin desteğine dair algısını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.¹⁹²

Sikking ve Hernandez kilise faaliyetlerine aktif olarak katılan ve dinin kendisi için önemli olduğunu belirten gençlerin derslerinde diğer öğrencilerden daha yüksek

¹⁹⁰ Kafalı, **a.g.e.**, s. 120.

¹⁹¹ Veysel Uysal, **Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, Marmara Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1996

¹⁹² Schwartz, **a.g.m.**, ss. 311- 326.

puanlar aldıklarını, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha uyumlu olduklarını saptamışlardır.¹⁹³

2.3. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Boyutları İle Dindarlık İlişkisine Dair Değerlendirmeler

Araştırmanın bu bölümünde, akran ilişkilerinin alt boyutlarıyla dindarlık ilişkisi değerlendirilecektir. Bu kısımda amacımız, akran ilişkilerinin alt boyutlarıyla dindarlık ilişkisi hangi düzeyde olduğunu, ulaşılan bulguların kendi içindeki tutarlılığını ve daha önce yapılan araştırmaların bulguları ile benzerlik gösterip göstermediğini tespit etmektir. Bu bağlamda ilk konumuz, dindarlığın ergenlerde akran ilişkilerinin bağlılık boyutuyla dindarlık ilişkisi olacaktır.

2.3.1. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Bağlılık Boyutuyla Dindarlık İlişkisi

Sosyal bir varlık olan insan hayatının her döneminde arkadaşlık ilişkisine ihtiyaç duyar. Pozitif ve negatif tecrübelerini paylaşma, fikir alma, yalnızlıktan kurtulma, kriz anlarında doğru bakış açısını yakalayabilme gibi durumlar için arkadaşlık önemli görülmektedir. Ergenlikte arkadaşlık söz konusu tecrübeler için yadsınamaz öneme sahiptir. Belki de bireyin yaşantısı boyunca arkadaş ilişkilerinin önemi hiçbir zaman ergenlikteki kadar değerli olmaz. Akran grubunun çocuğun tutum ve davranışlarına etkisi çocuk büyüdükçe artar ve ergenlik döneminde en yüksek seviyeye ulaşır.

Her iki cins yaşlarıyla daha yetkin ilişki kurabilmesi istenen genç, erken dönemde oluşturduğu zihinsel örnekleri akran ilişkilerine transfer eder. Bu dönemde ailenin verdiği destek, bilgi ve beceriler artık ergenin istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte algılanmaması nedeniyle ergen, destekleyici yeni ilişkilere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle bağlanma modeli akranlar ya da en iyi arkadaşır.¹⁹⁴

Araştırmamızda, ergenlerde dindarlıkla akran ilişkilerinin bağlılık boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir ($r=.321$, $P<.001$).

Katılımcıların T testi kullanılarak analiz edilen bağlılıkları, dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir ($P<.001$).

¹⁹³ Sikking, Hernandez, "Religion Matters: Predicting Schooling Success Among Latino Youth Interim Reports 2003. 1", **Institute for Latino Studies, University of Notre Dame**, 2003.

¹⁹⁴ Seval Erden-İmamoğlu, **Kişilerarası İlişkiler**, Yeni İnsan Yay., İstanbul, 2009.

2.3.2. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Güven Ve Özdeşim Boyutuyla Dindarlık İlişkisi

Bir ergenin sosyal hayata hazırlanabilmesi olumlu akran ilişkisi ile mümkündür. Bir gruba katılmak; öncelikle bir şeye aidiyet duymak veya başkaları tarafından ilgi ile karşılanmak gibi sosyal ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Bu gruplara katılarak yalnız başımıza yapamayacağımız işlerin üstesinden gelebiliriz. Bazı gruplara ait olmak grup dışı düşmanlara karşı güvende olmamıza yardım edecektir. Son olarak, grup üyeliği olumlu bir sosyal kimlik edinmemizi de sağlamaktadır. Akranlık ergenlerin birbirlerine karşı sevgi, yakınlık duymaları, güvenmeleri ve özdeşim kurmalarınıdır.¹⁹⁵

Araştırmamızda, ergenlerde dindarlıkla akran ilişkilerinin güven ve özdeşim boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir ($r=.174$, $P<.01$).

Çalışmamızda katılımcıların T Testi kullanılarak analiz edilen güven ve özdeşimleri de, dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir ($P<.001$).

2.3.3. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Kendini Açma Boyutuyla Dindarlık İlişkisi

Ergenlik döneminde önemi en üst düzeye ulaşan toplumsal ilişkilerin netliği, sürdürülebilirliği ve gelişimini sağlayan en önemli etkenlerden birisi kendini açma davranışıdır.

Araştırmamızda, ergenlerde dindarlıkla akran ilişkilerinin kendini açma boyutu arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir ($r=-.021$, , $P>.05$).

Çalışmada katılımcıların akran ilişkilerinin kendini açma boyutu ve dindarlık düzeylerini T Testi kullanarak analiz ettiğimizde; Katılımcıların kendini açmaları, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı bir farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlara baktığımızda; dindarlık düzeyi orta ($x= 8,94$) olanların kendini açma puanları yüksek ($x= 8,60$) olanlara göre daha yüksektir.

¹⁹⁵ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 127.

2.3.4. Ergenlerde Akran İlişkilerinin Sadakat Boyutuyla Dindarlık İlişkisi

Ölçülmesi hedeflenen özelliğin ortaya çıkarılması için kullanılan ölçek sorusu, uyma davranışını etkileyen çevresel etmenlerden olan grubun söz birliğinin etkisini dolaylı olarak örnekleme yöneltmiş olabilir. Böyle bir durumda grupta yapılabilecek muhtemel bir sözbirliği, sözünde durmak ve doğruluk gibi dinin tavsiye ettiği özellikleri gündeme getirecektir. Dini tutumu daha yüksek bireylerin daha çok uyma davranışında bulunmaları bu yönde bir yorumla açıklanabilir.

Araştırmamızda, ergenlerde dindarlıkla akran ilişkilerinin sadakat boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir ($r=-.136$, $P<.01$).

Öte yandan katılımcıların sadakatleri de, dindarlık düzeyine göre T Testi kullanılarak analiz edildiğinde de anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.05$).

3. Dindarlıkla İlgili Bağımsız Değişkenlerin Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Ergenlik döneminde önemi zirveye ulaşan sosyalleşme ve akran ilişkileri bireyin dindarlıkla ilgili sahip olduğu özelliklerle yakından ilişkilidir.

Bulgularımıza göre sosyalleşme ile ergenin kendine yönelik dindarlık algısı ($r=.233$) arasında $P<.001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Aynı zamanda sosyalleşme ile annenin dindarlık düzeyi ($r=.169$, $P<.01$), babanın dindarlık düzeyi ($r=.120$, $P<.001$), arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ($r=.130$, $P<.05$), en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi ($r=.161$, $P<.01$) arasında da pozitif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Buna karşılık sosyalleşme ile arkadaş seçiminde dindarlığın önemi ($r=-.135$, $P<.001$) ve birey için dinin önem derecesi ($r=-.131$, $P<.05$) arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur. Buna göre, deneklerin dindarlık algısı, annenin dindarlık düzeyi, babanın dindarlık düzeyi, arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi, en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yükseldikçe, sosyalleşme de yükselmektedir. Bu sonuçlara göre, dindarlıkla ilgili değişkenlerin sosyalleşmeyle ilişkisine dair hipotezlerimizin tamamının desteklendiğini söyleyebiliriz.

Akran ilişkileri ile dindarlıkla ilgili bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere baktığımızda, sadece arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ($r=.157$) ile $p<.01$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi yükseldikçe ergenlerin akran ilişkileri de yükselmektedir.

Buna karşılık annenin dindarlık düzeyi($r=.020$, $p>.05$), babanın dindarlık düzeyi($r=.022$, $p>.05$), en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi($r=.071$, $p>.05$), arkadaş seçiminde dindarlığın önemi($r=.023$, $p>.05$), dinin önem derecesi($r=.005$, $p>.05$), dindarlık algısı($r=-.044$, $p>.05$) arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu durumda, akran ilişkilerinin sadece arkadaş çevresinin dindarlık düzeyi ile ilişkisine dair hipotez desteklenmiş; diğer değişkenlerle ilgili hipotezler desteklenmemiştir.Örneklemin akran ilişkileri puanlarının dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$). Dinî hayatın şekillenmesinde etkili olan din eğitimi türü İmam Hatip Okulu Eğitimi olan katılımcıların akran ilişkileri puan ortalamaları ($X= 73.43$) diğerlerine oranla daha yüksektir. İmam Hatip grubunu Dini Cemaat ($X=66.33$) ve Cami Hocası ($X= 63.11$) grupları takip etmiştir.

Uygulanan tek yönlü varyans analizi neticesinde, katılımcıların sosyalleşme puanlarının annenin dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$). Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puan ortalamaları ($X= 60.39$) diğerlerine oranla daha yüksektir. Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan grubu, ortanın üstü ($X= 59.14$) ve orta ($X=58.92$) grupları takip etmiştir.

Katılımcıların dindarlık puanlarının babanın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$). Babanın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların dindarlık puan ortalamalarının ($x= 77,7$) diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Puanlar yüksekten düşüğe babanın dindarlık düzeyi ortanın üstü ($X= 76.53$), orta ($X= 76.25$), ortanın altı ($X= 75.96$) ve düşük ($X= 69.71$) grupları şeklinde sıralanarak devam etmiştir.

Katılımcıların sosyalleşme puanlarının en samimi arkadaşın dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.05$).

En samimi arkadaşın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşme puanlarının diğerlerine oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların sosyalleşmeleri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.01$). Arkadaş seçiminde dindarlığa önem verenlerin sosyalleşme puanları ($x=59,9$) önem vermeyenlere göre ($x=57,2$) anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Diğer taraftan yapılan analiz sonucu; katılımcıların akran ilişkileri, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de arkadaş seçiminde dindarlığa önem vermeyenlerin ($x=62,02$) akran ilişkileri puanlarının, verenlerden ($x=61,3$) yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yine yapılan T testi neticesinde; katılımcıların dindarlıkları, arkadaş seçiminde dindarlığın önemi bağımsız değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Arkadaş seçiminde dine önem verenlerin ($x=78,2$) dindarlık puanları vermeyenlere ($x=73,4$) oranla anlamlı şekilde daha yüksektir.

Katılımcıların dindarlık puanlarının dindarlık algısı bağımsız değişkenine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($P<.001$). Dindarlık algısı ortanın üstü olan katılımcıların dindarlık ortalama puanlarının ($x=79,55$) diğerlerine oranla daha yüksek olduğu; sırayı yüksekten düşüğe yüksek ($x=77,31$), orta ($x=76,22$), düşük ($x=68,84$) ve ortanın altı ($x=68,92$) grupları takip etmektedir.

4. Ergenlerde Dindarlığın Sosyalleşme ve Akran İlişkilerine Etkisine Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Ergenlik, diğer dönemlere oranla arkadaş ilişkilerinin daha üst düzeyde gerçekleştiği ve birey üzerinde belirleyici etkisinin fazla olduğu bir dönemdir. Ergenler isteyerek ya da istemeden birbirlerinden etkilenirler. Bu dönemde arkadaş

kümesinin etkisiyle, dinî anlayış ve uygulamalarda ciddî bir artış yaşandığı gibi, bunun zıddı da gerçekleşebilir.

Elde ettiğimiz verilere göre; katılımcıların sosyalleşmeleri, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlar incelendiğinde de dindarlık düzeyi yüksek olanların sosyalleşme puanları ($x= 59,1$) orta ($x= 56,1$) olanlara göre daha yüksektir.

Diğer taraftan; katılımcıların akran ilişkileri, dindarlık düzeyi bağımsız değişkenine göre yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık göstermektedir ($P<.001$). Ortalama puanlar incelendiğinde de dindarlık düzeyi yüksek olanların akran ilişkileri puanları ($x= 62,5$), orta ($x= 46,5$) olanlara göre anlamlı şekilde daha yüksektir.

Konuyla ilgili daha öne yapılan çalışmalarda da bulgularımızın desteklendiğini görüyoruz. Kafalı' nın lise öğrencilerinin dini tutumlarının sosyal ilişkilere etkisini araştırdığı çalışmasında elde ettiği bulgular ergenlerin sosyalleşmeleri, akran ilişkileri ve dindarlıkları arasındaki ilişkileri analiz etmek amacıyla yaptığımız çalışmamıza katkı sağlar niteliktedir. Sözünü ettiğimiz çalışmanın sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz; Topluma adaptasyon sonucunda birey sosyal ilişkilerinde daha rahat olarak davranabilir. Bu rahatlık bireyin ilişkilerinde daha rahat ve girişken olmasına imkan verebilir. Birey, toplum tarafından benimsenen dinî ve sosyal ilkelere uygun davranmadığında ise kınanır veya cezalandırılır. Birey bu durumda sosyal ilişkilerinde rahatsızlık duyacaktır. Böyle bir durumla karşılaştığı zaman bireyin sosyal ilişkilerinde daha az rahat ve daha az girişken yaklaşım sergilemesi doğal bir sonuç olacaktır. Dini tutumu yüksek insanlar, dini kuralları daha fazla kabul ederek toplumsal eğilim yönünde hareket etmiş olurlar. Bu şekilde de toplumsal desteği arkalarında hissetmeleri, sosyal anlamda daha rahat ve girişken olmalarına sebep olmuş olabilir.¹⁹⁶

Araştırmamızda son olarak dindarlık düzeyinin akran ilişkilerinin alt boyutlarına etkisi analiz edilmiştir. Akran ilişkileri alt grupları açısından dindarlık düzeyi arasında bir fark olup olmadığı T testi kullanılarak analiz edilmiştir.

¹⁹⁶ Kafalı, **a.g.e.**, s. 119.

Yapılan analiz neticesinde; katılımcıların bağılılıkları, dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir ($t= 8.73$, $P<.001$).

Aynı şekilde katılımcıların güven ve özdeşimleri de, dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir ($t= 3.51$, $P<.001$).

Katılımcıların kendini açmaları, dindarlık düzeyine göre analiz edildiğinde ise anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($P>.05$). Her ne kadar anlamlı bir farklılık olmasa da fikir vermesi açısından ortalama puanlara baktığımızda; dindarlık düzeyi orta ($x= 8,94$) olanların kendini açma puanları yüksek ($x= 8,60$) olanlara göre daha yüksektir.

Katılımcıların sadakatleri de, dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t= .324$, $P<.05$). Ancak puanlara baktığımızda, orta dindarlık düzeyi puanlarının ($x= 9.388$), yüksek dindarlık düzeyinde olanlardan ($x=7.35$) daha yüksek görülmektedir. Elde ettiğimiz bu bulgular, yüksek dindarlık düzeyinde olanların arkadaşlarına sadakatlerinin dinin emirlerine sadakatin önüne geçemediği şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak dindarlığın sosyalleşme ve akran ilişkilerine etkisine dair hipotezlerimizin desteklendiği; ayrıca, akran ilişkilerinin bağılılık, güven/özdeşim ve sadakat boyutlarında da desteklenmekle birlikte, kendini açma boyutunda desteklenmediği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ergenlerde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkileri incelediğimiz çalışmamıza ait değerlendirmeler şu şekilde özetlenebilir:

Araştırmamızda, demografik değişkenler ve sosyalleşme ilişkisi değerlendirildiğinde, ergenlerde hayatın en uzun süresinin geçtiği yer ve sosyalleşme birlikte incelenen diğer değişkenlere oranla en güçlü düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Sosyalleşmenin demografik değişkenlerle ilişkilerine baktığımızda, öğrenim görülen okul ile de anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sosyalleşme ile samimi arkadaş sayısı ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Sosyalleşme ile anne-baba, arkadaş çevresi, en samimi arkadaş dindarlık düzeyi, dinin önem derecesi ve dindarlık algısı arasında da anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Aynı zamanda arkadaş seçiminde dindarlığın önemi ile sosyalleşme arasında da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Sonuç olarak daha dindar bireyler daha iyi sosyal becerilere sahiptir sonucuna ulaşabiliriz.

Akran ilişkileriyle demografik özelliklerden samimi arkadaş sayısı ve ailenin ekonomik düzeyi arasında da anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buradan ergenlerde ailenin ekonomik durumu yükseldikçe akran ilişkileri düzeyinin de yükseldiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde akran ilişkileri yükseldikçe samimi arkadaş sayısının arttığı da gözlemlenmiştir. Şehirlerin köy-kasabaya oranla bireylerin akran ilişkileri geliştirmelerinde daha verimli ortamlar sağladığı da ulaştığımız sonuçlardandır.

Dindarlık ve yaş arasındaki ilişki bakımından ergenlerde yaş ilerledikçe dindarlığın düştüğü görülmüştür.

Araştırmamızda ergenlerin cinsiyetleri ve dindarlık düzeyleri bakımından farklılık olacağı, kızların erkeklerden daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olacağı hipotezimiz elde ettiğimiz bulgularla desteklenmemiştir.

Ayrıca çalışmamızda dindarlık ile samimi arkadaş sayısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu da dindarlık yükseldikçe ergenlerin arkadaş seçimi konusunda daha seçici davrandıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine çalışmamızda dindarlık yükseldikçe arkadaş seçiminde dindarlığın daha önemli olduğu ve dikkate alındığı tespiti de söz konusu sonucu desteklemektedir.

Annenin dindarlık düzeyi düşük olan katılımcıların dindarlık puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan babanın dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların dindarlık puan ortalamalarının diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar da ergen dindarlığında anne ve baba dindarlığının farklı yönlerde etkide bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Annenin dindarlık düzeyi yüksek olan katılımcıların sosyalleşmeleri diğerlerine oranla daha yüksekken, ergenin akran ilişkileriyle anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Yapılan analizler sonucunda demografik özelliklerin sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık düzeylerini etkilediği görülmüştür. Dindarlık seviyesi ile sosyalleşme düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve sonuç olarak dindarlık seviyesi arttıkça sosyalleşmenin arttığı söylenebilir. Sosyalleşme ile dindarlığın inanç, duygu ve davranış boyutları arasında da anlamlı pozitif ilişkiler mevcuttur.

Akran ilişkileri, dindarlık düzeyine göre çok anlamlı bir farklılık göstermektedir. Dindarlık düzeyi yüksek olanların akran ilişkileri orta olanlara göre daha başarılıdır.

Akran ilişkileri ile dindarlık, inanç ve davranış boyutları arasında da anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Akran ilişkileri yükseldikçe dindarlık ve dindarlığın inanç ve davranış boyutu da yükselmektedir.

Bağlılık, güven ve özdeşim dindarlık düzeyine göre anlamlılık düzeyi oldukça yüksek bir farklılık göstermektedir. Ayrıca sadakat de, dindarlık düzeyine göre analiz edildiğinde anlamlı bir farklılık göstermektedir. Sözü edilen akran ilişkileri boyutları insanın bireysel ve toplumsal huzuru temininde ihtiyaç duyduğu temel özelliklerden sayılabileceğinden dindarlık ve dindarlık düzeyleriyle bu münasebeti çalışmamızın önemini bir kat daha artırmıştır.

Araştırmamız kendi sınırlılıkları içinde sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmıştır. Sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık ilişkisine yönelik araştırmaların özellikle ülkemizde yeterli düzeyde

olmaması sebebiyle, araştırmamızın sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik, daha geniş bir örnekleme sahip yeni çalışmalara bir katkı sağlaması umulmaktadır.

Ayrıca ergenlerde ele aldığımız bağımsız değişkenler, sosyalleşme, akran ilişkileri ve dindarlık arasındaki ilişkilerle ilgili tespitlerimiz doğrultusunda alınması gereken önlemler ve önemli girişimler ortaya konulmalıdır. Bu noktada bulgu ve değerlendirmelerimiz yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

ADLER, Alfred; **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Çev: Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002.

AHİOĞLU, E. Nihal – Lindberg; “Piaget Ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Sayı: 1, 2011, ss. 1- 10.

AKBAŞ, Oya; **Çocuk Eğitiminde Pozitif Disiplin Teknikleri**, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2016.

AKBAY, Sinem Evin; “Kişilik Gelişimi”, **Eğitim Psikolojisi**, 10. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2017.

AKÇINAR ,Berna, Nazlı Baydar, Çiğdem Kağıtçıbaşı; “Erken Ergenlikte Ahlak Gelişimi: Bir Müdahale Araştırması”, **18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2018, ss. 153- 169.

ALTUNAY, Alper; “Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Sayı: 1, 2015, ss. 410- 428.

ARMANER, Neda; **Din Psikolojisine Giriş**, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara, 1980.

AYDIN, Betül; **Çocuk Ve Ergen Psikolojisi**, 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.

AYTEN, Ali; “Kimlik ve Din: İngiltere’deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2012, ss. 101-119.

AZİZ, Aysel; **Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim**, A.Ü. S.B.F. Ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1982.

BAHADIR, Abdülkerim; “**Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, U.Ü.S.B.E., Bursa, 1994.

BAHADIR, Abdülkerim; “Ergenlik Döneminde Din Ve Ahlâk Gelişimi”, <https://docplayer.biz.tr/7247573-Ergenlik-doneminde-din-ve-ahlak-gelisimi.html>, 16.05.2019.

BAHAR, Halil İbrahim; **Sosyoloji**, 3. Baskı, Uşak Yayınları, Ankara, 2009.

BALAT, Gülden Uyanık, **AKMAN**, Berrin; “Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, Elazığ, 2004.

BAKIRCIOĞLU, Rasim; **Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.

BAUMAN, Zygmunt; **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, 7. Baskı, İstanbul, 2010.

BAYRAKTAR, Fatih; “Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Akran İlişkilerinin Önemi”, **Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi**, Sayı: 14, 2007, ss. 157- 166.

CEVİZCİ, Ahmet; **Etiğe Giriş**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.

CLOUSE, Bonnidell; “Ergenlerde Ahlâk Gelişimi Ve Cinsellik”, Çev; Turgay Gündüz, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 2000.

COLE, Luella, John J. B. Morgan; **Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi**, Çev. Belkıs Halim Vassaf, MEB Yayınları, İstanbul, 2001.

COLEMAN J. & HENDRY L. B.; **The Nature of Adolescence**, 3rd Edition, London, Routledge, 1999.

COŞTU, Yakup; “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı: 3, 2009, ss. 117- 140.

ÇAM, Zekeriya ve Diğerleri, “Ahlak Gelişimine Klasik ve Yeni Kuramsal Yaklaşımlar”, **Değerler Eğitimi Sempozyumu**, Eskişehir, 2011, ss. 1211- 1225.

ÇİFTÇİ, Orhan; “Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü”, **Aile ve Toplum**, Sayı:2, 1991.

ÇOK, Figen; “Gelişim Psikolojisi: Ergenlik Ve Yetişkinlik”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 1974, ss. 905- 935.

DEMİR, Nilüfer Özcan, Aylin Görgün Baran, Demet Ulusoy; “Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları ile İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örnekleme”, **Bilig**, Sayı: 32, 2005, ss. 83- 108.

DERMAN, Orhan; “Ergenlerde Psikososyal Değişim”, **İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri**, Mart 2008, ss. 9- 21.

EKŞİ, Halil; “Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg Ve Sonrası”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, ss. 29- 38.

ERKOL, Mehmet; “Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2015, ss. 131- 161.

EROĞLU, Feyzullah; **Davranış Bilimleri**, Beta Basım Yayın, 5. Baskı, İstanbul, 2000.

FİCHTER, Joseph; **Sosyoloji Nedir?**, Çev. Nilgün Çelebi, 5. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara, 2001.

FROMM, Erich; **Psikanaliz ve Din**, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1996.

GANDER , Mary J., Harry W. Gardiner; **Çocuk Ve Ergen Gelişimi**, Yay. Haz. Bekir Onur, 3.Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 1993.

GENÇTAN, Engin; **Psikanaliz Ve Sonrası**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.

GİDDENS, Anthony; **Sosyoloji**, Yay. Haz. Cemal Güzel, Kırmızı Yayıncılık, 2012.

GUZEY, Melike ve Sezin Başbuğ, “**Ergenlerde Zihinsel ve Gelişimsel Değerlendirmede Çoklu Bileşenlerin Rolü Üzerine Bir Gözden Geçirme**”, Türkiye Klinikleri Psychol-Special Topics, 16, 6, 2001.

GÜRSU, Orhan; “**ErgenlikDöneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, SÜSBF, Konya, 2011.

GÜVENÇ, Bozkurt; **İnsan ve Kültür**, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

HOLM, Nils G.; **Din Psikolojisine Giriş**, Çev. Abdülkerim Bahadır, 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007.

HOROZCU, Ümit; “**Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki**”, **Milel ve Nihal**, Sayı: 1, 2010, ss. 209-240.

HÖKELEKLİ, Hayati; **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, 2. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2016.

HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisi**, 5. Baskı, TDV Yayınları, Ankara, 2003.

HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2010.

HÖKELEKLİ, Hayati; **Din Psikolosine Giriş**, 6. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2017.

İNANÇ, Banu Yazgan, **BİLGİN**, Mehmet, **ATICI**, Meral Kılıç; **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 2. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007.

JERSİLD, Arthur T.; **Gençlik Psikolojisi**, Çev. İbrahim N. Özgür, Gün Matbaası, İstanbul, 1974.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, Zeynep Cemalcılar; **Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar-Sosyal Psikolojiye Giriş**, 16. Basım, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2004.

KAFALI, Hasan, “Lise Öğrencilerinde Dini İnanç Ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü.S.B.E., Konya, 2005, s. 119.

KARACOŞKUN, M. D.; “Dinî İnanç- Dinî Davranış İlişkinine Sosyo- Psikolojik Yaklaşımlar”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Sayı: 2, 2004, ss. 23- 36.

KAYIKLIK, Hasan; “Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 13, 2002, ss. 27- 40.

KOÇ, Mustafa; “Demografik Özellikler ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 19, 2010, ss. 217- 248.

KOÇ, Mustafa; “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17, 2004, ss.231-256.

KOMİSYON, **Gelişim Psikolojisi**, Pegem Akademi, 5. Baskı, Ankara, 2004.

KULA, Naci; “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Dem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2015, ss. 33- 81.

KULA, Mustafa Naci; **Kimlik ve Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.

KULAKSIZOĞLU, Adnan; **Ergenlik Psikolojisi**, 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

KURT, Abdurrahman; “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2009, ss. 1- 26.

LAKŞE, Emel; **Psikoloji Kitabı**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 2012.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi; **Kişilik ve Din**, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004.

ODAĞ, Celal; **Ergenler**, Meta Basım Matbaacılık, İzmir, 2005.

OKUMUŞ , Ejder; “Din ve Sosyalleşme”, **Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 9 Issue 11, 2007, ss. 429- 454.

ONUR, Bekir; **Ergenlik Psikolojisi**, 2. Baskı, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1987.

OZANKAYA, Özer; **Toplumbilim**, 7. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

OZANKAYA, Özer; **Toplumbilimine Giriş**, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları, Yayın No. 403, Ankara, 1977.

ÖZÇELİK, Başak, **KARAMUSTAFALIOĞLU** Oğuz; “Ergenlik Dönemi ve Ergenlerde Suisid Açısından Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi”, **Düşünen Adam Dergisi**, Sayı: 15, 2002, ss. 68- 76.

ÖZPOLAT, Vahap; “Öğretmenlerin Meslekî Önceliklerinde Sosyalleşmenin Yeri”, **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 2, 2013, ss. 341- 362.

PIAGET, Jean; **Çocukta Zihinsel Gelişim**, Çev. Hüsen Portakal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1999.

ROMAN, Sara; “Friendship Dynamics Among Adolescents”, **Doctoral Thesis Stockholm University**, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology, 2016.

SAYIN, Önal; **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990.

SEMEMOĞLU, Nuray; **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997.

SLATTERY, Martin; **Sosyolojide Temel Fikirler**, Yay. Haz; ÜmitTatlıcan - Gülhan Demiriz, 6. Baskı, Sentez Yayınları, İstanbul, 2014.

SMETANA, Judith G., Jessica Robinson, Wendy M. Rote; “Socialization In Adolescence”, **Handbook of Socialization**, Second Edition, Guilford Publications, 2014.

SOLMAZ, Bünyamin, Adem Şahin; “Ergenlerde Dindarlık ve Sosyal Benlik”, **Marife**, 2012, ss. 145- 158.

SCHWARTZ, “Transformations in Parent and Faith Support Predicting Adolescents’ Religious Faith”, **The International Journal for the Psychology of Religion**, 2006, ss. 311-326.

SIKKING, David, Evdin Hernandez; “Religion Matters: Predicting Schooling Success Among Latino Youth Interim Reports 2003. 1”, **Institute for Latino Studies, University of Notre Dame**, 2003.

ŞAHİN, Adem; **Ergenlerde Dindarlık ve Benlik: Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma**, Adal Ofset, Konya, 2007.

ŞAHİN, Adem; “ Ergenlerde Dindarlık Ve Empati”, **Marife Dergisi**, Sayı 1, Bahar 2008, ss. 149-166.

TARHAN, Nevzat; **İnanç Psikolojisi**, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

TEZCAN, Mahmut; **Eğitim Sosyolojisi**, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985.

ULU, Mustafa; “Dindarlığın Tanımı, Boyutları Ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma -Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği-”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

ULUBEY, Özgür; “Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökal’in Görüşlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2008.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

WALLACE, Ruth A., Alison Wolf; **Çağdaş Sosyoloji Kuramları-Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çev; Leyla Elburuz/ M. Rami Ayas, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012.

YAPAREL, Recep; “Dinin Tarifi Mümkün mü?”, **Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fak. Dergisi**, 1987, ss. 403- 417.

YAPICI, Asım; **Ruh Sağlığı ve Din (Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık)**, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.

YAVUZER, Haluk; **Çocuk Psikolojisi**, 30. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.

YILDIZ, Murat; “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula Rasa**, Sayı: 1, 2001, ss. 19- 42.

YÖRÜKOĞLU, Atalay; **Gençlik Çağı-Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları**, 2. Baskı, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.

EKLER

ANKET FORMU

Elinizdeki anket formu kişilerin kendi duygu, düşünce ve kanaatlerini ifade etmek amacıyla kullandıkları bir takım cümlelerden oluşmaktadır. Sizden, değişik konularla ilgili olarak yazılan bu maddeleri dikkatlice okuyup her birinde belirtilen duygu, kanaat ve davranışların sizin için uygun olup olmadığını veya söz konusu ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Her insanın duygu ve kanaatleri veya davranışları birbirinden farklı olabileceğinden maddeleri çevrenin etkisinde kalmadan işaretleyiniz. Çünkü bu bir sınav değildir. Lütfen bu noktayı aklınızdan çıkarmayınız. Ayrıca, anket üzerine kimliğinizle ilgili herhangi bir şey yazmanıza gerek yoktur. Vereceğiniz samimi ve gerçeğe uygun cevaplar araştırmadan geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesine büyük katkıda bulunacaktır. Lütfen her maddeyi atlamadan dikkatle okuyunuz ve kanaatinize en uygun ya da en yakın olan seçeneğin altındaki harfe çarpı (X) koyarak işaretleyiniz. Anketin doldurulması konusunda gösterdiğiniz sıcak ilgi, yardım ve işbirliğine şimdiden teşekkür ederiz.

Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi Arife ÇETİN

Yaş:..... Cinsiyet: Kız Erkek

Öğrenim Gördüğünüz Okul ve Sınıf:

Size göre ailenizin ekonomik düzeyi aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

Düşük Ortanın Altı Orta Ortanın Üstü Üst

Hayatınızın en uzun süresi nerede geçti?

Köy – Kasaba İlçe Merkezi İl Merkezi Yurt Dışı

İlgi Alanlarımız

Kitap-Dergi Sinema Tiyatro Müzik Bilgisayar Diğer

Kendinizi hangi alandaki derslerde daha başarılı görüyorsunuz?

Sözel Sayısal

Kaç tane kardeşiniz var? (Siz dahil, toplam kardeş sayısı)

Tek Çocuğum 2 3 4 ve üzeri

Anne-babanızla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi size uymaktadır?

Annem-babam birlikte yaşıyorlar Annem-babam ayrı yaşıyorlar Annem yaşamıyor

Babam yaşamıyor Anne ve babamın ikisi de yaşamıyorlar

Annenizin eğitim durumu

Okur-yazar değil Okur-yazar İlköğretim Ortaöğretim Lisans

Lisansüstü

Babanızın eğitim durumu

Okur-yazar değil Okur-yazar İlköğretim Ortaöğretim Lisans

Lisansüstü

Annenizin Mesleği

İşçi Çiftçi Memur Esnaf-Tüccar Serbest Meslek

Çalışmıyor Diğer

Babanızın Mesleği

İşçi Çiftçi Memur Esnaf-Tüccar Serbest Meslek

Çalışmıyor Diğer

Kaç Tane Samimi Arkadaşınız Var? (Her Şeyinizi Paylaştığınız)

Hiç Yok 1 2 3 4 ve Üzeri

Dini hayatınızın şekillenmesinde en etkili olan üç faktör aşağıdakilerden hangisidir? Lütfen önem sırasına göre 1, 2, 3 şeklinde kutucuk içine yazınız.

Kur' an kursu Dini Cemaat Cami hocası Aile
İlk ve orta öğretim Okulundaki Din dersleri İmam-hatip okulu eğitimi

Size göre annenizin dindarlık düzeyi aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek

Size göre babanızın dindarlık düzeyi aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek

Size göre arkadaş çevrenizin dindarlık düzeyi nedir?

Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek

En samimi arkadaşınızın dindarlık düzeyi nedir?

Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek

Sizin için arkadaş seçiminde dindarlık önemli midir?

Evet Hayır

Dinin sizin için önem derecesi nedir?

Çok Önemli Önemli Ne Önemli Ne Önemsiz Önemsiz Önemli Değil

Kendinizi dindarlık açısından nasıl görüyorsunuz?

Düşük Ortanın altı Orta Ortanın üstü Yüksek

DİNİ HAYAT ÖLÇEĞİ

Bu bölümde ilk dört madde ile ilgili olarak sizden, maddelerde ifade edilen yargılara katılıp katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen sizin için en uygun olan şıkkın altındaki harfi çarpı (x) işareti koyarak işaretleyiniz.

	Katılıyor	Kararsız	Katılmıyor
1. Allah vardır	a	b	c
2. Hz. Muhammed Allah'ın Peygamberidir.	a	b	c
3.Öldükten sonra ahiret denilen sonsuz bir hayat olacaktır.	a	b	c
4.Kur' an Allah' ın gönderdiği kutsal kitaptır.	a	b	c

Beşten onbire kadar (5-11) olan maddelerle ilgili olarak sizden, söz konusu maddelerde ifade edilen duyguları ne yoğunlukla yaşadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen sizin için en uygun olan şıkkın altındaki "harfi" çarpı işareti (x) koyarak işaretleyiniz.

	Hiç	Biraz	Çok	Pek Çok
5. İbadet ederken Allah'ın huzurunda bulunduğumu düşünerek duygulanırım.	H	B	Ç	PÇ
6. Dua ettiğimde Allah'ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık duyarım.	H	B	Ç	PÇ
7. Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım manevi bir hava hissedirim.	H	B	Ç	PÇ
8. Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir coşku ve huzur duyarım.	H	B	Ç	PÇ
9. Günah işlediğimi düşündüğümde, pişmanlık ve huzursuzluk duyarım.	H	B	Ç	PÇ
10. Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım	H	B	Ç	PÇ
11. Tabiatındaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah'ın kudretine hayranlık duyarım.	H	B	Ç	PÇ

On ikiden yirmi bire kadar (12-21) olan maddelerle ilgili olarak sizden, söz konusu maddelerde ifade edilen davranışları hangi sıklıkta yaptığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen sizin için en uygun olan şıkkın altındaki harfi çarpı işareti (X) koyarak işaretleyiniz.

	Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiç
12. İncancımın gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum.	HZ	ÇZ	B	H
13. Dinde yasak edildiği için içki içmekten kaçınıyorum.	HZ	ÇZ	B	H
14. Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum.	HZ	ÇZ	B	H
15. Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkiden uzak duruyorum	HZ	ÇZ	B	H
16. Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermiyorum.	HZ	ÇZ	B	H
17. İnsanları aldatmak dinî incancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum.	HZ	ÇZ	B	H
18. Dinî incancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum.	HZ	ÇZ	B	H
19. Ana-babaya iyi davranmayı Allah emrettiği için anne babama iyi davranıyorum.	HZ	ÇZ	B	H
20. Söz verildiği zaman sözünde durmak dinî bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum.	HZ	ÇZ	B	H

21. Dinî inancıma göre komşulara iyi davranmak gerekli olduğundan komşularıma iyi davranıyorum.	HZ	ÇZ	B	H
---	----	----	---	---

Aşağıdaki maddelerle ilgili olarak sizden, verilen bilgilerin doğru olup olmadığını belirtmeniz istenmektedir. Eğer okuduğunuz ifade doğru ise "D" (doğru) seçeneğini yanlış ise "Y" (yanlış) seçeneğini çarpı işareti (X) koyarak işaretleyiniz.

	Doğru	Yanlış
22. Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür.	D	Y
23. Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozulur.	D	Y
24. Kabe Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğu yerdir.	D	Y
25. Kur' an 114 süreden meydana gelmiştir.	D	Y
26. Hz. Ali Hz. Muhammed'in Hz. Hatice'den doğan oğludur.	D	Y
27. Akşam namazının farzı 3 rekattır.	D	Y
28. Kur' an' ı Arapça metninden okumayı bilmek her Müslüman için farz değildir.	D	Y
29. Cinlerin varlığı Kur' an' da belirtilmiştir.	D	Y
30. Dinî bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir.	D	Y
31. Zengin olsun fakir olsun her Müslüman'ın hayatında bir defa hacca gitmesi farzdır.	D	Y

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ

Bu ölçek, gençlerin arkadaşları ile ilişkilerinde yaşadıklarını ve hissettiklerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır.

Aşağıda 18 ifade vardır. Sizden istenen her ifadeyi dikkatle okuyup, her ifade için 5 yanıt seçeneğinden birini kitapçık üzerinde ilgili yere işaretlemenizdir.

Örnek: İfade, “Kendimi arkadaşlarıma yakın hissedirim” olsun. Eğer kendinizi arkadaşlarınıza her zaman yakın hissediyorsanız “her zaman” seçeneğini işaretleyiniz. Eğer kendinizi, arkadaşlarınıza her zaman değil de sık sık yakın hissediyorsanız “sık sık”, ara sıra yakın hissediyorsanız “ara sıra”, nadiren yakın hissediyorsanız “nadiren”, bu yakınlığı hiç hissetmiyorsanız “hiçbir zaman” seçeneğini işaretleyiniz.

	<u>Her Zaman</u>	<u>Sık Sık</u>	<u>Arasıra</u>	<u>Nadiren</u>	<u>Hiçbir zaman</u>
1- Arkadaşlarım beni severler.	☐	☐	☐	☐	☐
2- İşler yolunda gitmediğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
3- Arkadaşlarımı korumak için gerektiğinde yalan söylerim.	☐	☐	☐	☐	☐
4- Arkadaşlarım düşüncelerimi duymaktan hoşlanırlar.	☐	☐	☐	☐	☐
5- Arkadaşlarımın başı polisle derde girse, onları korumak için yalan söylerim.	☐	☐	☐	☐	☐
6- Ailemle ilgili sorunlarımı arkadaşlarımla konuşurum.	☐	☐	☐	☐	☐
7- Kendimi kötü hissettiğimde arkadaşlarımı aramak beni rahatlatır.	☐	☐	☐	☐	☐
8- Arkadaşlarıma güvenirim.	☐	☐	☐	☐	☐
9- Arkadaşlarıma gerçekleri söyleyecek kadar güvenirim.	☐	☐	☐	☐	☐
10-Arkadaşlarım bana saygı duyarlar.	☐	☐	☐	☐	☐
11- Arkadaşlarımla birbirimizi çok severiz.	☐	☐	☐	☐	☐
12- Arkadaşlarım bana ilgi gösterirler.	☐	☐	☐	☐	☐
13- Arkadaşlarım sorunlarımla ilgilenirler.	☐	☐	☐	☐	☐
14- Annemin ve babamın, beni anlayıp anlamadıklarını arkadaşlarımla konuşurum.	☐	☐	☐	☐	☐
15- Sorunlarım olduğunda, arkadaşlarım bana yardım ederler.	☐	☐	☐	☐	☐
16- Arkadaşlarım düşüncelerime önem verirler.	☐	☐	☐	☐	☐
17- Arkadaşlarım beni bir belaya sürükleseler bile, yine de onlarla olurum.	☐	☐	☐	☐	☐
18- En iyi arkadaşım gibi olmak isterim.	☐	☐	☐	☐	☐

EK-1 SOSYAL BECERİ ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler ,

Bu ölçek sosyal beceri düzeyinizi ölçmek amacıyla, günlük yaşantınızda ortaya koyduğunuz sosyal beceri davranışlarını içeren cümlelerden oluşmuştur. Aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyunuz . Her bir cümle dört şıktan oluşmaktadır. Okuduğunuz cümle size hiç uygun gelmiyorsa 1'i, size biraz uygun geliyorsa 2' yi, genellikle uygun geliyorsa 3' ü, tamamen uygun geliyorsa 4'ü işaretleyiniz.

		1 hiç	2 bazen	3 genelde	4 tamamen
1	Grup içinde konuşmak istediğimde, izin alırım				
2	Grup içinde rahatlıkla konuşurum .				
3	Sınıfa yeni gelen bir arkadaşın yanına gidip onunla tanışırım .				
4	Hoşlandığım insanlarla yakınlık kurarım .				
5	Arkadaşlarıma beğendiğim özelliklerini söylerim .				
6	Arkadaşlarımmın hatalı yönlerini kendilerine söyler ve uyarırım.				
7	Gerektiğinde teşekkür etmeyi ihmal etmem.				
8	Ortamdan ayrıılırken "iyi günler" demeyi unutmam .				
9	Grup içinde birtakım görevler alırım .				
10	Kırdığım veya üzdüğüm kişilerin gönlünü alırım .				
11	Derste anlamadığım yerleri öğretmenime sorarım .				
12	Doğru bildiğim konuları her yerde savunurum .				
13	Gördüğüm aksaklıkları ilgili kişilere bildiririm .				
14	Grup içinde yapılacak faaliyetlere ilişkin önerilerde bulunurum .				
15	Problemlerimi kendim halledemediğimde, yardım isterim .				
16	İlgi duyduğum sosyal faaliyetlere katılırım.				
17	Birbirlerini tanımayan arkadaşlarıma tanıştırırım .				
18	Anlatılanları dikkatle dinlerim .				
19	Sınavdan iyi not alan arkadaşlarıma tebrik ederim .				
20	Derslerimi bitirince, eğlenecek bir şeyler bulurum.				

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 85705372-44-E.7744369
Konu : Anket İzni

17/04/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi:** a) Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 12.09.2017 tarih ve 2017/25 Nolu Genelgesi.
b) Piri Mehmet Paşa Ortaokulu Müdürlüğünün 16.04.2019 tarihli ve 74312204-44-E.7703017 sayılı yazısı.

İlgi (b) yazıda belirtildiği üzere; Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Psikolojisi Bölümü Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi ve İlimiz Piri Mehmet Paşa Ortaokulu Din Kültürü Öğretmeni Arife ÇETİN; Prof. Dr. Adem ŞAHİN danışmanlığında yürütmekte olduğu "**Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" konulu tez çalışması kapsamında anket uygulamasını İlimizdeki ortaokullarda ve liselerde yapmak istemektedir.

Konu ile ilgili belgelerin ve anket sorularının incelenmesi neticesinde; Başvurunun Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu ilgi (a) da kayıtlı Genelgede belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapıldığı anlaşılmış olup;

Arife ÇETİN'in; Prof. Dr. Adem ŞAHİN danışmanlığında yürütmekte olduğu "**Ergenlerde Sosyalleşme, Akran İlişkileri ve Dindarlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" konulu tez çalışması kapsamında anket uygulamasını İlimizdeki ortaokullarda ve liselerde yapma isteği; çalışmanın gönüllülük esasına dayandığı gözönünde bulundurularak: ilgi (a) Genelge esasları dahilinde; eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmamak, sorumluluk okul/kurum müdürlerinde olmak, rapor sonuçlarının basılı ve dijital ortamda birer örneğini İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze vermek ve uygulamanın 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde tamamlanması koşuluyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Hacı Ömer KARTAL
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
17/04/2019
Hakkı LOĞOĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı